

M E R I D I A N E

ALCIDE CERVI ★ CEI ȘAPTE FII AI MEI

ALCIDE CERVI

CEI
ȘAPTE FII
AI MEI

EDITURA DE STAT
PENTRU LITERATURA ȘI ARTA

Lei 2,75

Clubul cărții digitale 2023

Meridiane

ALCIDE CERVI

CEI ȘAPTE FII
AI MEI

Sub îngrijirea lui
RENATO NICOLAI

În românește de
I. FLAVIUS

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

Alcide Cervi
I MIMI SETTE FIGLI
Edizioni di Cultura Sociale
Roma, 1955

ȘAPTE FRAȚI ȘI UN TATA¹

Istoria familiei Cervi cuprinde mai bine decât oricare alta aspectele cele mai umane, cele mai naturale și mai simple ale Rezistenței și totodată aspectele ei cele mai pure și mai spirituale, și aș spune chiar cele mai sfinte: această familie patriarhală de plugari emilieni, alcătuită din tată și șapte feciori, țărani cu toții, care, îndată după armistițiu, chiar din prima zi, într-un moment când buimăceala era generală, trece, cu mic, cu mare, laolaltă și fără pic de șovăială, de partea libertății și a răscolei, dind impresia că e mai mult decât un grup de oameni strânși printr-un simț comun de solidaritate, și anume că ea constituie o desăvârșită contopire de voințe care deși acționează separat, acțiunile ei apar coordonate

---

¹ Reproducem aici, cu consimțământul autorului, începutul și sfârșitul discursului rostit de Piero Calamandrei la Roma, în ziua de 17 ianuarie 1954, cu prilejul comemorării fraților Cervi, discurs al cărui text integral se află publicat în volumul *Oameni și orașe ale Rezistenței* de același autor, apărut în 1955 în Ed. Laterza.

de o conștiință unică și de un unic simț de răspundere ca și când ele ar fi ale unei singure persoane.

Cu aceeași firească bună înțelegere cu care pînă în ajun își cultivaseră pămînturile, cu aceeași caldă și conștientă unanimitate, fără lăudăroșenie și fără cîrteală, familia merge într-un singur pas să înfrunte moartea: și cînd, după uciderea celor șapte fii ai săi, bătrînul Cide se întoarce singur acasă, iată că în acest septuagenar, rămas unicul bărbat pe lîngă atîtea femei și copii, familia e încă prezentă ca și cum cei șapte fii, părăsindu-l, i-au înșeptit puterile și i-au restituit, o dată cu durerea, forța tinerească pe care de la el au primit-o.

Firea acestei familii e cuprinsă toată în cuvintele lui Cide: „Unul — cum am spune șapte, șapte — cum am spune unul“. Cum am spune unul. Acest unul, tatăl, bunicul, partiarhul, strămoșul, e aici: în mijlocul nostru. E ca și cum am spune că aici printre noi se găsesc — dacă se găsește el — și cei șapte fii ai lui: cele șapte medalii de argint destinate memoriei lor sînt contopite în această medalie de aur, destinată lui. Dacă este el aici, e și întreaga familie cu el; și e tocmai această familie de partizani pe care noi astăzi o cinstim în persoana lui, vie și prezentă. Ucigașii au putut măcelări pe cei șapte frați, dar familia n-au izbutit s-o nimicască: trunchiul era de viță solidă, rădăcinile erau bine înfipse în pămînt; familia s-a dovedit mai tare decît ei.

Fapta familiei Cervi cuprinde în realitatea ei simplă toate elementele spre a deveni legendă. Istoria noastră,

chiar recentă, cunoaște și alte pilde glorioase de frați căzuți împreună pentru libertate: frații Bandiera, frații Rosselli. Dar jertfa a șapte frați căzuți în aceeași clipă pentru aceeași cauză nu se găsea încă în istoria noastră și poate nici în istoria vreunui alt popor. Spre a regăsi ceva asemănător acestei nimiciri a unei întregi familii, ar trebui să ne întoarcem cu mult în urmă, la miturile din tragedia greacă sau la fantasmale biblice și homerice: la fiii Niobei, la cei șapte Macabei, la cei șapte frați ai lui Andromaca.

Dar întimplarea fraților Cervi nu e poezie; este istorie, istoria noastră. Și am vrea ca atîta vreme cît povestea lor încă nu s-a transfigurat și n-a luat încă drumul cerurilor epopeii, al epopeii sub forma căreia o vor istorisi strănepoții, s-o mai evocăm o dată aici, printre noi, în cruda ei realitate; noi care am văzut-o cu ochii noștri, să ne mîngîiem cu gîndul de a aparține unui popor care mai știe încă să găsească, în simpla sa bunătate umană, acest adevăr mai înalt și mai pur decît orice poezie.

Sînt poate unii care ar prefera să lase la o parte aceste reevocări, unii cărora umbrele celor șapte frați Cervi le dă spaimă. Dar nu umbre sînt cei șapte frați, ci stele, stele așa cum le simbolizează medalia; și unii oameni se înspăimîntă de ele pentru că aceste stele înseamnă pe cer căile viitorului. Ei ar prefera să nu mai audă vorbindu-se de ele și spun: „Să nu mai evocăm ororile războiului civil: și unii și ceilalți au fost la fel. Istoria explică totul, nivelează totul. Impăcare, iertare, uitare — să nu mai vorbim de ce-a fost.“

Respingem pe acești fățarnici predicatori de indulgență sireată. Nu negăm dreptul la iertare pocăiților; dar este necesară căința, umilința căinței. Cînd însă autorii acestor nenorociri nu numai că sînt iar liberi și netulburați, dar, în loc să stea deoparte, cuminți și discreți, îndrăznesc să-și reia vechea lor obrăznicie pentru ca să improaște cu noroi în războiul partizanilor, atunci avem datoria de a evoca din nou aici morții noștri și de a reinnoi, după zece ani, jurămîntul de a nu-i trăda.

E adevărat că istoria ne învață că progresul omenirii se produce prin neîncetate ciocniri între forțele opuse și ne explică mobilul care, în mod dialectic, i-a împins pe unii și pe alții, dar tot istoria nu se dă în lături de a-și spune cuvîntul și a hotări de care parte au fost valorile umane și sociale și de care parte au fost instinctele bestiale ale barbariei. Istoria a știut întotdeauna să separe și să aleagă: Italia, și ea, acum zece ani, a ales. Era vorba de ales între libertate și sclavie, între privilegiu și dreptate, între omenie și animalitate. Poporul italian a ales. Alegerea aceasta s-a numit Rezistență. Alegerea de atunci e și astăzi a noastră și ea va fi și a viitorului nostru.

De o parte — frații Cervi; de cealaltă parte — uci-gașii lor.

Noi sîntem de partea fraților Cervi.

În acele zile cînd Cervi-tatăl a fost dus la închisoarea San Tomaso, el a rostit în limbajul său aspru, de țaran — încă înainte de a ști că cei șapte fii ai lui muriseră — o seamă de cuvinte solemne, ca o prorocie.

„Cervi se ridică și începu să se plimbe. Din cînd în cînd își flutura brațul său vinjos, de țaran, sau se freca la sold de parcă îl mîncea o flaneau. Vorbea. Il frămîntau gînduri simple. Dar deodată zise:

— Așa sîntem noi. Iubim libertatea.

Rosti însă aceste vorbe cu atîta vigoare, încît avurăm impresia că țîșnise dintr-însul un gînd stăruitor care îl muncea de mult. Se opri lingă noi.

— Cei șapte feciori ai mei — urmă el — sînt țărani voinici, nu li-e teamă să tragă la greu, și dacă vor fi dați pe mîna nemților și vor fi duși în Polonia, vor munci, dar nu-și vor lăsa sufletul acolo: sînt sigur că se vor întoarce.

După o clipă de șovăială, spuse mai departe, cu tărie:

— Căci vă spun că în curînd zidurile acestea vor cădea, și asupritorii poporului vor lua locul asupriților și noi ne vom întoarce la casele noastre și prin muncă vom reface tot ceea ce ei ne-au distrus...”¹

Din ziua aceea, încetul cu încetul, prorocirea începu să se adeverească. În noaptea de 8 ianuarie zidurile închisorii se făcură praf sub bombele care cădeau de sus și deînuții se găsiră și ei, în noapte, amestecați cu mulțimea care fugea căutîndu-și refugiu la țară. Printre fugarii aceia circulau vorbe ca de Apocalips: „Zidurile închisorii au căzut în fărîme... Pedepsa lui Dumnezeu... Orașul va fi bombardat de șapte ori pentru a-și răzbuna

¹ Arrigo Benedetti: *Spaimă în zorii zilei*, Roma, pp. 152—153.

și pe cei șapte frați Cervi... Bombele le-au dezgropat mormintele..." Era adevărat. Bombardamentul răscolise țărina puțină cu care ucigașii îi acoperiseră în grabă după împușcare, și cele șapte chipuri ale lor, atât de diferite și totuși atât de asemănătoare, reapăruseră la lumină.

În acea furie dezastruoasă de năruiri și incendii mai sufla ca o rafală răzbunătoare străvechiul sunet de goarnă:

*Mormintele se cască,
Și morții se ridică...*

Mormintele Cervilor se deschiseseră. Frații Cervi se sculară: se întorceau la ogoarele lor. Toți șapte, în urma tatălui lor; toți șapte invizibili, dar prezenți; în spatele lui, înăuntrul lui, rezumați și reînfripați în el.

„Căci vă spun că în curînd zidurile acestea vor cădea, și asupritorii poporului vor lua locul asupriților și noi ne vom întoarce la casele noastre și prin muncă vom reface tot ceea ce ei ne-au distrus.“

Da, bătrîne Cervi, prorocirea va continua să se adeverească.

Alte ziduri vor cădea în mod fatal, fără să fie nevoie a se vărsa alt sînge; vor cădea zidurile ignoranței, vor cădea zidurile naționalismelor, vor cădea zidurile citadelor, vor cădea zidurile războiului „și noi ne vom întoarce la casele noastre și prin muncă vom reface tot ceea ce ei ne-au distrus“.

Salut, Alcide Cervi! Nepoții sînt acum oameni în toată firea — golul unei generații s-a umplut. Pe ramurile retezate ale bătrînului trunchi mijesc frunze noi.

Sus, bunicule, încă alți o sută de ani! Cu oameni ca tine lumea își găsește scăpare. Cu oameni ca tine se făurește o lume nouă. Nu trebuie să-ți plîngi feciorii: ferece de ei că au trudit pină în ultima clipită pentru a făuri o lume mai bună.

Italiani din Rezistență, să cinstim dar să nu-l plîngem pe tatăl acestor feciori. Dacă trebuie plîns cineva, să-i plîngem pe tații călăilor lor.

PIERO CALAMANDREI

NOTA

Această carte a izvorit din nevoia de a face să re-trăiască una din cele mai semnificative și mai glorioase întâmplări ale Rezistenței italiene: viața și jertfa celor șapte frați Cervi. E greu de reconstituit episoadele, caracterele, împrejurările legate de acești șapte oameni a căror existență a fost atât de scurtă și totodată atât de intensă. Puține și slabe sînt mărturiile care ar putea să ne dea în această privință indicațiile esențiale și necesare, deoarece lupta a însemnat de foarte multe ori carcera, moartea sau mulțimea aceea de șapte care s-au succedat repede și operativ. Legătura evocatoare și vie între trecut și prezent a rămas tatăl, nu numai părinte, dar și educatorul familiei, cel care a știut să însușească acea rațiune ideală de a trăi ce a pecetluit atât de dramatic viața fiilor lui. Povestirea, făcută de tată, putea da mai multă autenticitate și prospețime faptelor în unitatea lor lăuntrică, și mai cu seamă omenească, decît o cronică stearpă și rezumativă. Dacă am ales prin ur-

mare această prezentare, n-am făcut-o îmboldiți de o ușuratică înfatuare literară, greșită pe „valoarea documentului” sau „limbajul sugestiv”, ci de nevoia unei comunicări cât mai directe cu cititorul și care să ne îngăduie a vorbi mai ușor inimii italienilor despre puternica și adesea necunoscuta actualitate a Rezistenței.

După numeroase convorbiri cu bătrînul Cervi, am putut astfel reconstrui din cuvintele lui episoadele cele mai grăitoare din povestea celor șapte fii ai lui; străduindu-ne ca în această muncă de scormonire și de redare narativă să fim cât mai fideli expresiilor și simțămintelor povestitorului, convinși fiind că acest strîns contact cu adevărul ar putea să-l ajute pe cititor să înțeleagă mai bine oamenii și ambianța acelei glorioase epopei.

R. N.

DE CE M-AM HOTARIT SA POVESTESC

Tu, Alcide Cervi, scrii o carte? Nu m-am gîndit niciodată la asta. Și n-aș fi putut s-o fac. Cînd m-am dus anul trecut la Genova, la Congresul partizanilor, o mamă m-a îmbrățișat și mi-a zis: „Moș Cervi, și mie mi-au ucis băiatul. Era singurul meu fiu. Dar ce-i un singur fecior pentru tine care ai pierdut șapte?” Eu i-am ridicat capul de pe umărul meu și i-am spus: „Tu aveai unul, și pe acela ți l-au luat. Eu aveam șapte, și pe toți șapte mi i-au luat. E același lucru. Nici o deosebire.”

Și ce deosebire e între împlinirea mea și cea cu fetița Clara Cecchini din Valla, căreia i-au ucis tatăl și mama? Era tot ce iubea pe lume și i-au răpit și această singură dragoste. Avea opt anișori cînd au venit într-o zi nemții, acasă la ea, și au spus tuturor ai casei să iasă sub parmaclîc să se așeze frumuseț în rînd că

vor să-i fotografieze. Fetița și-a aranjat părul și a vrut să dea mîna mamei ei, care se găsea în rînd cu ceilalți, cînd nemții, cu o rafală de mitralieră, i-au secerat pe toți. Numai ea, Clara, a scăpat rănită, dar nu s-a mișcat de lîngă tatăl și mama ei, care zăceau morți, rămînînd acolo ca un mic cadavru pînă sosiră partizanii.

Și ce deosebire este între mine și mama din Bettola căreia nemții, atunci cînd din ură au ars oameni în piață, i-au smuls din brațe băiețelul și i l-au zvîrlit în foc ?

Toate acestea sînt dureri mari care întunecă viața. Eu am avut șapte fii, crescuți cu patruzeci de ani de trudă, și mă pregăteam să mă cruț mai departe de oboseală, căci eram în prag de șaptezeci de ani. Cînd colo mi-au secerat o generație întreagă de bărbați, și mama lor s-a dus și ea după ei în anul următor, așa încît am rămas eu cu patru femei și unsprezece nepoței și cu un ogor de patruzeci de pogoane de lucrat. Mai ai vreme de suferit, mai ai vreme ca mama din Bettola, care e acum mai slobodă ca înainte, mai slobodă de a se gîndi la fetița ei ? Viața nu m-a supărat, vreau să zic că m-a ajutat, deoarece mi-a îngăduit să mai trăiesc cîțiva ani, să mai am puterea de a munci spre a pune pe picioare o altă generație și n-aveam voie să mor înainte de asta. Și totuși nu mi-am abătut niciodată gîndul de la feciorii mei. Povestesc de atîtea ori întîmplarea lor și m-am

obișnuit cu ea, dar, auzindu-mi cuvintele, tot mi se pare cu neputință. Atunci rămîn amuțit și simt moartea. Am acum optzeci de ani și pot să-mi iau orice grijă, pentru că nepoții au crescut și țin locul fiilor mei.

Iată de ce pînă astăzi nu m-am gîndit la carte. Lucrul cel mai de seamă era să-mi salvez familia și pămîntul. Și să vorbesc, să predic în amintirea lor pacea și antifascismul. Am făcut toate astea, dar azi pot face ceva mai mult, căci nu mai lucrez și am fost pensionat, cu toate că trag cu seceră și dreg scaunele tot așa de bine ca înainte. Nu slujește la nimic, dar mie îmi slujește. Noaptea, cînd nu pot să dorm, citesc, și într-una din aceste nopți de veghe mi-am zis : „Ce-ar fi să istorisesc povestea fiilor mei ?“ Multe lucruri nu mi le amintesc, deoarece durerea mi-a slăbit memoria, dar un tată de familie se poate face înțeleș totdeauna cînd vorbește despre copiii lui. Povestea familiei mele nu-i nemaiîntîlnită.

Uitați-vă, aici la Reggio se află cei cinci Manfredi, împușcați de fasciști ; și cei trei Miseselli. Găsiți la noi familii unite ca degetele de la o mîna și sînt unite fiindcă au un crez comun : respectul față de părinți, dragostea de progres, de patrie, de viață și de știință. Și mai ales noi, țărani emilieni, iubim patria și progresul. Și asta face să n-avem frică de moarte. I-ați văzut vreodată pe cei care, cînd

vorbesc în public, roșesc? Să știți că nu-i cîtuși de puțin din pricină că ar fi sfioși și modești, ci pentru că sînt mîndri. Nu văd de loc lumea, văd numai persoana lor și-i trec căldurile că sînt priviți. Tot așa cînd moartea îi privește, ei se înfricoșează și se simt singuri pentru că li-e teamă de moarte cum le-a fost teamă de viață. Soarele nu răsare pentru o singură ființă și nici noaptea nu vine pentru unul singur. Aceasta e legea, și cine o înțelege se cruță de osteneala de a se gîndi numai la persoana lui, pentru că nici el nu s-a născut pentru o singură ființă. Feciorii mei au știut totdeauna că moartea pîndea după fiecare faptă de-a lor și totuși au mers mai departe, așa cum soarele își urmează drumul pe crugul cerului, fără să-i pese de noapte. Și Manfredii, și Miselli, și atîția alți partizani morți o știau și totuși nu s-au temut de moarte.

Ei sînt și acum cu noi pe acest pămînt al Emiliei unde vița de vie îmbrățișează mormintele, unde candela și lespeda de mormînt sînt presărate deopotrivă pe ogoare și pe ulițe.

Eu am fost ales în consiliul comunal din Gattatico și cînd m-au întrebat ce însărcinare aș vrea să mi se dea, am răspuns: să mă îngrijesc de cimitire. Nu sînt cîtuși de puțin nici maniac, nici cioclu și dacă am cerut această sarcină e pentru că era ca și cum aș fi avut două ministere: Ministerul Justiției și cel al Instrucției.

Nu mă îngrijesc numai de flori și de curățenie, ci duc acolo și copii, femei, pe cine pot, pentru ca să cinstească pe tovarășii partizani care au căzut și, înfruntînd polițistul care nu vrea cîntece și steaguri, vorbesc întotdeauna în fața mormintelor tovarășilor morți. Le apăr memoria și instruiesc tineretul. Acestea sînt cele două ministere ale mele.

Tot așa m-am hotărît și acum, cînd am mai mult timp (fiindcă nu mai am de așteptat decît mandatul de aducere), să apăr de cioclii fasciști și de revanșarzii germani memoria fiilor mei și a partizanilor. Mi-a trebuit multă vreme pînă să mă hotărăsc, căci povestea familiei mele, după cum am spus, nu e nemaiîntîlnită ci e povestea poporului italian care a luptat și s-a dovedit tare. De aceea și tu, tată de familie, care ți-ai pierdut feciorul în război, și tu, mamă, ce ai avut un fiu pe care ți l-au ucis fasciștii, socotiți această carte ca pe a voastră, socotiți-o povestea și a fiilor voștri. Numai așa mă voi simți mai puțin fălos. Și afară de asta, parcă eu știu să scriu?! Ba pe deasupra și ținerea de minte se pregătește să mă lase. Iată de ce m-am hotărît să istorisesc povestea fiilor mei doar așa, cum pot. Eu vorbesc prea mult în această carte, o știu. Dar asta-i din pricină că fiii mei sînt morți, pe cînd eu sînt viu. Vorbesc și de mine prea mult; și dacă pe alocuri cuvinte care au fost ale fiilor mei

par a fi devenit ale mele, e pentru că nu-mi amintesc care din ei le-a rostit, dar de pe buzele oricărui ar fi ieșit, e ca și cum le-ar fi rostit toți șapte, și eu o dată cu ei. Pentru că și în viață tot așa am fost: toți opt — unul, și unul — toți opt.

Dar mai vreau să spun ceva, ca să fiu împăcat cu conștiința. Acel puțin de înțelepciune politică pe care îl am mi l-a dat Aldo, iar eu lui i-am dat puterea de-a nu se împăca cu răul. Aldo a fost totdeauna capul familiei. Când învâța și nu venea pe ogor, îl lăsam întotdeauna să-și vadă de carte, fiindcă și asta era capital, ba chiar un capital mai însemnat decât lotul de pământ. Țin să spun lucrul acesta răspicat pentru ca oamenii de cultură să nu gândească greșit despre noi, să nu creadă că am izbutit să facem anumite lucruri numai cu brațele ori pentru că am fi mai iuți la faptă decât intelectualii. Luați de pildă asemenea cu stejarul. Mi s-a spus întotdeauna așa la comemorări: „Tu ești un stejar care ai avut șapte ramuri, ramurile ți-au fost retezate, dar tu, stejar, n-ai fost doborât“. Foarte bine, vorba e frumoasă și citeodată plîng la comemorări. Dar priviți sămînța. Pentru că stejarul va muri. Și nu va mai fi bun nici măcar pentru foc. Dacă vreți să-mi înțelegeți familia, priviți sămînța. Sămînța noastră, soiul nostru este dorința de-a face ceva bun pe lume.

Cînd a ieșit partidul popular, eu m-am dus să mă înscriu pentru că eram creștin și citeam în fiecare zi Evanghelia cum citeam gazeta. I-am spus șefului: „M-ați păcălit cu cuvîntul ăla «popular», credeam că vreți să puneți tot poporul în slujba progresului. Dar apoi ați devenit clericali, *dugaroli*¹ și mîna dreaptă a bisericii și faceți ca plopii cei înalți: cînd suflă vîntul din stînga, plopul își pleacă frunzele spre dreapta și se lasă dus întotdeauna încotro îl bate vîntul. La fel cu stejarul, pentru că frunzele lui sînt totdeauna despărțite. Sămînța se schimbă, dar rămîne veșnic ceea ce a vrut natura ca ea să fie, și stejarul e și el ceea ce vrea sămînța lui să fie. M-am schimbat și eu, s-a schimbat toată familia mea, o generație de bărbați a trecut, o alta s-a ridicat. Dar Cervii au rămas mereu aceiași, și viii s-au jertfit pentru ca sămînța să nu se strice.“

Cînd am făcut pentru prima dată San Martino², la Olmo, am plecat pentru că patronul nu voia să îmbunătățească munca pe moșie. Ii plăceau lucrurile fără risc. Și aici, la Praticello, s-a întîmplat la fel: patronul nu voia îm-

¹ Funcționarul de la Casa Funciară care fixează rîndul la aprovizionările cu apă ale sătenilor. Prin extensiune, cuvîntul denumește pe funcționarii care practică favoritismul.

² În original *fare San Martino*: a se transfera de pe o moșie pe alta.

bunătăți și pînă la urmă ne-a oprit cheltuielile făcute cu ele din ceea ce ne datora și nu ne-a mai dat nimic din profit. N-am găsit nicăieri patron care să înțeleagă strădaniile noastre. Și cu toate acestea erau cu toții doctori sau cu altă învățătură, dar ne spuneau că sîntem nebuni și că vrem să-i ducem la ruină. Ei țineau să scoată bănet oricît de puțin dar să vadă bani în mînă numaidecît. Totuși, cînd cantitatea de grîu a crescut și cea de lapte de asemenea, li s-a făcut poftă de avere mai mare și învățătura le sluja ca să-și brodească socotelile cum le venea mai la îndemînă. Uitați-vă la producția de grîu: în '35 scoteam 3 chintale de *biolca*¹, în '53 am ajuns la 11 chintale, și în '53 nu-i mai aveam pe fiii mei, dar aici nu mai e vorba de brațe, brațe se găsesc întotdeauna, e vorba de știința cu care lucrezi ogorul. Ea dă rodul. Și cu laptele, la fel. Înainte, cu două chile de fîn aveam un chil de lapte, apoi am găsit un concentrat cu care la un chil obțineam doi litri de lapte. Și cînd am descoperit concentratul, patronul s-a arătat neîncrezător, iar cei de la secția agrară ne-au luat în zeflema; apoi, cînd au văzut că scoatem lapte mai mult, ne-au zis că vacile se îmbolnăvesc și că în cîțiva ani vor ajunge sterpe. Dar vacile erau foarte sănătoase și producția îmbelșugată.

¹ Unitate de măsură regională pentru pămînturi, ceva mai mare de două treimi dintr-un pogon.

Vreau să spun că trebuie să-ți pui capul la bătaie. Pentru că și dragostea vine tot de la ce e cu folos, iar bună cîrmuire e numai aceea cînd dragostea de patrie dă ce e folositor cetățeanului și statului. Iar cînd se fac războaie pentru a apăra ce e folositor și pentru a face ca celelalte popoare să nu piardă ce le e folositor, atunci dragostea de patrie te ajută să cîștigi războaiele. Fasciștii au pierdut războiul pentru că nu apărau ce e folositor nici statului, nici celorlalte popoare. Se duceau cu război să caute materii prime, iar pe de altă parte, la ei acasă, aveau o agricultură înapoiată și producția se prăpădea. Cînd m-a chemat așadar șeful fascist din Campeșine ca să mă silească să iau cartea de membru, i-am spus că n-o iau și să mă lase să-mi văd de treabă pentru că eu eram folositor statului și trebuiau să-mi mulțumească în loc să mă prigonească. Să se îngrijească mai bine de moșierii care aveau carte de membru, dar lăsau producția să se ducă de rîpă, pentru că dacă mai merg lucrurile așa, partidul fascist va cădea. Și le-am mai spus că eu și cu țărani cu știință ca mine sîntem statul, iar ei, dimpotrivă, nimicitorii statului.

Același lucru îl spusei plutonierului de jandarmi cînd a venit la mine după grîul pe care nu-l dasem la colectă.

— Dumitale ar trebui să-ți fie rușine, i-am spus, cînd mă vezi că mă cert cu funcționarul de la *Annonaria*¹, cîteodată chiar în fața unei gărzi civile! Mă poți aresta dacă mă fac vinovat de insultă, dar dacă dumneata ești mare la jandarmi, apoi eu sînt mare în stat.

Iar cînd m-a chemat federalul pentru că n-am dat kilogramul de grîu pentru opera de asistență fascistă, am rămas la ușă afară, pe cînd el urla să viu în fața mesei.

— Glasul meu se aude pînă în piață — urlai eu mai tare decît el — și dacă vrei să vă dau kilogramul de grîu, dați-mi mai întîi voi o explicație: Ați strîns de la țărani 120 de chintale și ați dat pentru opera de asistență numai 40. Ce-ați făcut cu restul de 80?

Federalul a sărit în picioare, galben la față.

— Asta nu te privește. Ce ai tu cu cele optzeci de chintale?

— Dar voi ce aveți cu kilogramul meu de grîu? Dacă vrei să dați grîu țăranilor nevoiași, spuneți-le să vie la casa Cervi și li se va da cîte un chintal de fiecare.

Am spus lucrurile acestea pentru ca să nu ne judece greșit, să-și închipuie că mergem așa, în neștire, orbește. Și de aceea stăteau întotdeauna cu ochii pe mine și pe fiii mei.

¹ Oficiu de strîngere a cotelor anuale de grîne.

AMINTIRI DIN TINEREȚE

M-am născut în anul 1875. Tatăl meu era dijmaș și a avut trei băieți: doi din căsătorie și unul bastard. Tata, un vechi luptător pentru pămînt și dreptate, a luat parte la luptele pentru legea măcinatului și în capul unui grup de țărani a înfruntat plumbii ucigători ai jandarmilor.

Toți frații am făcut la rîndu-ne de zece ori pe atîția feciori cît tata, cu alte cuvinte treizeci. Am început să muncesc la cîmp pe pămîntul luat în arendă de tata, apoi am lucrat la Tagliavino și pe urmă m-au luat în armată.

Serviciul militar l-am făcut la Torino, în '97. Mă băgam întotdeauna în cîrcotă cu mai-marii, fiindcă ceream chiar ofițerilor și generalilor să respecte legea. Dar nu mă luam cu

ei la harță între patru ochi, ci spuneam ce-aveam de spus în fața soldaților. Într-o zi făceam de santinelă la o pulberărie; eram cinci la gherete. Regulamentul cerea ca parola să nu fie spusă fără a avea mai întâi aprobarea șefului de post și ca ofițerii și generalii să nu intre în pulberărie cu sabia și pintenii din pricina frecușului și a scînteilor.

În ziua aceea iată că sosește în inspecție generalul Ottolenghi, trece prin fața santinelelor și primelor două nu le zice nimic, dar cînd ajunge la mine îmi cere parola. Credeam că vrea să mă încerce și răspunsei că mă duc să-l întreb pe șeful de post. Generalul se înfurie și începe să urle că el é general și că nu-i nevoie să cer învoirea nimănui. Mă străpunge cu privirea și prinde a-și cravașa picioarele cu sabia. Îmi dau seama atunci că are sabie. Mă uit la cizmele lui și văd că are pintenii. Ii strig :

— Dumneavoastră nu sînteți general, ci trădător !

Generalul se face alb ca varul și abia mai poate întreba de ce.

— Pentru că atunci cînd se intră într-o pulberărie, regulamentul spune că trebuie să vă scoateți sabia și pintenii.

Ofițerii erau pămîntii la față. Generalul rămîne încremenit și, după un răstimp, își scoate sabia și pintenii și o ia repede din loc.

Santinelele vin din gheretele lor la mine, mă privesc cu milă și-mi spun că mi-am făcut-o singur cu mîna mea. Dar gornistul sună adunarea și, după ce primește raportul companiei, generalul strigă :

— Unde e santinela numărul 3 ?

— Prezent, răspund eu și trec în fața primului rînd, luînd poziție de drepti.

Era o atmosferă ca de tribunal. Dar iată că generalul Ottolenghi începe să ție o cuvîntare patriotică :

— Vai de Italia, zice, dacă toți soldații ar fi ca cele patru santinele ! Iată însă un soldat care știe să stea de strajă patriei. El și-a văzut de datoria sa înaintea generalului și noi vi-l dăm ca pildă. Santinela numărul 3, vei avea de mîine șapte zile permisie, iar celelalte santinele șapte zile închisoare.

Astfel generalul a ieșit cu obrazul curat, iar eu mi-am petrecut o săptămînă acasă.

Cînd eram cu aprovizionarea, ofițerii mă cheamau și-mi ziceau : unul — cumpără-mi o bucată de vițel, altul — un os cu carne, și-mi dădeau bacșiș. Eu refuzam și ziceam : „Aici scrie atîtea chile pentru companie, atîtea pentru ofițeri, și eu, cum scrie, așa fac“.

Cînd, dimpotrivă, se duceau ofițerii după cumpărături aduceau carne bună de dat la cîini și soldații se plîngeau.

Eu aveam soldă pe zi zece cențime, pe cîtă vreme căpitanul meu, La Valle, tot din Reggio și el, trei lire. Și totuși căpitanul îmi cerea totdeauna să-l împrumut cu cinci lire.

Dar banii ăștia au fost ca și cum i-aș fi pus deoparte, la casa de economii, căci m-au scăpat de război. Intr-o zi am fost chemați la adunare și ni s-a spus că dimineată la ora patru trebuie să plecăm pe front. „Ce front? ne întrebam noi printre rînduri. Cum, a izbucnit războiul?”

Cînd s-au rupt rîndurile, am început cu toții să ne interesăm unde a izbucnit războiul, cu cine trebuie să ne batem: cu austriecii, cu ungurii? Cineva zicea că cu africanii. Trebuia să scriem acasă, dar ce să le spunem? Că ne ducem la război? Foarte bine, dar încotro? Impotriva cui? Nu se știa? Ici-colo cite un soldat s-a apucat să scrie că pleacă să apere patria, dar să nu-l întrebe unde, pentru că e un război ce se ține în taină. Eu n-am scris nici un rînd, fiindcă cei de acasă m-ar fi luat în rîs dacă le-aș fi scris așa. După o bucată de timp, un sergent a scăpat o vorbă și a zis că mergem să ne batem cu *boierii*¹.

¹ În realitate era vorba de corpul expediționar italian trimis în China împreună cu corpurile expediționare ale celorlalte mari puteri pentru a reprimă răscoala așa-ziselor *boxeri*.

— Cu boierii? Și cine sînt boierii ăștia? au întrebat soldații.

— Un popor din Asia, le-a răspuns sergentul.

— A, va să zică cu pielea galbenă.

— Trebuie să fie atunci de prin părțile Chinei, zise un altul.

— Și vin tocmai din China încoace?

— Nu, ne ducem noi acolo, le-a explicat sergentul.

— Ne ducem acolo, și pentru ce?

— Păi, pentru că s-au răsculat.

— Contra Italiei?

— Nu, contra Angliei.

— Aa!...

Nimeni nu mai înțelegea nimic ce amestec au boierii cu China și cu Anglia. Vecinul meu de pat s-a apucat să mai scrie o dată acasă pentru ca să le spună că acuma cunoaște destinația, că se duc să se bată cu *boarii* în China. Nu-și aducea bine aminte cuvîntul, iar cînd mi-a povestit ce a scris, scrisoarea era de mult la cutie, așa încît acasă la el se vor fi rușinat de bună seamă bieții țărani cînd or fi citit că fiul lor se duce să ucidă văcarii. Cînd l-am făcut să înțeleagă greșeala, s-a arătat foarte mulțumit că nu-i chiar vorba de văcari căci, la urma urmei, văcarii știa ce anume sînt, pe cînd boierii, nu. Și a scris îndată o altă scrisoare acasă, spunîndu-le să nu fie îngrijați, deoarece se duce la război împotriva boierilor, nu a *boarilor*.

Dar noaptea nu închiseserăm un ochi, ne gîndeam la China. Pe urmă însă am aflat că boierii sînt africani. Dimineața, la 4, eram cu toții în gară, încărcăți ca niște catiri, iar pe stradă nici măcar flori și sărutări. Lumea nu știa de nimic și ne întreba: „Unde plecați?” Și noi răspundeam: „La război, contra boierilor”.

Oamenii rămîneau cu gura căscată și se uitau curios la noi. Un bătrîn cu bonetă garibaldină, amenințîndu-ne cu pumnul, țipa: „Las' că vă arăt eu război contra boierilor!”

Sosește garnitura și toți se cațără în vîlmășag. Cînd dau să mă sui și eu, mă simt deodată înhățat de un braț care mă trage jos. Nu izbutesc să văd decît mîneca și tresele de pe ea, dar cînd mă întorc să văd cine anume e, rămîn nedumerit fiindcă erau acolo mai mulți ofițeri. „Pesemne că oi fi greșit vagonul, îmi zic, sau poate n-oi fi în regulă cu ținuta de campanie și acum au să mă predea.” Și n-am mai îndrăznit să mă sui din nou în trenul care a plecat în cîntece și saluturi. Aștept să se tot arate ofițerul care m-a tras jos din tren, dar nimic, și atunci încep să mă gîndesc ce să fac de vreme ce toți au plecat și eu am rămas. Dacă mă prezint la comandament și spun povestea cu brațul, n-o să creadă nimeni, ba mă vor lua chiar drept dezertor și mă vor impușca. Așa că singurul lucru ce-mi rămîne deocamdată de făcut e s-o iau cît mai repede din loc și să-mi fac' după

aceea planul. N-am mai zăbovit și, pe ascuns, am luat-o pe cîmp și am tot mers pînă m-am văzut departe de gară. Am intrat apoi la un țaran și i-am zis că sînt în drum spre casă, dar, cum am rămas fără parale, să mă ție două zile să-i lucrez ca să am cu ce pleca mai departe. Și chiar am rămas și i-am ajutat pe ai lui la munca cîmpului dar, între timp, mă și gîndeam. „Tresele alea le cunosc — mi-am zis — trebuie să fie căpitanul La Valle. Și dacă a fost el, o să se arate. Prin urmare îmi convine să mă prezint, numai că singurul lucru ce-l am de făcut e să nu vorbesc pînă nu vorbește mai întîi el.” Și într-adevăr m-am dus la comandant să mă prezint.

— Sînt soldatul Cervi Alcide, zic, și vreau să vorbesc cu comandantul.

Plantonul mă vede în ținută de campanie și crede că am fost trimis înapoi pentru o chestiune urgentă, așa că îmi dă drumul să intru la general.

— De ce n-ai plecat cu ceilalți? mă întreabă generalul de cum mă vede.

Eu — mut. Generalul mă mai întreabă o dată dar eu — nimic, nici o vorbă. Il cheamă pe colonel, care încearcă la rîndul lui să mă facă să vorbesc, dar eu — tot mut. În sfîrșit intră căpitanul care, ca și ceilalți, nu se descoperă în fața generalului. Mă uit la mineca lui. Da, el era. Generalul, sătul de toată istoria asta, îmi

zice că mă va trimite în judecată și o să vadă acolo dacă sînt nebun sau fac pe tîmpitul, iar dacă va reieși că sînt nebun, mă vor duce la ospiciu. Dar căpitanul sare:

— Domnule general, îl cunosc pe soldatul Cervi și știu că are aceste pierderi de memorie. Aș vrea să-l iau sub ocrotirea mea ca ordonanță.

Generalul n-a prea priceput ce se va face căpitanul cu mine ca ordonanță, dar, ca să scape de bătaie de cap, nu s-a împotrivit.

Căpitanul m-a luat așadar acasă la el și, după ce s-a văzut singur cu mine, mi-a zis:

— Acuma, Cervi, cred că ai să vorbești.

— Da, dom'le căpitan, zic eu.

— De ce n-ai plecat o dată cu ceilalți?

— Pentru că m-ați tras jos din tren dumneavoastră.

— Cum ți-ai dat seama că eram eu?

— După trese, dom'le căpitan. Dar de ce nu m-ați lăsat să plec?

— Pentru că tu ești un băiat bun, mă Cervi, pe cînd războiul acela e lucru rău.

Așa s-a făcut că nu i-am mai văzut pe boeri și am binecuvîntat cele cinci lire pe care le împrumutam din cînd în cînd căpitanului.

Cînd m-am întors acasă, i-am auzit pe țărani vorbind de socialism și de Camillo Prampolini.

Mi-l amintesc cînd a venit o dată la Campesine, la inaugurarea unei cooperative. Sala era plină de muncitori, ba mai erau și pe afară agățați de ferestre ca să-l vadă și să-l audă pe *Prampulein*¹, omul care vorbea despre progres și unitate. Era un Crist înalt, cu barba căruntă, blînd și cu glas dulce. Vorbea simplu și clar, stătea la sfat cu cite unul și povestea parabole. Între altele zise că țăranii se plîng de stăpîniilor lor, dar trag într-una nădejdea să-i facă să devină mai buni și prieteni cu muncitorii. Iluzie, zicea, pentru că nu trebuie să vedem răul numai în stăpînul cutare sau cutare, ci și în societatea asta rău făcută, și singurul mijloc de a nu avea stăpîni răi e să n-ai stăpîni de loc. Așa gîndeam și eu și așa aveau să gîndească mai tîrziu și fiii mei. Preoții, zicea, au admis întotdeauna exploatarea, încă din vremea sclaviei, și susțin că săraci și bogați vor fi cît îi lumea și pămîntul. Apoi cînd țăranii îi aud pe preoți vorbind așa, ar fi în drept să spună: ăsta nu e creștin pentru că ține partea stăpînitorilor și s-a înțeles cu ei să trăiască hoștește pe spinarea noastră.

Așa spunea; îmi aduc aminte vorbele lui pe dinafară. Cînd isprăvi de vorbit, parcă se cutremura sala. Mulțimea striga trăiască *Pampulein*,

¹ Pronunțare regională a numelui Prampolini.

iar un salahor din Caprara, care avea în brațe un copil nou-născut, s-a dus la masa prezidiului și i-a cerut lui Prampolini să i-l boteze. Prampolini, diplomat, i-a zis că pentru botezul religios există biserica, dar că el îi poate da doar botezul politic și, trăgându-i o ușoară palmă pruncului, spuse: „O botezăm Libertă”.

Dar nu pretutindeni mergeau lucrurile ca la Campegine. Bunăoară, o dată Prampolini a trebuit să țină un discurs la Canolo di Correggio, care mai era încă în ghearele popilor. Abia ajuns acolo, toți țărani și paracliserii l-au pus pe fugă, au început să arunce cu pietre în el și să strige în dialectul lor regional: „*Dai al levroun*”, pune cîinii pe el!

Am citit apoi de același Prampolini o cărțuție care se cheamă *Adevărata religie*. Era scrisă sub formă de convorbire între o țărăncă, pe nume Caterina, și un socialist. „De ce ar trebui să fiu trimis dracului? întrebă socialistul. Numai fiindcă am alte idei? Tu, care ești bună, nu m-ai trimite la dracu pentru atîta lucru, sînt sigur, dărmite Dumnezeu care e mai bun decît tine! Cel mai greu păcat este să nu poți suferi, ca frații noștri să *gîndească* într-o altă religie decît a noastră. E cu putință să-ți închipui oare, Caterina, că Dumnezeu ar vrea să trimită în iad toate aceste milioane de oameni care nu sînt catolici?”

Și iată așa predica el acea religie umană, acel respect față de alții, acel grai civilizat. Și, în afară de asta, organizarea și unitatea. „Întovărășiți-vă, săteni!” era lozinca lui, iar într-un alt dialog cu Caterina, socialistul spunea: „Pentru îmbunătățirea soartei voastre nu există decît o singură cale: să puneți capăt concurenței între voi, să vă întovărășiți”.

Și asta părea să fie totul, dar apoi a venit revoluția rusă și s-a văzut că mai erau și altele. Povața era bună, dar vezi că acolo luaseră în stăpînire statul. Și mă dusei la prima întrunire a lui Prampolini, după evenimentele din 1917, să aud ce spune. Întrunirea se ținu în Piazza della Libertă și lumea voia să se pună capăt războiului, așa cum au făcut rușii. Prampolini n-a luat număidecît poziție. Dar mulțimea îl întrerupea și țipa în dialectul nostru regional: „*Ag vo! Lenin*” — ne trebuie un Lenin — pentru că muncitorii voiau să știe ce trebuie făcut pentru a curma războiul și spre a veni la putere. Prampolini le-a răspuns că frații ruși găsiseră calea cea bună.

Fără acest Prampolini și fără Massarenti, Emilia n-ar fi astăzi atît de departe, pe drumul progresului. Dar primii socialiști ne-au insuflat un crez: că trebuie să fii legat de popor nu prin predici, ci prin organizare. A lucra bine pentru noi înseamnă a se organiza. Și a se organiza

înseamnă a nu ne arăta îngimfați, ci, dimpotrivă, modești în mijlocul mulțimii care face laolaltă un tot. Să ajutăm la creșterea copiilor fără lipsuri și boli, să ajutăm muncitorii invalizi, să facem să se înființeze aziluri și școli, să dăm de lucru, noi, organizatorii, exploataților și șomerilor. Și asta pentru că vrem binele aproapelui nostru prin înființarea de cooperative, case de ajutor reciproc, organizații politice — drapele ale proletarilor. Acest crez e cu atât mai puternic cu cât țărani înstăriți și arendașii, care în provincia noastră nu-s de loc puțini, îl împărtășesc și ei. La noi cu cât unul stă mai bine, cu atât dă mai mult. Eu am început ca pălmaș, apoi m-am făcut dijmaș, mai pe urmă am luat cu chirie pământul, iar acum am ipotecat laptele pe trei ani și sint pe cale de a-l cumpăra mulțumită unui împrumut de la o bancă pe care îl voi plăti în treizeci de ani. Dar familia mea, cu cât s-a ridicat mai sus, cu atât a dat mai mult. Când feciorii mei erau mici și se întâmpla ca starea noastră să se îmbunătățească, eu spuneam întotdeauna: „Sîntem domni ! Sîntem domni !“ Și băieții mei săltau și cîntau în tindă : „Sîntem domni ! Sîntem domni !“ Se simțeau ei domni, dar au luptat întotdeauna ca proletarii. Așa se judecă și religiile, dacă sint adică o gîndire statornică. Iuda a trădat fiindcă voia bani, iar astăzi religia se surpă pentru că bogații

calcă evanghelia săracilor. Isus, în schimb, a zis : „Cui mai mult are, mai mult i se va cere“.

Lucrurile acestea nu le spun eu din capul meu. Le-au spus parinții noștri, care le-au auzit povăduite de către cei dintîi socialiști. Eu eram creștin, dar de mai demult trăia în sufletul meu socialistul.

NEVASTA ȘI FECIORII

M-am însurat în anul 1899. Pe primul meu fiu, Gelindo, l-am avut în 1901. În ianuarie '903 ne-a venit pe lume o fetiță, născută moartă, în '904 a văzut lumina zilei Antenore, în '906 Diomira, în '909 Aldo, în '911 Ferdinando, la sfârșitul lui '912 fiica noastră Rina, în '916 Agostino, în '918 Ovidio, în '921 Ettore. Eu am socotit întotdeauna că omul trebuie să facă în viață ceea ce îi place, fără teamă, și așa gîndesc și acum. Cînd mă duc la Campepine, în loc s-o iau pe șosea, o iau pe cîmp, pentru că îmi place să mă uit la lanuri. Și cu toate astea șoseaua spre Campepine e dreaptă ca o linie; dar Aldo zicea că tata a descoperit poteca cea mai scurtă.

Iar dacă unul face un lucru care nu-i place, slăbește și n-are spor. Cu băieții a fost același lucru. Îmi plăcea să am copii mulți. Și mai cu

seamă flăcăi. Am avut șapte și mi-au adus cînste și bogăție. M-am trudit mult ca să-i cresc și am făcut de multe ori San Martino. Dar, pe măsură ce creșteau, îmi umpleau sufletul de bucurie.

Nu i-am bătut niciodată. Într-o zi numai i-am tras o palmă lui Gelindo pentru că se pierduse podulețul peste un șanț și toți spuneau că el l-a luat. De altminteri pe el cădea totdeauna vina la orice, pentru că ziceam că cine rîde cel dintîi acela e vinovat, și el îndată rîdea. Își aducea aminte totdeauna de această palmă și chiar cînd s-a făcut mare îmi spunea din cînd în cînd: „Nu eu, tată, luasem podețul“. Și fac prinsoare că și în clipa morții, gîndindu-se la mine, o fi zis: nu eu am fost cu vina, tată.

Nu puteam să sufăr iarăși să rămînă balegă pe șosea. Într-o zi văzui în mijlocul drumului una cît toate zilele, și pe alături patru dintre băieții mei se jucau.

— Cărați balega de-acolo, țipai eu, dar ei — nimic.

— N-auziți s-o luați? repetai.

Și atunci au luat niște bețe, au împărțit balega în patru și au dus fiecare cîte o parte. Rămăsese numai partea lui Ovidio care nu voia să știe de nimic. A trebuit să-l iau de urechi, dar el — nu și nu, n-o iau, că partea mea e mai mare decît a celorlalți. Și a trebuit să-l vîr

chiar cu nasul în ea. Abia atunci a dus-o, dragutul de el.

Aldo, cînd găsea o bucătică de hîrtie, o dădea maică-si, care o lua și îi citea totdeauna cu seriozitate aceeași frază: „Bilet pentru Aldo ca să se ducă la teatru și să se ducă cu Gelindo“. Aldo își rîdea de frații săi și punea biletul în buzunar ca un domn. Dar pînă la urmă se ducea într-adevăr la teatru împreună cu Gelindo. Acolo li se dădeau roluri să joace, și numele lor apăreau pe afișe atîrnate chiar prin satele vecine.

Aldo se mai arăta și la joacă foarte istet. Bunăoară cînd ne duceam să culegem struguri, înfișea în pămînt araci mititei, pe care-i lega cu fire, și ne făcea un telefon. Altă dată l-am găsit în dosul casei făcînd, din legături de nuiete așezate în scară, un funicular, și dedesubt era, chipurile, mina. Ettore era cel mai mic și cînd venea pe cîmp, unde iarba era mai înaltă decît el, se ascundea, apoi striga încetîșor că nu mai e Ettorino. Atunci ceilalți trebuiau să zică: „Aoleu, dar cine spune mamei că Ettore nu mai e? S-a pierdut, ce ne facem? Trebuie să-l găsim.“ Și începeau să-l caute, îndreptîndu-și privirile dinadins departe, spre a se preface că nu știu unde să-l găsească. Iar el repeta cu un glăscior și mai șiret: „Nu mai sînt!“ Pînă la urmă îl descopereau și ziceau: „Ia te uită unde

e!“ iar el rîdea și o tulea. Cînd tot pe Ettore, mezinul, l-am dus pentru întia oară să cosească, mergea cu coasa în față și alenga ca să se țină aproape de frații săi. Trebuia cosit pînă se va ajunge la livadă, pînă se va da de verde, și de aceea Gelindo, cel mai mare, ca să-i susțină moralul, strigă din cînd în cînd: „Văd ceva verde, văd ceva verde“, și el credea mereu că a ajuns la livadă și astfel nu lăsa coasa din mînă. Iar cînd ne înapoiam pentru prînz, Gelindo zicea că Ettore a cosit pînă la cap și așa nici cei mari nu dădeau înapoi și micuțul învăța.

Dar marea plăcere a copiilor erau basmele pe care le spunea mama lor. Eu nu m-am priceput niciodată să le povestesc, eram prea repezit: acum le-am învățat și le istorisesc copiilor de azi. Mama avea mai multă fantezie decît mine, trăia mai mult cu inima și știa să vadă de minune și cu ochii minții. Eu îi spuneam întotdeauna: „Tu ești Marta și Maria, amîndouă împreună“. Pentru că atunci cînd Isus vorbește despre aceste două femei, dintre care una lucra veșnic cu mîinile, iar cealaltă cu mintea înflăcărată, spune că el înclină spre Maria, care cunoaște căile sufletului. Iar ea le îmbina pe amîndouă pentru că pînă la unsprezece noaptea muncea, iar apoi pînă la unu citea, învăța și se lăsa dusă pe gînduri. Era sfioasă și blindă, avea ochi din accia care nu rabdă ceea ce văd pe

pământ și știa proroci. De aceea și povestea frumos basmele. Avea și ea „numerele” ei, ca la spectacole, și băieții tocmai pe acelea i le cereau întotdeauna. Spuneau: „Mamă, povestește-ne povestea aia cu baba care nu voia niciodată să doarmă”. Și ea povestea: „A fost odată o babă care nu voia niciodată să se ducă la culcare, în schimb nurora cea tină ră tare ținea la asta, dar soacra îi spunea întotdeauna că e prea devreme, să mai stea o țiră. Într-o zi când nurora s-a dus să-i vadă pe ai săi, rubedeniile au întrebat-o cum o duce la casa cea nouă? «Toate ar fi bune dacă n-ar fi baba să mă ție trează». Atunci fratele ei cel mare i-a zis: «Viu eu într-o seară și o lecuiesc de obiceiul ei». Și într-adevăr a venit, și pe la ceasurile nouă a zis că trebuie să se ducă să se culce că așa e deprins acasă. Dar baba, cu același cîntec ea întotdeauna: «Mai așteaptă o țiră, e încă devreme pentru culcare». Dar el nu vrea să audă de nimic și a plecat. Uitasem însă să vă spun că înainte de asta, fratele o rugase pe soră-sa să scoată o cărămidă din tavanul care era și podeaua coșarului de fin. El s-a prefăcut numai că se duce în odaie, când colo s-a supt în podul de fin cu un coș cu pene și o sticlă de must. Își sumete puțin un crac de pantalon și-și prinde apoi de picior penele. Dă deoparte cără-

mida dezlipită și își trece piciorul împodobit cu pene prin gaura tavanului și strigă:

«Babă hidă ce te-nvîrți,
Du-te culcă-te, că-i sară,
Și te scoală la prînjor,
Cînd ți-oi porunci eu iară.

Sînt ingeru-naripat
Și vin veste să-ți dau ție
Că de nu-mi ascuți porunca,
Te pălesc în scăfirile!»

Și arunca jos cărămida, iar baba fugea la culcare. Copiii rîdeau cînd mama ajungea la scăfirile.

Aceste basme ea le povestea simplu, cu gîndul să-i învețe să respecte și pe alții și să fie largi la inimă. Acesta era catehismul ei. Și cei răi erau întotdeauna pedepsiți în aceste basme, iar cei buni erau și cei mai isteți. La fel se purta și cu băieții. Cînd lucrau bine, mă puneam să le dăruiesc cîte zece lire la cei trei mai mari și cîte cinci la cei mai mici. Iar de Santa Lucia¹ puneam încălțăminte în cămin, cu fin înăuntru. Venea sfînta, scotea finul din ghetuțe și puneam în loc bani, castane uscate și bomboane. Iar în ajun, seara, copiii invocau sfînta în fața ghetuțelor, cu cîntecul:

¹ Sărbătoare religioasă asemănătoare cu Sf. Nicolae de la noi și care cade la 13 decembrie.

Santa Lucia
Arată-ți dărnicia,
Pune ceva
În gheata mea
Cu puna lui papa
Santa Lucia
Se va arăta.

Seara, Genoveffa făcea ca baba care nu voia să-și lase nora să se ducă la culcare. Spunea: „Stați aici să citim“. Cei cărora li se închideau ochii de somn se duceau la culcare; eu, cum-nata Bellocchi, care stătea atunci la noi, și cite-unul dintre băieți rămâneam s-o ascultăm pe Genoveffa. Iarna — în grajd, la căldura animalelor, vara — în ogradă, sub cerul înstelat. Când începea să citească, eu mă duceam în bucătărie să iau o bucată de pâine cu varză. Ea voia întotdeauna coaja și atunci eu întrebam: „Și miezul cine o să-l mănince?“ Genoveffa citea *Logodnicii*¹, sau *Biblia*, sau *Regii Franței*, sau *Divina Commedia*. Citea frumos dialogurile, schimbînd vocea, ca la teatru, și știa să ne facemece. Noi ronțiam pâine cu varză și, din cînd în cînd, puneam întrebări cu privire la cite o întîmplare din roman. Ea ne explica sau zicea: „Acum vine“. Dar oricare carte ar fi citit, la urmă lua în fiecare seară *Logodnicii* și ne citea cite ceva de acolo, de pildă convertirea Necunoscutului și răpirea Luciei. Cînd se spune în ro-

man despre Necunoscut că își liberează sufletul de răutate și se întoarce printre creștini, Genoveffeii îi străluceau ochii și-i tremura glasul. Altă bucată la care ținea era aceea unde se vorbește de călugărița de la Monza, această nobilă care nu se putea îndura să renunțe la dragoste și viață și suferea amarnic la mănăstire.

„Călugărița de la Monza — zicea Genoveffa — era o femeie de viță nobilă care s-a îndrăgostit de un paj și de aceea au trimis-o la mănăstire. Prințul, tatăl ei, era un călău și n-a vrut să ia-n seamă rugile și lacrimile tinerei Gertruda. Și ea a trebuit să se călugărească, pentru ca să fugă de ochii lumii; altă cale n-avea. Gertruda voia mereu să spună nu, dar cînd vedea fața aspră a tatălui ei, pierdea curajul. Și așa a trebuit să se închidă între zidurile mănăstirii, departe de lume.“

„Cu cît citesc mai mult despre călugărița de la Monza, cu atît o înțeleg mai puțin, zicea Genoveffa. Și recitesc mereu ca să-i găsesc scuze, dar mă obosește. Și eu, cînd eram tinăară, eram o lecută ca această călugăriță de la Monza. Sfioasă și temătoare, cu credință în Dumnezeu și în cine putea mai mult decît mine; plecam capul în fața lui Dumnezeu care înțelege totul și citește în inima fiecăruia din noi. Locuiam la Caprara, în casa stăpînului la care tatăl meu era dijmaș. Stăpînul venea la țară numai două luni pe an, ca să-și petreacă vacanța, și atunci eu

¹ Roman de Alessandro Manzoni (1785—1873).

trebuia să mă inghesui în pod pentru ca să le las lor casa cu odăile de dormit. Stăpînul venea cu nevastă-sa și cu feciorii și se uitau la noi de parcă am fi purtat coarne, iar domnișorii încercau să-și găsească distracție cu noi fetele. Eu trebuia să mă duc să dorm în pod și-mi dusesem acolo pătucul și cele cîteva lucrurișoare ale mele. Acoperișul era povîrnit și bîrnele mă sileau să umblu încovoiată. Totuși stam pentru că era vorba numai de două luni și apoi stăpînii sînt stăpîni. Dar s-a nimerit un anotimp ploios și de atîta ploaie acoperișul s-a stricat și mai întîi a început să picure, apoi să curgă, umplînd podeaua de apă și stricîndu-mi lucrurișoarele. Eu răceam și simțeam că mă dor toate oasele. Am zis că nu mai pot sta așa și m-am dus la stăpîn să-l rog să pună să se dreagă acoperișul care putrezea cu totul și era în interesul lui să-l repare. Mi-a răspuns că nu vrea să cheltuiască parale și că să pun acolo niște tablă și cîteva scîndurele. Am încercat să fac așa, dar apa tot intra, fie în picături, fie în șuvițe mai groase, dar intra, și după puțină vreme ploaia a desfundat iar acoperișul, tabla s-a dus și m-am aflat din nou sub cerul liber. M-am dus iarăși la stăpîn și i-am spus că tabla n-a ținut, că apa intră ca și înainte și că nu mai pot.

Mi-a răspuns că tabla s-a desprins pentru că eu nu m-am priceput s-o pun și c-o să trimită mîine potcovarul să o bată bine. Dar mîinele

asta n-a mai venit, nici potcovarul nu s-a arătat, așa că am pierdut răbdarea și am hotărît să fac cum oi crede eu de cuviință. Era seară și-mi spuneam rugăciunile; ca de obicei, apa curgea în șiroaie, îmi uda picioarele și-mi umezea culcușul. A trebuit să-mi întrerup rugăcinile, căci nici măcar nu era cuviincios să mă rog lui Dumnezeu în halul acesta; m-am ridicat, am luat o foarfecă mare și am început să scobesc dușumeaua pînă ce am făcut în ea o gaură, lucru pentru care am stat toată noaptea. Dar nu m-am oprit o clipă pînă n-am străpuns dușumeaua, și cînd gaura care dădea tocmai deasupra patului unde dormea stăpînul a fost gata, am strîns apa cu mîna ca s-o fac să curgă înăuntru cît mai multă. Auzii numaidecît un ușor țipăt al stăpînei. Nu mă las și adun iar apa cu mîna de pe dușumea și o arunc peste ei. Iar un țipăt. Stăpînul se trezește și-i aud pe amîndoi discutînd, apoi văd prin gaură cum jos se aprinde lumina și urmează o clipă de tăcere. Căutau să descopere pe unde curge și le era greu să descopere o gaură proaspăt făcută care încă n-are umezeală în jur. După puțin vine stăpînul în odaia mea și mă întreabă dacă mi-am dat seama că s-a făcut o gaură și-mi zice că stăpîna e toată udă learcă. Eu îi răspund că n-am băgat de seamă, dar că de atîta apă toată dușumeaua se crapă și că asta nu-i nimic că a curs puțină apă jos în noaptea aceea, dar s-ar putea ca în-

tr-o bună zi să se trezească în cap cu mine și cu toate mobilele. Stăpînul s-a uitat în tavan și a zis :

— Ai dreptate, Genoveffa, trebuie neapărat să pun să-l dreagă.

Și chiar a doua zi a și făcut lucrul ăsta.“

Nevastă-mea povestea această întîmplare și tot nu-i venea să creadă cum de a putut ea, atît de sfioasă și de respectuoasă, să-și ia îndrăzneala să găurească dușumeaua.

„Dar îmi dădui seama — zicea ea — că nu mai puteam să-mi fac nici măcar rugăciunea seara, așa mă ploua de tare înăuntru, și atunci trebuia să fac să-i vină stăpînului mîntea la cap, dacă nu cu binele, cu răul.“

Din *Divina Commedia* citea întotdeauna cîntul cu Ugolino și fiii lui care îi cer de mincare și el nu le poate da nimic. Și așa citea pînă cînd unul sau altul adormea și atunci Genoveffa închidea cartea și zicea : „Degeaba mai citesc, că voi ați și început să visați sfîrșitul romanului“.

Totuși nu era numai visătoare, ci muncea din zori pînă noaptea tîrziu. Și dormea puțin. Toate cămășile, batistele, flanelele și ciorapii pe care îi purtam erau făcuți de ea și eram opt bărbați în casă. Țesea din toamnă pînă în primăvară, făcea zeci de metri de pînză, pe care apoi o lucra. Mîinile ei făceau mai totdeauna ceva, dar gîndurile îi umblau cine știe pe unde, ca și fiul ei, Aldo.

LA UNIVERSITATEA INCHISORII

Feciorii creșteau veseli și voinici. Încă de copii învățaseră să fie toți uniți și cînd făceau vreo poznă, nu se putea afla niciodată cine era vinovatul. Unul se lăsa pedepsit în locul altuia, dar de spus, nu spuneau. Agostino era cel mai frumos din toți și știa să și cînte. În afară de spectacole se mai duceau și la școala de canto unde au început să lege cunoștință cu fetele. Aldo și Agostino legau cel mai repede prietenii și se duceau totdeauna la *balere*, localurile unde se dădeau serbări cu dans. Se duceau și ceilalți frați și cînd intrau în local, fetele spuneau : „Au sosit Cervii“. Și atunci vedeai șapte fete care se desprindeau din brațele altora. Apoi, între un dans și altul, toți șapte — afară de Ferdinando care nu era înzestrat pentru muzică și se prefăcea întotdeauna că-și ajută un alt frate

— se așezau la orchestră și cântau din gură și cu instrumentele.

Pentru vară își făcuseră o piscină. Se duceau la canalul castelului de apă, unde înghebaseră un fel de podeț, și acolo, băieți și fete, se întindeau la soare. Băieții mei erau înotători buni și își arătau iscusința cu sărituri în apă.

În afară de asta le mergea vestea ca fabricanți de rachiu, care pe atunci nu prea se găsea la crișme, iar vinurile aflate în vânzare erau numai din viță sălbatică de Sorbara și Fortara. Or, Nando¹ descoperise un mijloc să facă rachiu din zahăr și nu știu ce amestecuri, scoase tot de prin cărți. Luau cu ei în excursii câteva sticlețe și, la scăldat, dădeau prietenilor de băut.

Știau de altminteri de orice lucru nou, care cum apărea: mașini, obiecte sportive, unelte de agricultură și vorbeau celorlalți, toți luând cunoștință de aceste noutăți de la ei. Și, pentru ca să ne întorcem la vin, încercam pe atunci faimoasa viță americană 420 A care făcuse revoluție. Toți așteptau rezultatele care fură însă slabe pentru că strugurele ieșise mic și prea puțin zemos. Dar Nando și Gelindo au descoperit că există o altă noutate, și anume filtrul olandez. Datorită lui, vinul nu mai fermenta. L-au cumpărat, iar după ei au început și ceilalți săteni să-l întrebuințeze.

¹ Prescurtare de la Ferdinando.

Între timp au purces flăcăii a se logodi și căsători. Antenore a întâlnit la gheretă o fată, Margherita, care ducea în fiecare seară lapte la lăptăria statului. Au stat de câteva ori de vorbă și ea i-a spus că îi e simpatic, dar că ea are un iubit pe care de câțiva timp nu l-a mai văzut și nu poate spune care din amândoi îi este mai pe plac. Antenore n-a mai stăruit, ci i-a spus numai: „Du-te la celălalt, vezi dacă el îți place mai mult și vestește-mă”. Fata a plecat și după vreo câteva seri a venit și i-a zis: „Nu, tu îmi placi mai mult”. Așa s-au logodit și peste câteva luni s-au căsătorit. Margherita era săracă și nu putea să-și cumpere nici măcar rochia de mireasă. I-am cumpărat-o eu și s-au cununat. Călătoria de nuntă a fost că au luat un automobil și s-au dus pe la toate rudele să le facă vizită. Când a venit seara, fata s-a rușinat să vină în casa noastră, căci — zicea — la voi sînt atîția bărbați și numai eu singură fată, cum am să mă simt? Cu toate acestea s-a simțit repede ca la ea acasă, căci ai mei se purtau cu ea ca și cu o soră.

Dar împreună cu logodnele au venit și recrutările. Aldo pleacă în '29 și e încazarmat la Conegliano. Acolo își face mulți prieteni, vorbește pe șleau împotriva fascismului și toți îl ascultă cu plăcere. Dar se mai găsea și cite unul care i-o cocea băiatului. Așa, de pildă, era un anume sergent Colla, fascist, care abia aștepta

prilejul să-l înfunde. Și prilejul se ivește. Aldo e de santinelă într-o noapte la pulberărie și i se întâmplă un lucru aproape la fel cu cel care mi s-a întâmplat mie când făceam armată la Torino. Se apropie de post sergentul Colla căruia Aldo îi cere parola și el nu vrea să răspundă, ba se apropie încă și mai mult nenorocitul și atunci Aldo îl somează să stea. El nu se sinchisește de fel și înaintează. Aldo trage și-l rănește la o mână.

Cazul ajunge în fața colonelului care îl pedepsește pe sergent, dar dă și lui Aldo cincisprezece zile de carceră. Nevasta colonelului, însă, care avea pentru Aldo foarte multă prețuire, îl întreabă pe bărbatu-său: „De ce l-ai vîrît pe Cervi în închisoare care e nevinovat?” Colonelul se răzgîndește și-l liberează pe Aldo. Dar sergentul Colla, care avea importante legături fasciste, îl reclamă pe colonel Înaltului Comandament. Și Aldo e trimis în judecată la Triest. I se dă cinci ani pentru vina de a fi tras împotriva unui superior, iar în apel i se reduce pedeapsa la trei ani.

Dar și acești trei erau prea mult pentru noi. Am luat atunci hîrtie și condei și am scris regelui. „Fiul meu, zic, n-a făcut decît să respecte ordinele și s-a comportat așa cum trebuie să se comporte un ostaș credincios consemnului, prin urmare maiestatea sa să-l grațieze”. Iau scrisoarea și-o dau unui avocat din oraș ca el să

facă ceea ce trebuie. Avocatul îmi cere douăsprezece mii de lire, sumă foarte însemnată pe atunci, totuși găsesc și banii ăștia căci, oricît ai cheltui pentru copii, nu-i niciodată prea mult. Încep să aștept, dar văd că nu-mi vine nici un răspuns nici de la rege, nici de la nimeni altul și atunci mă duc iar la avocat care dă vina pe birocrație și-mi spune să scriu altă scrisoare. Scriu alta și aștept iar o lună și tot așa ajung să scriu a patra scrisoare, iar fiul meu tot în închisoare e și eu mereu cu alți bani la avocat. Încep atunci să cad la bănuială și-i cer avocatului să-mi spună adevărul de ce nu primesc nici un răspuns și dacă există vreun motiv. Avocatul face pe misteriosul și-mi zice: „Uite ce e, Cervi, pînă acum nu ți-am spus, dar să știi că nu e nimic de făcut cu scrisorile acestea, deoarece am aflat că fiul tău are o purtare proastă în închisoare”. Avocatul nu prea era isteț dacă n-a găsit să născocească altceva mai de crezut. Se vedea cît de colo că nu-l cunoaște pe băiat și că nu-și dădea seama că el nu putea avea o purtare proastă. Eu însă n-am zis nimic și m-am apucat să fac o scrisoare directorului închisorii din Gaeta. Acesta mi-a răspuns imediat, înștiințîndu-mă că fiul meu are o purtare din cele mai bune și că el n-a scris niciodată că ar fi nedisciplinat. Mi-am dat seama atunci că e ceva necurat în toată afacerea și m-am dus la Oficiul Poștal unde cunoșteam un impiegat anti-

fascist care mi-a zis : „E de prisos, Cervi dragă, să scrii regelui, fiindcă scrisorile astea oricum se ard aici în loc de a fi expediate“. Avocatul știa acest lucru, dar mă ducea cu vorba pentru ca să-mi stoarcă banii; eu l-am pus față în față cu faptele și l-am amenințat că-l reclam.

Pe urmă am întrunit familia, ne-am sfătuit și s-a hotărât să mă duc la senatorul Bigliardi care stătea la Parma și-mi fusese stăpîn la Olmo. Senatorul era fascist, dar ținea la mine și-mi făgăduiește să înmîneze el personal scrisoarea regelui. Dar trebuia să i-o dau chiar în gară, cînd va pleca, pentru ca nu cumva s-o uite la Parma. M-am înființat la gară, dar el și uitase între timp și mă întreabă: „Ce faci pe aici, Cervi?“ — „Am venit să vă salut, domnule senator“, și îi iau valiza; dar el, cu gîndul în altă parte, abia după ce se urcă în tren îmi zice: „Da' parcă trebuia să-mi dai o scrisoare, Cervi?“ Și atunci scot repede scrisoarea din buzunar și i-o dau, așa încît lucrurile i-au rămas mai bine întipărite în minte. Și într-adevăr după două zile îmi vine răspunsul că a predat cererea regelui, care a făgăduit să se intereseze. Și astfel am început să așteptăm plini de speranță, mai cu seamă mama care era foarte legată de Aldo.

În sfîrșit, la 31 mai 1932, după douăzeci și cinci de luni de închisoare, sosește în ograda noastră o rudă din Cadelbosco care începe să ne ia pe de departe și să ne spună că Aldo ur-

mează să vină acasă în curînd și tot din una în alta, încet-încet, ne pregătește pentru vestea cea mare pînă cînd în sfîrșit zice că Aldo e la el. Atunci ne-am pornit cu toții pe șosea ca să ne ducem la Cadelbosco. Băieții fugeau înainte, iar mama și cu mine ne țineam după ei pînă ce pe la jumătatea drumului ne-am întîlnit. Cuvinte — puține, sărutări — cu carul. Apoi am început să ne uităm bine la el, eu și maică-sa: băiatul, parcă era altul, devenise bărbat, avea o figură încrunțată și luminează în ochi. După citva timp, Aldo a început să ne pregătească pentru o veste proastă. Ne-a zis că a venit numai într-o permisie de opt zile și că trebuie să plece ca să-și termine serviciul militar. În orice caz urmează să se întoarcă la Conegliano ca să i se dea drumul și acolo nu știe cum o să fie și dacă i se va scădea ceva din lunile făcute în închisoare.

Maică-sa s-a întristat deodată, dar eu am zis: „Ce e bine, băiatule, e că ai ieșit din temniță. De restul de armată te facem noi să scapi. Acuma să ne bucurăm cel puțin de astea opt zile.“

Ne-am întors așadar acasă și ne-am pus pe petrecere. Antenore zicea Margheritei că pînă și pereții jucau de bucurie. Toți îi puneau întrebări cum a fost în închisoare și cum se simte, iar el răspundea cu jumătăți de cuvinte, fără chef, și noi ziceam că încă nu s-a obișnuit. Apoi a început să și lucreze puțin și toată ziua

stătea plecat pe cărți și voia altele, noi, care nu se găseau în librării. Maică-sa se uita la el necăjită și zicea: „Ce-o fi făcut feciorul ăsta al meu că-l văd atît de îngîndurat?” Aldo a înțeles atunci că datorează unele lămuriri și mi-a zis că ar vrea să vorbească întregii familii. Seara, după cină, am rămas cu toții în jurul mesei și Aldo mi-a cerut voie să vorbească.

— Vorbește, fiule, i-am spus, și descarcă-ți sufletul.

— Tată, mamă și voi toți, zise Aldo, iertați-mă dacă am întîrziat pînă acum cu anumite lămuriri, dar trebuia să mă dumeresc eu însumi asupra multor lucruri. Închisoarea nu-i de altminteri ceva atît de îngrozitor pentru cine știe să tragă învățăminte de pe urma ei. Andrea Costa spunea: „O școală care se deschide e o închisoare care se închide”. E adevărat, dar mai trebuie spus că închisoarea e o școală a adevărului pentru cine știe s-o înțeleagă. Credeam că Italia e toată aici sub ochii noștri: lume care muncește, guvern care guvernează și străduința omului de a deveni mai bun, de-a cucerii raiul. Cînd colo mai e și o altă Italie, pe care n-o cunoșteam, Italia închisorilor. Dacă ați ști voi cîți italieni zac în închisori numai pentru că și-au făcut datoria, numai pentru că au vrut ca să fie bine și să fie drepte!

Lucrurile stau astăzi în așa fel că cine își face datoria și vrea ca drepturile lui să-i fie respec-

tate, e socotit a fi împotriva statului. Priviți istoria luptelor noastre. Am început să luptăm împotriva legii asupra măcinatului și asta s-a terminat cu morți de partea noastră; hamalii fac grevă la Bagnolo și rezultatul — arestări; o manifestație la Reggio pentru libertate și pîine — arestări și deportări și acolo. Uitați-vă chiar și aici în jurul vostru.

Gîndește-te o clipă chiar la viața ta, tată. Ai muncit o viață întreagă, mai întîi ca lucrător cu brațele, apoi ca dijmaș, și dacă ai ajuns la oarecare stare nu-i mulțumită capitaliștilor, ci pentru că la noi în Emilia lucrătorii au știut să-și apere mai bine drepturile decît în alte regiuni.

Și cu toate astea, iată: noi sîntem aceia care muncim toată moșia, robotim aproape douăsprezece ore pe zi, tragem ponoasele de pe urma secetei, a inundațiilor, a grindinii, și cînd vine recolta, sosește stăpinul care cere jumătate, cealaltă jumătate a ta, căci nu el a lucrat-o, ci tu, cu brațele tale. Și asta numai pentru că el e proprietarul pămîntului, pe care de fapt statul ar trebui să ți-l dea ție, deoarece atunci națiunea, nu exploatareii, ar avea avuția. Sosește, zic, stăpinul, care nici măcar nu cunoaște moșia, fiindcă el trăiește la oraș și nu se interesează decît de încasarea bănelului la vremea lui. Îți aduci aminte cînd la Olmo a venit o dată stăpinul pe moșie și a zis: „Ia te uită ce porumb frumos!” și cînd colo era trifoi?... Apoi a zis:

„Ei, acuma că am vizitat moșia, putem să ne întoarcem acasă“. Și tu i-ai amintit că mai erau și alte pământuri tot ale lui pe acolo, dar el nici nu le cunoștea. Așa sînt stăpînii. Pentru ei e scrisă în Evanghelie vorba : „Acolo unde e punga cu bani, acolo li-e inima“. Pentru celelalte, pentru patrie, libertate, dreptate, n-au inimă.

Și dumneata, mamă, îți aduci aminte cînd erai însărcinată cu Eltore și trebuia să lucrezi de zor la cîmp, la Olmo, în ultimele zile ale sarcinii, pînă aproape să cazi din picioare leșinată și asta pentru ca să-ți poți răscumpăra zilele cînd va trebui să stai la pat lehuză și acelea cînd va trebui să te odihnești după naștere? Și-ți aduci aminte cînd erai la Caprara unde stăpînii veneau să stea numai două luni pe an spre a-și face vilegiatura, iar dumneata trebuia să dormi într-un pod sub un acoperiș desfundat prin care pătrundea apa?

O învățătură la fel cu aceea a ta de atunci am tras eu în închisoare. Stăpînii trebuiau constrînși să repare acoperișul; nu era de ajuns să predici și să te rogi. Dar noi am fost pînă acum dezorganizați și înapoiați, cu toate că familia noastră a ținut întotdeauna capul sus în fața exploatatorilor. Nu, nu e de ajuns să te rogi și să chemi într-ajutor, trebuie să și lupți împotriva egoismului și asupririi, și această putere de a lupta nu ne poate veni decît de la conștiința și unitatea tuturor acelor care muncesc ca noi.

Iar dumitale, mamă, care ești cu rugăciunile, îți spun : amintește-ți de noaptea aceea cînd a trebuit să faci gaura în dușumea. Vreau să spun prin asta că în afară de rugăciuni, trebuie să treci și la fapte, fiindcă numai așa lumea merge înainte...

Pe lîngă lucrurile astea Aldo a mai spus și multe altele, mai cu seamă fraților săi, arătîndu-le cît era de folositor să învețe economie politică, spre a le înțelege pe toate. În seara aceea nimeni n-a mai izbutit să vorbească după Aldo. Înțeleseserăm că nu mai eram o familie de țărani, ci că din ziua aceea trebuia să lucrăm nu numai la cîmp, dar și împreună cu alții de care ne vorbea Aldo, împreună cu Italia și italienii, pentru a ne descotorosi de fascism și nedreptate. Și am mai înțeles în seara aceea, și mama de asemenea, că băieții noștri au devenit bărbați.

Dar a venit și ziua cînd Aldo trebuia să plece. Maică-sa l-a încărcat cu toate bunătățile din lume și i-a zis :

— Acuma, bagă de seamă, nu te mai băga în încurcături ca să te trimită iar la Gaeta.

— Gaeta e bună o dată, i-a răspuns Aldo, acum am nevoie să fiu liber să pot face muncă politică.

Maică-sa era amărîtă, zicîndu-și : „Ca militar e în primejdie; dacă îl vor libera, se va apuca

să facă politică ; cum poți fi liniștită cu un asemenea fiu ?“

Dar nu i-a spus nimic, dimpotrivă și-a luat de la el rămas-bun surîzînd.

La 20 august primim de la Aldo o scrisoare că vine acasă în concediu. Pregătim *ravioli* și dulciuri, dar nu sosește. Mai așteptăm cîteva zile. Nici o veste. Pe ziua de 25 ne scrie că i-au suspendat concediul. Mama, disperată, zicea :

— Gata, nu-i mai dau drumul, vor să se răz-bune, trebuie să fie tot sergentul Colla.

Eu atunci, ca s-o liniștesc, vin cu propunerea :

— Știi ce facem ? Plecăm împreună amîndoi la Conegliano și vorbim cu colonelul, să vezi cum se aranjează.

Mama s-a arătat mulțumită. Am luat cinci mii de lire, ne-am urcat în tren și am călătorit toată noaptea. Genoveffa încă nu făcuse niciodată un drum atît de lung și stătea tot timpul țepănă, pe bancă, fără să scoată nici un cuvînt și fără să închidă ochii ; voiam să-i cumpăr ceva de băut, îi spuneam să se culce, dar ea nu aștepta decît ca trenul să ajungă la Conegliano.

Ajungem. Ne ducem la cazarmă. Întreb de soldatul Cervi Aldo. Mi se spune că nu e, că a plecat în concediu.

— Nu se poate, zic eu, trebuie să fie aici, fiindcă iată scrisoarea unde îmi scrie că i s-a suspendat concediul.

Caporalul îl cheamă pe căpitan și-i raportează. Dar și căpitanul îmi zice :

— A plecat în concediu.

Îi arăt scrisoarea și atunci cheamă gornistul și-i dă ordin să adune caporalii de zi ca să i-l găsească pe soldatul Cervi Aldo.

Între timp Genoveffa se așezase pe o bancă și trecea prin toate chinurile iadului.

— Vezi, îmi zicea, nu vor să ne spună unde e ; cine știe unde l-or fi trimis pe bietul băiat !

— Un regiment e mare — o mîngîiam eu — e ca o gară, unul îți arată o direcție, altul alta. Trebuie să avem răbdare.

Și bine am făcut că am îmbărbătat-o, fiindcă s-a întors și gornistul și a zis că soldatul Cervi nu-i. Mama a început să plîngă și atunci căpitanul l-a însărcinat pe sergent să-l caute. Se face seară și în sfîrșit îl vedem apărînd pe Aldo. Ne sărută și ne explică că într-adevăr concediul i l-au suspendat, dar că nu mai e în armată și de aceea nu-l găseau.

— Va să zică vor să-și facă mendrele cu tine, zic eu. Trebuie să mă duc la căpitanul La Valle, el o să ne scoată băiatul.

Îi spunem să stea liniștit că-i scriem noi ce și cum. Așadar am plecat acasă și a doua zi dimineață m-am dus la Reggio, la comandamentul teritorial. Îl caut pe căpitanul La Valle și mi se spune că nu mai e, a fost scos la pensie. Mă duc atunci la Cercul de Recrutare și explic

cazul. Locotenentul îl cheamă pe furier și-l trimite să-i aducă regulamentul. Îl studiază pe îndelete și-mi zice :

— Du-te acasă, feciorul o să-ți vie la 20 octombrie.

— Dar care era piedica ? întreb eu.

— Ești un om isteț, îmi zice, cineva acolo a vrut să-și bată joc de el, dar legea spune că un soldat poate fi ținut sub arme peste durata serviciului două luni cel mult, așa că în octombrie trebuie să-l lase la vatră.

Și într-adevăr la 20 octombrie Aldo a fost liberat.

BIBLIOTECA DIN CAMPEGINE

Aldo spusese maică-si : „Să mă judeci după faptele mele mai mult decât după cuvinte“. Și fraților : „Învățați, dacă vreți să înțelegeți ideea cea nouă“. Și într-adevăr, seara, băieții își băgau nasul în cărți, iar femeile îi certau : „De ce nu scoateți o vorbă ?“ Ei tresăreau și întrebau : „Ce-ai spus ?“ dar nici nu așteptau răspunsul și iar se adînceau în citit. Apoi, cînd descopereau vreo metodă nouă, se duceau la cîmp s-o încerce. Într-o zi mi-au spintecat livada cu un canal de la un capăt la altul, care mergea șerpuitor ca o năpîrcă. M-am supărat că nu l-au făcut drept. Aldo, care era grăbit să-și încerce sistemul, îmi răspunse că nu face nimic că-i strîmb, pentru că oricum apa n-are colțuri.

Și totuși Aldo acum nu se mai mulțumea numai cu cărțile. Voia să strîngă cîțiva prieteni, cîțiva tovarăși și să creeze o celulă. A luat con-

tact cu un tovarăș din conducerea de partid a provinciei și au hotărît să creeze prima celulă la Campegine, în 1933. S-au adunat patru sau cinci tovarăși și a venit o conducătoare de la centru care a ținut raportul. Dar lucrurile n-au mers prea departe, pentru că era greu atunci de organizat ceva, fasciștii stăteau de veghe și lumea era cam abătută. Aldo spunea că trebuie să facem ca sobolii și să stăm pitiți în pământ, să nu ne lăsăm descoperiți. Trebuia, mai zicea el, să se lucreze mai mult cu capul și să-i convin-gem pe oameni mai mult cu ideologia decât cu propaganda. Și de aceea s-au gândit să facă o bibliotecă. Au profitat de faptul că fasciștii își dădeau atunci aere de cărturari și că regimul dăduse dispoziții să se creeze biblioteci la sate. Au luat cărți fasciste și împreună cu ele au pus *Capitalul*, *Mama*, *Concepția materialistă a istoriei* de Labriola, *Călcăiul de fier* și alte cărți antifasciste. Aldo făcu fișierul și-l invită pe secretarul comunal la inaugurare. Apoi așteptă să vină cineva să-i ceară cărți. Frații făceau propagandă printre prieteni, printre flăcăi și femei ca să se ducă să împrumute romane, cărți tehnice, agrare, de mecanică, deoarece biblioteca se înființase pentru ei. Cei dinții care s-au prezentat au fost tinerii. Veneau la Aldo fără vreo preferință anume și plecau cu o carte pe care el le-o alesese. Îi aștepta apoi să mai vină și atunci intra cu ei în vorbă și discuta îndelung ca să

vadă dacă se născuse într-înșii vreo îndoială, dacă simțeau nevoia unui drum nou, dacă și-au dat seama ce carte le-a căzut în mână. Iar dacă din vorbele lor reieșea că s-ar putea pune vreun temei pe ei, Aldo nota numele cititorului pe o listă a lui, care era în mic un fel de schemă a forțelor antifasciste.

Într-o zi veni la bibliotecă o fată și ceru lui Aldo *Birja nr. 13* de Xavier de Montepin. Aldo răspunse că tocmai cartea asta n-o are, dar că putea să-i dea o alta, mai atrăgătoare decât *Birja*, și pentru care o să-i mulțumească. Fata l-a întrebat cam dezamăgită:

— Ce carte?

— *Mama*, de Maxim Gorki.

— De cine?

— De Gorki, un scriitor rus.

— Dar scriitorii ruși sînt greoi, eu vreau de autori francezi.

— Cartea e greoaie pentru cine e ușuratic la minte, dar nu pentru tine care ești coaptă la minte.

Fata a zîmbit încîntată și Aldo i-a dat *Mama*.

După trei zile se întoarse și-i spuse:

— Poftim înapoi cartea, îți mulțumesc.

— Dar repede ai mai citit-o!

Fata nu răspunse, dar îl privi cu niște ochi gravi și minioși.

— De ce mi-ai dat-o s-o citesc?

— E un roman ca oricare altul, nu?

— Nu. Țineai neapărat să-mi dai cartea asta. Pentru ce?

— Pentru că e o carte frumoasă. Mie îmi place foarte mult.

— Dar nu înțelegi că m-ai făcut să sufăr?

— Ce să-i faci, cărțile nu sînt acadele.

Aldo pricepu că era prea prevăzător și rece în răspunsuri, că nu era nici o primejdie ca ea să se ducă să-l pîrască fasciștilor. Era de ajuns să te uiți în ochii ei care ardeau de dorința de a ști. Și o iscodi:

— De ce ai suferit?

— Fiindcă e nedrept ca o femeie atît de bună ca ea să sfîrșească așa.

Și aproape să-i dea lacrimile, parcă vorbea de o ființă dragă.

— Vezi, și eu, cînd eram copil, am simțit aceeași durere cînd am citit *Martin Eden* de Jack London, își luă Aldo inima în dinți să-i spună. Era un băiat minunat, blînd și cu tărie de suflet și totuși a trebuit să cadă. Cînd la sfîrșit se povestește cum dădea din mîini în apă ca să se ducă la fund și să se înece, se îneca și inima mea, și timp de mai multe zile parcă mi se tăia se grăul. Murise cel mai bun prieten al meu.

— Și pentru mine tot așa, zise tristă fata.

— Nu, pentru tine nu-i tot așa. Nu uita că *Martin Eden* a fugit de viață, învins. Cu Mama e altceva... Mama luptă, se zbate... Mama îți lasă o chemare, dacă tu vrei s-o asculți.

— Dar ce pot face eu? N-am curajul Mamei.

— Atunci nu-ți mai amintești începutul cărții. Uite cum e descrisă: „Era o femeie înaltă, adusă puțin de spate, cu trupul sleit de muncă fără istov și de bătaie. Umbla fără să i se audă pașii, oarecîm pieziș, cu un umăr împins puțin înainte, strecurîndu-se parcă prin casă ca și cînd s-ar fi temut să nu atingă vreun lucru. Fața-i lată și ovală, puțin umflată și brăzdată de cute, era scaldată de lumina ochilor adumbriți, neliniștiți și triști, cum îi aveau mai toate femeile din cartier.“¹

Aldo citea cu o voce caldă și omenească, iar fata îl privea îmbărbătată. Aldo îi mai citi și alte pagini și fetei parcă i se lumina mintea. Din cînd în cînd spunea: „Da, da, chiar așa e“. Și suspina pînă cînd în cele din urmă i-a închis cartea în mină și i-a zis:

— Vreau s-o recitesc și s-o dau și celorlalți de acasă s-o citească.

— Dar tu ai înțeles că poți face ceva? stăruia Aldo.

— Ce-aș putea face? Mi-e capul zăpăcit acum.

— Să te uiți în jur și să vezi nedreptățile.

— Mă voi uita — răspunse serioasă fata

— dar pentru azi ajunge.

Aldo își dădu seama că sufletul fetei se pătrunsese de multe și că acum, după atîta răsco-

¹ Gorki, *Mama*, traducere de Cezar Petrescu și Nicolae D. Gane, pag. 15, Ed. Cartea Rusă, 1955.

lire pe care numai tinerii pot s-o înțeleagă, trebuia lăsată să cugete. Și într-adevăr, a revenit și a mai citit și alte cărți, de istorie și de politică, pînă ce a trecut la acțiune organizată și într-o zi i-a zis că acum pricepe cum se face că Mama, din sfioasă și temătoare cum era, a devenit dirză luptătoare împotriva călăilor poporului. Lupta transformă sufletul și mintea și iată așa s-a întîmplat că fetișcana aceea care voia atunci să citească *Birja nr. 13* e astăzi o conducătoare din cele mai vrednice.

— O altă discuție care merită să fie pomenită e aceea care a avut loc între Aldo și un student, fiu de moșier, care venise după o carte de Alfredo Oriani și a plecat în schimb cu *Concepția materialistă a istoriei* de Antonio Labriola.

— De ce Labriola nu-i trecut în programul universitar? l-a întrebat tînărul.

— Pentru că e un marxist.

— Nu știam că marxismul e o filozofie, credeam că e vorba de un sistem de propagandă politică ce face să depindă toate de lucrurile materiale.

— Așa susțin fasciștii, dar eu am făcut altă universitate, universitatea închisorii, și acolo în program era și Labriola și marxismul.

— Cum, universitatea închisorii?

— Nu-ți vine să crezi, nu-i așa? Fascismul a pus sub zăbrele tot, a exclamat Aldo care a început să umble prin cameră în sus și în jos,

fără să mai fie cu băgare de seamă la cuvintele ce le rostea. Eu am stat la Gaeta — condamnat de Tribunalul Militar pentru un fleac, deși eu aveam dreptate — și acolo am cunoscut un napolitan care mi-a vorbit de Francesco De Sanctis și de Labriola. Tu îl cunoști pe Francesco De Sanctis?

— Da, am studiat istoria literaturii pe care a scris-o.

— Bine, bine, dar... îl cunoști?

Tînărul se simțea oarecum pus la examen și n-a răspuns.

— Adică te întreb dacă știi că De Sanctis a stat la închisoare pentru că a fost un patriot și zicea că școala e viața; că elevii lui împreună cu el au ridicat baricade, iar unii au înfruntat ștreangul, deportarea, surghiunul? Toate lucrurile acestea s-au uitat și de aceea te miri tu astăzi cînd îți vorbesc de universitatea închisorii. Dar ce părere ai de Labriola?

— Cum pot sta împreună socialismul și filozofia? a întrebat tînărul. Filozofia nu se poate confunda cu politica, adevărul trebuie să fie neapărat nepărtinitor.

— Uite, să-ți arăt un adevăr: fascismul duce Italia la pîiere. Cine ne va salva din această situație: politica sau filozofia? Eu cred că dacă noi vom despărți adevărul de politică, ne va salva poporul italian.

— Dar mai mult decît de a acționa, eu cred că e nevoie să ne limpezim ideile, să schimbăm mentalitatea italienilor.

— Nu ! Trebuie să schimbăm regimul, stăruia Aldo. Dar vorbeau două limbi diferite și nu se puteau înțelege. Și atunci s-a apucat să-l întrebe dacă a citit *Manifestul Comunist* care se găsea și el în volum.

— O stație umblă prin Europa — îi răspunse în bătaie de joc studentul — stația comunismului... Eu aștept ca stafiile să se întrupeze, apoi vom vedea.

Băiatul era înverșunat, însă neîncercător în comuniști. Dar cînd vorbea cu alții, nu cu Aldo, apăra marxismul și stafia care va flutura asupra Europei. Avea un spirit bolnăvicios de contradicție care îi distrugea orice avînt și îl lăsa adesea în pană. Cu toate acestea Aldo îl urmărea îndeaproape, mereu și cu o mare răbdare. Dar așa cum se întîmplă în general cu mulți intelectuali, a trebuit ca realitatea să-și ia ea sarcina să-l smulgă din lumea mică și închisă a persoanei sale și să scoată afară, din împletitura și amestecătura aceea de simțăminte și idei care se băteau cap în cap, partea bună și vie a firii lui, parte care nu era de loc mică. Și iată ce s-a întîmplat : șeful postului de jăndarmi, aflînd nu se știe de la cine că băiatul citește cărți socialiste, s-a dus la tatăl lui să vadă dacă are cunoștință cu ce se ocupă fiul său, mai înă-

inte de a hotărî desființarea bibliotecii, ceea ce putea compromite în ochii partidului fascist numele și situația moșierului.

Tatăl l-a chemat pe tînăr și, de față cu șeful de post, l-a întrebat :

— E adevărat că citești cărți interzise ?

— Dacă e să mă spovedesc, mă duc la preot, a răspuns aspru băiatul. Nu văd întrucît lucrul acesta îl interesează pe șeful de post.

— Nu-i momentul de glumit, îl dojeni tatăl. Știi că anumite cărți sînt interzise de lege ?

— Cunosc o singură lege, legea spiritului, răspunse tînărul cu o studiată atitudine apostolică.

Tatăl nici măcar nu se opri să discute cu feciorul asupra acestui subiect, de altfel greu pentru el, și urmă cu interogatoriul :

— Cine ți-a dat cărțile astea ?

— Le-am luat din biblioteca din Campegine, a răspuns el, nedîndu-și seama că trece de la spiritualism la denunț.

— Despre ce cărți e vorba ?

— *Concepția materialistă a istoriei*, de Antonio Labriola, *Capitalul*, de Karl Marx, și *Ce-i de făcut ?*, de Lenin. Dar tu, tată, nu poți să înțelegi lucrurile astea, inutil să vorbim.

— Ba trebuie să vorbim, a răcnit tatăl, ori ne vom pomeni cu toții muștrați sau deportați.

Șeful de post care voia să găsească o ieșire onorabilă pentru tată, fiu și pentru el înșuși din

situația delicată în care fusese pus, interveni, adresându-se băiatului :

— Dar de ce cauți să te nenorocști tu care ești băiatul unui om stimat și cu situație și care ai înaintea ta un viitor sigur ? Lasă lucrurile astea în seama haimanalelor și a subversivilor.

Privindu-l în față pe șeful de post, băiatul îi răspunse atunci pe un ton de tribun :

— Ai citit vreodată *Manifestul Comunist* ? Știi dumneata că burghezia își sapă singură groapa cu propriile ei mâini și că proletarii vor fi groparii burgheziei ?

Șeful de post fu pocnit în plin obraz de această frază și nu putu bine să se dumerească ce-i cu manifestul ăsta : oare s-a mai făcut și un manifest în afară de bibliotecă, dar, din prudență, nu întrebă nimic. Se uita numai foarte dezolat la tată și foarte sec îi zise :

— Am nevoie de un denunț, altminteri ar trebui să iau singur măsuri și atunci s-ar putea ca fiul dumneavoastră să aibă mari neplăceri.

Aceste cuvinte ale șefului de post îl împinseră pe tată să mai încerce o dată să uzeze de autoritatea sa, dar fără prea mari speranțe.

— Dacă spui cine ți-a dat cărțile, te iert, iar denunțatul va scăpa cu un perdaf și atîta tot, nu-i așa, șefule ?

Întrebatul dădu din cap, ba mișcă și din sprîncene spre a dovedi că așa este, dar băiatul nici nu se uita la el. Și-a făcut însă socoteala

că dacă va făgădui să-l denunțe pe Aldo, va câștiga timp ca să-și scape prietenul și în felul ăsta va apărea în ochii lui Aldo și ca priceput revoluționar care știe să salveze cauza și organizația.

Și chiar așa făcu. Ceilalți doi, descumpăniți, consimțiră să amîne măsurile, încredințați de a fi obținut un prim succes.

Între timp Aldo își lărgise rețeaua de cititori și acum cărțile circulau ca manifestele, din mînă în mînă, din casă în casă, cuprinzînd inimile, îndemnînd la luptă.

Aldo era încîntat de felul cum mergeau lucrurile și din cînd în cînd îi întrunea pe „cititori“, cărora le istorisea urmarea cărților, cu alte cuvinte le vorbea despre istoria Italiei, despre poziția comunistilor față de război, despre economia politică, despre istoria revoluției ruse. Și tocmai în timpul unei asemenea adunări nocturne pică pe neașteptate studentul, venit să-l caute pe Aldo. Deschise ușa în tăcere și, înaintînd pînă în mijlocul camerei, zise :

— Trebuie să fugi, prietene. Poliția te caută. Apoi tăcu.

— Ce ? Ai înnebunit ? Întrebă Aldo supărat. „Cititorii“ rămăseseră cam buimăciți de această scenă și cîțiva se pregăteau să se descotorosească de nepoftit, dar Aldo avu grijă să-i liniștească repede și fără echivoc :

— Nu vă speriați, le spuse, e o lecuță cam pornit. Ți plac lucrurile astea.

Băiatul rămase dezamăgit și îndurerat că veste adusă de el fusese primită prost și povesti fără chef, trecînd de-a dreptul la fapte, interogatorul ce i-l luaseră tata și șeful de post.

— Și tu, nenorocitul, le-ai spus că luai cărțile de aici? se năpusti Aldo asupra lui ca un ciclon.

— Cum puteam spune că luasem Labriola de la Universitate, cînd la Universitate nu se găsește?

După acest răspuns Aldo a renunțat să se mai ia la hartă cu tînrul, preferînd să se adreseze „cititorilor”:

— Dacă ceea ce spune băiatul acesta este adevărat, și eu mă voi încredința imediat, atunci vom face să dispară numele și cărțile cele mai suspecte. Dacă vor desființa biblioteca, vom continua să ne vedem la mine acasă sau la altcineva. În tot cazul nu trebuie să fiți îngrijorați, sînt lucruri care se întîmplă și nu veți avea nici unul neplăceri.

Din ziua aceea băiatul dispăru. Scrise tatălui său din Parma, spunîndu-i că nu poate pleca de acolo din pricina unor examene pe care trebuie să le dea și că, în ce privește denunțul, nu-și aduce bine aminte dacă a luat cărțile acelea direct de la bibliotecă, sau de la alții și că, nefiind sigur, preferă să nu dea nume.

Șeful de post, pricepînd cum stau lucrurile, se duce în persoană la Aldo, aducîndu-i la cunoștință desființarea bibliotecii.

— De ce mai trimiteți lumea la școală, fu răspunsul lui Aldo, dacă îi interziceți apoi să citească?

Șeful de post nu știu ce să răspundă, el știa numai că biblioteca trebuie desființată și încă să i se mulțumească dacă se mărginește la atîta.

Aldo începu să țină legătura cu oamenii mai mult ca înainte și gîndi că la urma urmei măsura aceea polițienească oferise „cititorilor” material ca să facă comparație între ceea ce studiau și realitatea italiană de atunci.

Cu tînrul student Aldo pierdu contactul pentru o bucată de vreme, dar mai tîrziu l-a reîntîlnit la Campegine, însă nu voia nici măcar să-i vorbească. El s-a arătat pocăit și dornic s-o dovedească prin îndeplinirea unei sarcini primejdioase. Aldo totuși nu-i dete nici una, lăsîndu-i o anumită perioadă de carantină. Apoi îl puse să răspîndească niște publicații, să țină cîteva reuniuni și mereu s-a dovedit a fi la înălțimea sarcinii. Dar păstra unele deprinderi care îi erau în fire: o neîncredere intelectualistă în discuție, un individualism exagerat, o nepotrivire între forțele care sălășluiau într-însul și posibilitatea limitată de a trece la fapte.

Și totuși, spre marea lui fală, a știut, în pofda acestor grele cusururi, să meargă pînă la extremul risc, căci a fost pînă la urmă împușcat de fasciști la Reggio Emilia, în ziua de 23 august 1944, pentru vina de a fi luat parte la acțiuni *gappiste*¹. Indoctrinările lui Aldo dăduseră roade chiar pe un tărîm atît de anevoios ca cel pe care îl oferea acest student.

---

¹ *Gruppo Armato del Popolo* — organizație antifascistă italiană în timpul ultimului război mondial.

NIVELAREA PĂMÎNTURILOR

Dar și pentru Aldo veni vremea dragostei. El străbătea mereu provincia pe bicicletă ca să ție reuniuni și să răspîndească presa clandestină, dar chiar dacă trebuia să se îndrepte în cu totul altă direcție, căuta întotdeauna să treacă prin San Polo. La început făcea aceasta fără să-și dea seama, mai pe urmă însă își dădu seama că o făcea nu numai pentru că acolo locuia o familie simpatcă, ci mai ales pentru că din această familie făcea parte Verina, o fată care îi plăcea. Și el îi era drag Verinei, și în fiecare seară stăteau de vorbă, ea îl petrecea pe drum și se trezea de mai multe ori sărutată. Dar Aldo se purtă cinstit și-i spuse numaidecît că el nu era omul potrivit pentru ea, deoarece n-o va lua niciodată în căsătorie, pentru două motive: mai întîi, pentru că el nu era făcut pentru căsătorie, credința lui fiind că un om trebuie să aibă toată

libertatea să păsească înainte și să gîndească și să se poată desface la un moment dat de o legătură făcută într-o altă perioadă din viața lui. Iar al doilea, pentru că, din pricina activității lui, era de multe ori silit să fie pe drumuri și, în afară de asta, veșnic în primejdie. Dar Verina îi spuse că și așa îl vrea, fiindcă ea și-a dorit întotdeauna un bărbat ca el. Atunci Aldo o întrebă :

— Aș vrea să am un copil de la tine. Mi-ai face tu un băiat fără să te iau în căsătorie ?

Verina îi răspunse că da și că lucrul cel mai de seamă pentru ea e ca el s-o iubească.

Și așa s-a întîmplat că după un an de dragoste Verina rămase însărcinată. Aldo venea ori nu venea, după cum îl lăsau sau nu-l lăsau misiunile ce le avea de îndeplinit. Nu-i zicea niciodată voi veni în cutare zi, dar, de cîte ori putea, se arăta, iar Verina nu-l certa niciodată, pentru că își dădea seama că dacă vrea să și-l păstreze, nu trebuie să-i răpească libertatea.

Aldo o vesti pe maică-sa că Verina e însărcinată și atunci ea îi spuse :

— Voi ați săvîrșit păcatul, voi trebuie să-l reparați...

— Nu există păcat și nu există căință, i-a răspuns Aldo. Verina mă iubește și e fericită să aibă un copil de la mine.

Născu o fetiță căreia îi dădură numele de Antonietta. La primărie fu înregistrată ca fiică a

Verinei. Verina avea un frate, Adelmo, care învăța ca să se facă preot și care era totodată foarte bun prieten cu Aldo. Niciodată însă nu-i făcu vină din faptul că o luase pe Verina fără cununie. Muri înainte de a fi hirotonisit preot, în urma unei apendicite cu complicații ; cînd fu pe patul de moarte, Aldo îi făgădui că o va aduce pe Verina în casa noastră.

Dar era la mijloc problema cununiei care trebuia rezolvată, căci maică-sa suferea văzîndu-i trăind necununăți.

Vrînd să ne mulțumească și fiind șiret, ne spuse că s-ar cununa, dar numai la biserică, nu și la primărie. Zic că era o viclenie din partea lui, deoarece aceasta era un truc, el știind foarte bine că tripla înțelegere — Mussolini, regele și papa — stabilise că nu-i valabilă căsătoria la biserică, fără primărie. Aldo voia să ne mulțumescă, dar la adăpostul acestui șiretlic să ne înșele. Totuși pe ici pe colo mai erau parohii care făceau cununii și fără să ceară căsătoria civilă. Vorbii cu preotul care îmi spuse să mă duc la episcop. Eminența sa nu voia să mă primească fiindcă avea treabă și atunci i-am zis secretarului că vreau să cer episcopului dispensă ca să-mi pot lua încă o nevastă, deoarece numai cu asta pe care o aveam îmi era frig noaptea. Eminența sa m-a primit ca pe un trăsnet și a început să-mi vorbească cu glasul blînd :

— Ce ziceai, fiule, că vrei să-mi spui? și-mi zîmbi silit, așa cum surîzi nebunilor.

— Știi, domnule episcop, fiul meu Aldo ar vrea să se cunune numai la biserică, nu și la primărie, și pentru asta trebuie consimțămîntul dumneavoastră.

— A, pentru asta ai venit? exclamă episcopul care pricepuse de ce-am născocit povestea cu cele două neveste. Știi bine că nu se poate.

— Și de ce nu se poate, nu-i liberă biserica în statul nostru liber?

— Așa e, dar nu se poate, nu-i valabilă.

— Legea căsătoriei a făcut-o doar Cristos, și Cristos nu s-a mai întors pe pămînt s-o schimbe.

Eu luasem taurul de coarne, pe cînd episcopul se trăgea în lături. Atunci i-am povestit următorul fapt:

— În ținut la noi o văduvă de război a vrut să ia un văduv în căsătorie, dar n-a vrut să piardă pensia și, dacă s-ar fi dus să se cunune la primărie, i-o luau. De aceea s-au adresat unui preot cunoscut care i-a căsătorit așa, numai la biserică, și gata. Și ia pensie și astăzi. Va să zică cum trebuie să se poarte biserica față de stat? Trebuie să facă și unele lucruri pe ascuns, dacă vrea să mulțumească din cînd în cînd cîte un creștin păgubit de tripla înțelegere.

Dar n-a vrut, și așa adusei în casa mea, fără cununie, pe fecioru-meu cu femeia lui și pe ne-

poțica ce-o aveam de la ei. Mi-au sosit într-o zi de decembrie, în preajma sărbătorilor, într-o cabrioletă mică în care aveau și rufe.

Și asta a fost toată nunta lor.

Apoi a venit căsătoria lui Agostino. El se ducea pe la localurile de dans și într-una din acestea a cunoscut pe Irnes, o fată frumoasă și glumeață, căreia îi plăcea să-l audă cîntînd *La romanina*. Într-o seară, cînd îi veni mai la îndemînă, o sărută, dar ea îi spuse că glumele astea nu-i plac și că dacă vrea să devină iubitul ei, apoi să nu mai facă pe craiul cu celelalte fete. Casa dragii lui dădea pe șoseaua care duce la Caprara, dar Agostino părea să fi moștenit slăbiciunea mea de a nu umbla niciodată pe șosea și se întâlnea cu Irnes în cîmp. Urmările se văzură îndată, pentru că fata acuma, la muncă, ostenea repede, asuda și maică-sa înțelesese că a rămas însărcinată. Agostino se oferă s-o ia imediat în căsătorie, dar părinții ei au ținut să mai amîne deocamdată, fiindcă erau la curățitul ulmilor de frunze și aveau nevoie de Irnes la lucru. Agostino le spuse atunci că e gata să se însoare cu ea și să rămîie un an cu ei să le ajute la munci, dar părinții îi răspuseseră că sînt siguri de el și mai bine să mai aștepte.

Așa că abia după vreun an s-au căsătorit și a venit și Irnes în casa noastră.

A venit apoi rîndul lui Gelindo, care de fapt s-a însurat înaintea lui Agostino. Se îndrăgos-

tise de Iolanda Bigi, care locuia la Caprara. Se vedeau de obicei cînd mai erau și alții de față. El, care era veșnic cu haz, le spunea: „Eu umblu încoace și încolo, dar cînd mi-am pus ceva în minte, cînd m-am hotărît la ceva, puteți fi fără grijă, nu mă las“. Și cu toate acestea era un mare timid, n-a avut curajul să-i facă din gură declarația și i-a scris-o, trimițindu-i o scrisoare. De atunci legăturile dintre ei s-au lovit de mai multe piedici, mai întîi fiindcă Gelindo a trebuit să se opereze de apendicită și a plecat la Poviglio. Ea se ducea să-l vadă. Hotărîră să se căsătorească în '33, dar în anul acela s-a înșurat Antenore, care i-o luase înainte, și ei au trebuit să amîne căsătoria pe anul următor. Se vedeau în fiecare joi și duminică acasă și se duceau o dată pe an, cînd era bîlci, la cinematograf. S-au căsătorit în anul următor și așa familia noastră creștea mereu.

Aceasta e povestea căsătoriilor fiilor mei. Pămîntul pe care îl lucram are o cu totul altă poveste, tot frumoasă, bineînțeles, dar mai istovitoare.

Pînă în '34 am stat ca dijmaș la Valle Re, pe moșia contesei Levi Sotto-Casa. Condițiile învoielii erau adesea amăgitoare și ți se întîmpla să semnezi contractul și apoi să te trezești cu atîtea angarale, încît tot dînd și dînd, nu mai rămîneai cu nimic. Afară de asta, noi aveau ideile noastre despre agricultură, iar cînd luai

pămîntul cu arendă, te loveai întotdeauna de stîpîn care asta nu admitea și ceea nu voia.

Cine cunoaște agricultura emiliană știe că producția ei cea mai de seamă constă în lapte, „capitalul“ fiind vacile. Și aici totul depinde de nutreț, care trebuie să fie mult și de bună calitate. Numai așa se obține un lapte abundent, gras și gustos. Îmi vine să rîd cînd aud că americanii au vrut să facă brînză de Reggio... Puteți, domnilor americani, imita ce poștiți, dar nutrețul nostru nu-l puteți imita, nici măcar vacile și nici pămîntul nostru, nici soarele de la noi. Unde mai pui că și țăranul nostru emilian e greu de imitat în felul cum muncește și cum aplică tehnica. Și într-adevăr dacă gustați brînză lor de Reggio, e o diferență cu a noastră ca între o friptură de vițel și guma de mestecat.

Vreau să spun că ceea ce numim calitate e un lucru important. Dar și cantitatea e un lucru de primă mîină. Eu am făcut aici la Campagne un curs de agricultură cu profesorul Guardasoni. Era mare discuție asupra problemei: cîtă iarbă trebuie să se dea vacilor de lapte. Eu am susținut să trebuie să le dai cît pot să mănince, fiindcă o parte merge la alimentarea propriu-zisă a animalului, iar altă parte pentru lapte. Și astfel ajunsei să dau unei vaci cîte 6—7 furci de iarbă pe zi, fiecare furcă de iarbă cîntărind cincisprezece chile.

Profesul mi-a zis că experimentul era bun și demn de popularizat. Toate-s bune, dar uitați-vă o lecută la partea reggiană de jos, în partea dinspre Campegine, unde stăm noi. Numai co-coașe și gropi! Or, la așa pământ, nutrețul nu iese bine, fiindcă irigația e defectuoasă, apa stătută în gropi aduce putrezeala. Nutrețul se face puțin și prost, laptele — subțire și cu țîriița, țăranul — sărac și amărît.

Aldo studia mereu ce s-ar putea face ca să schimbăm metoda și citea pentru asta cărți. Era abonat la reviste de agricultură și la *Riforma Sociale*, care era condusă de Einaudi. În această din urmă publicație a apărut un articol unde se vorbea de pământuri ca ale noastre, cu cocoașe și gropi, și se arăta cum ar putea fi nivelate.

Aldo făcu un plan, după care ne zise:

— Am făcut o socoteală. O *biolca* de pământ nivelat produce nutreț pentru 50 de chintale de lapte pe an, de fiecare vacă, pe cîtă vreme o *biolca* de pământ din asta cum avem acum dă nutreț numai pentru 20—30 de chintale de lapte. Cu atîta nu scoatem nici un cîștig și țăranul rămîne robul animalului. Așa că se cere neapărat să facem nivelarea pămîntului.

— Foarte bine, zic eu, dar mijloacele ca să facem desțeluirea cine ni le dă?

— S-a prevăzut, răspunse Aldo. Facem o cerere la Casa Funciară (Ente Bonifica) pentru vreo cincisprezece vagonete.

— Și Casa ți le dă? întrebă Ovidio.

— Sigur că mi le dă, pentru că are interesul. Nouă ne trebuie apă, ei au sarcina să ne distribuie apa și așa afacerea e făcută.

Planul o dată aprobat, trecem la organizare. Dar stăpînul a prins de veste despre treaba asta și trimite să ne cheme. Mă duc eu cu Aldo și el ne spune:

— Da' ce vreți mă rog să faceți voi cu ogorul?

— Să-l nivelăm, răspunde Aldo, ca să putem scoate o producție mai mare.

— Vi s-au nivelat, se vede, creierii! țipă el. Eu riscuri din astea nu iau asupra mea.

— Dar nu-i nici un risc, stăruie Aldo, sînt lucruri studiate și experimentate.

— Or fi, dar pentru mine ogorul e bun și așa. Așa mi l-a dat tata și nu s-a plîns niciodată. Voi vreți experiențe, faceți-le pe ogorul altora, nu pe al meu.

— Dar așa vă alegeți cu un venit dublu, am făcut socoteala, nu mergem orbește.

— Mai bine azi un ou decît o găină mîine; eu nu vreau să risc și gata!

Atunci luai cuvîntul eu care pînă în clipa aceea tăcusem.

— Dacă țineți morțiș ca așa să rămână, apăi vă putem spune că noi nu ne mutăm gîndul de la ideile noastre, ci mai degrabă ne mutăm pe altă moșie. Voi lua un pămînt cu chirie și mă las de dijmărit, că nu vreau să mai am de-a face cu cineva care altceva nu vede decît un blestemat de cîștig mic, dar repede intrat în buzunar.

Stăpînul se ține morțiș și atunci noi îi spunem că pînă într-o lună ne luăm tălpășița de pe moșie. Și într-adevăr, eu și cu Gelindo ne punem îndată în căutarea unui alt pămînt și găsim unul la *Casa Nuova* sau *Campi rossi*, din Gattatico.

E pămîntul pe care locuim acum. Ca și cel din Valle Re era numai cocoașe și gropi. Dar asta nu ne-a speriat, ba pot zice chiar că dacă am fi găsit unul oblu și neted, poate nici nu l-aș fi luat, că acum eram curioși să vedem ce roade dă nivelarea.

Stăpînul lotului ni l-a închiriat pe un preț mic, fiindcă pămîntul ăsta al lui se cam întrecea cu cocoașele și gropile față de ceea ce erau obișnuiți cu toții să vadă sau să aibă, așa că nimeni nu voia să-l ia. Măsura 65 de *biolche* și chiria era de 190 de lire pe an de *biolca*. Înainte de-a iscăli contractul am adunat toată familia și le-am spus că sînt de nivelat 65 de *biolche*, adică 200.000 de metri pătrați de pă-

mînt, ceea ce înseamnă o muncă poate de cîțiva ani și sacrificii enorme.

Toți, chiar și femeile, și-au dat consimțămîntul, numai să se isprăvească o dată cu dijmăritul care nu dădea nimănuia avînt la lucru. Și apoi cine știe, ziceau femeile, poate că într-o zi pămîntul va fi al nostru și al copiilor noștri. Și dacă aveți ideile astea în cap, ne ziceau nouă bărbaților, faceți-vă gustul.

Și așa ne-am dus, eu și cu băieții, să încheiem contractul. Notarul citea clauzele la repezeală ca să ajungă mai curînd la semnătură și gîndind pesemne că noi oricum nu înțelegem nimic. La un moment dat, totuși, aud o clauză care nu-mi suna de loc bine la ureche: se zicea acolo că în grajd trebuie să stea cel puțin 20 de capete de vite, pe cînd eu care-l măsurasem văzusem că acolo încăpeau ca vai de lume numai opt. Zic atunci:

— Și unde să țin astea douăzeci de capete de vite, sub pat? Grajdul e mic și clauza aceasta trebuie scoasă.

— E o simplă formalitate, îmi zice avocatul care voia să citească mai departe.

— Nu, nu, ce formalitate, zic eu, cînd e ceva scris pe hîrtie, hîrtia vorbește și eu țin să dorm liniștit. Clauza asta n-o vreau.

După puțină ciondăneală, clauza a fost scoasă și actul iscălit.

Și așa, într-o zi de noiembrie, luna lui Sîn Martin, ne mutarăm pe altă moșie. Carul cel mare era plin pînă în vîrf cu paturi și mobile, scaune, mese și săltele. Și mai aveam căruțele cu pluguri, sapele, coasele, lopețile și toată lemnăria. Antenore se ocupa cu mutatul puilor și-i căra sus ca să-i dea în paza Margheritei, care ședea cocoțată în vîrfurile carului. Agostino cînta și pregătea vacile de drum. Aldo încărcă sămînța și sacii cu porumb. Ferdinando aducea unul cîte unul stupii cu albine și, cum n-avea mască, fiindcă i-o încărcaseră înainte într-una din căruțe, ținea stupii la depărtare de un metru de față.

— N-am uitat nimic? întrebă mama care scormonea cu privirea toate ungherele.

— Nu, mamă, n-am uitat nimic, răspundeau nurerile care încercau mai puțină strîngere de inimă părăsind casa.

În ce ne privește pe noi, bărbații, nu simțeam nici o părere de rău, căci valea care urma să rămînă tot cu cocoase și gropi, nici nu merita să-ți pară rău după ea.

Primul car porni la drum și, în urma lui, celălalte. Eu și cu Genoveffa înainte, în cabrioletă, apoi căruțele cu femeile și copiii, sus, deasupra lucrurilor; în spatele căruțelor vitele, iar pe margini, în jur, în față și mereu alergînd pe biciclete dintr-o parte în alta, cei șapte feciori. Eram o caravană fără gînd de întoarcere și țâ-

ranii vecini ne salutau și ne făceau urări, dar îmi închipui că printre ei mulți și-or fi zis: „Unde se duc, unde se duc cu ideile alea în cap?”

Cînd ajunserăm la Praticello ne-am oprit în capul ariei și am privit-o. Știam cum arată, dar ni s-a părut chiar ca niște *montagnes russes*. Coclauri și colnice, găuri și cocoase de nici nu știai ce s-ar putea cultiva pe asemenea pămînt. Aldo, ca să ne aducă la realitate, zise:

— Ce vreți să faceți, și Italia e așa, șes și munte, pămînt ciudat. Și se spune că sîntem săraci pentru că Italia are o conformație proastă și deci prin forța împrejurărilor are nevoie de ajutoare. Și cu toate astea, ia să vedem, luați pămîntul ăsta și transformați-l. Faceți din el un teren-model și veți vedea că va da mai mult decît altele. E o problemă de cap și de voință.

Aldo vorbea de astea ca de instalația lui pentru teleferic sau de aceea pentru telefon. I se părea o joacă de copii.

Eu spusei: „Vom vedea, vom vedea, deocamdată să ne aranjăm în casă”. Dar și în casă fiind, feciorii mei se așezau la fereastră și ziceau: „Asta-i deșertul Saharei, ar trebui plantați măsline pe cocoase și viță de vie în gropi. Dar o să se rîdă în spatele nostru.”

Aldo și Gelindo nu se lăsau însă și studiau nivelarea. Într-o seară ne-am așezat cu toții să discutăm:

— Sint totuși 65 de *biolche*, mai bine de 20 de hectare, ceea ce înseamnă că pe multă vreme încă nu vom avea recoltă, zise Ovidio.

— Ce importă, răspuse Aldo. In schimb apoi vom avea dublu și an de an tot mai mult.

S-a trecut apoi la problema apei. Nu trebuia să ne biziim în totul pe Casa Funciară. Ferdinando făcu o propunere :

— Există o fîntînă în mijlocul ogorului. E secată, dar s-ar putea s-o punem iar în funcțiune.

— Și cine o să se bage acolo la fund să lucreze ? a întrebat Antenore.

— Eu, a răspuns Ferdinando, și nimeni nu i-a pus la îndoială cuvintele.

Astfel hotărîrăm să încercăm și asta. Ferdinando cobora în fîntînă cu o funie, pînă la 20 de metri sub pămînt, stătea acolo toată ziua și cînd voia să revie la suprafață, făcea ca scafandrii, mișcînd de funie.

Acolo jos, unde lucra el, era un frig de înghețai, totuși Ferdinando sta ziuca întreagă și smulgea ierburile, săpa nisipul, dădea deoparte noroiul și mușchiul pînă cînd în cele din urmă apa se ivi și țîșni la suprafață, ridicîndu-se din ce în ce pînă ajunse în fața noastră.

A fost o biruință atît de mare, de parcă am fi făcut să curgă petrol.

Acum trebuia să începem nivelarea. M-am dus cu Aldo la Casa Funciară și am explicat ce vrem.

— Asta-i bună ! a exclamat funcționarul ; da' ce, vreți să jucați biliard japonez pe țarină ?

— Biliard, nu — îi răspuse Aldo — pentru că pentru biliard japonez e nevoie de găuri, iar noi, dimpotrivă, vrem să desființăm toate găurile.

— Atunci vreți să ne construiți un aeroport ca să nu mai avem nevoie de autobus pînă la Reggio ?

— Pe scurt, facem așa să ne fie bine — zic eu — tu dă-ne astea cincisprezece vagonete.

— Cincisprezece vagonete ? Ce, ați înnebunit ?

— Da, cincisprezece vagonete ! Dacă nu, pierdem prea mult timp pînă să avem recoltă. Și șinele.

— Cum ? Și șinele ?

— Ei, că doar n-oi vrea să le facem să lucreze pe ceară.

— Pe ceară ?

— Pentru numele lui Dumnezeu, destul ! Unde e directorul ?

Și Aldo îl lăsă pe funcționarul căruia îi ardea de sporovăială și intră pe ușă la director. După un scurt răstimp, cînd eu încă stam și explicam funcționarului sistemul nivelării, se întoarce și zice :

— S-a făcut, dar a trebuit să-mi iau obligații precise pentru apă.

— Cum, și fîntîna ?

— La început avem oricum nevoie de apă mai multă, așa că nu-i nici o pagubă. Tu adă contractul ca tata să-l iscălească.

Funcționarul a dat fuga iute la sertare, a scos afară dosare și formulare și s-a apucat să scrie pe o hîrtie cu antet: „Subscrisul Cervi Alcide primesc spre întrebuintare, pentru reîmprospătare agricolă, 15 vagonete” etc. Semnez și plecăm, urmînd ca a doua zi să ne sosească materialul. În dimineața următoare o grămadă de puști se pun să facă pe santinelele în fața casei și ba unul aleargă în capul străzii în chip de stafetă, ba altul fuge încolo și înapoi, nemai-avînd astîmpăr de curiozitate. În sfîrșit, după-amiază, pe o zi limpede ca oglinda, sosesc cumioanele cu șinele și vagonetele. Ai mei cîntau și descărcau. Mama stătea încîntată pe arie și dădea de băut muncitorilor. Țăranii din vecinătate își făceau de lucru tocmai la hotarul ogorului meu ca să poată privi trăsnaia. Ferdinando căra șinele și le așeza grămezi în stîneni. Agostino se viră într-un vagonet să bea un pahar de vin și zise:

— Ei, am automobil acum ca să mă duc la lucru.

Iar mama zicea:

— Sîntem boieri, sîntem boieri, și mă privea smecheră.

Frumoasă zi a fost aceea, cea mai frumoasă din viața mea. Mașini, oameni și ogoare, iată

progresul, fiii mei! Unde ne vei duce tu, progresule, unde ne vor duce ideile noastre nebunești? Ce nebunie trebuie să însemne asta pentru voi, țărani din Fraticello?

Dar șapte feciori, oameni în toată firea, uniți și deștepți, nu se pot da bătuti în fața oboselii, tu ești bătrîn și te poți descuraja, dar ei — nu: progresul e cu ei.

Seara ne-am așezat cu toții să studiem planul pentru săpat. Aldo urma să conducă secția șine și vagonete, Gelindo trebuia să alcătuiască cu ceilalți frați grupele de săpători și să fixeze rîndul fiecăruia, iar Agostino și cu mine trebuia să ne ocupăm de pichetele pentru nivelare.

Dimineața, după ce-am pus șinele, am început. Am înhamat un cal în capul vagonetelor, dar calul n-o lua din loc și lucrările se terminară de unde au purces.

Țăranii din vecinătate își dădeau cu părerea: „Cervii au nevoie de locomotivă, altminteri nu pot să facă nebuniile lor. Și cum adică, părinții noștri ne-au învățat rău?”

Dar Aldo și ceilalți n-au pierdut curajul. „Tată, mi-a zis Aldo, cumpără un juncan și să vezi cum o să meargă treaba.” Juncanul nu intra în planurile noastre, dar acum, gata, intra-serăm în horă și trebuia să jucăm. Mă duc dimineața la tîrg cu Gelindo și cumpăr un juncan bun care, în drum spre casă, mereu ne scăpa și o lua razna pe cîmp,

Acasă toți s-au apropiat să pună mîna pe el, dar juncanul nostru se burzuluia și de fiecare dată sărea. Gelindo, care se ținea într-una de glume, zise: „Să-i dăm numele de Battista“.

Și de a doua zi dimineată l-am înjugat la vagonete și mi ți le ducea de era o frumusețe. Megieșul meu țipa: „Ei, Cide, nu e păcat de așa bunătate de taur să-l prăpădești cu o muncă atît de grea?“

Îi răspunsei: „Dar eu nu mi-s de soi bun și totuși nu mă prăpădesc robotind?“

Băieții rideau și ziceau: „O, acu îi facem lui Battista un culcuș pe arcuri, să vezi cum o să se odihnească de bine“. Și țăranul clătina din cap. Între timp primele cocoase dispărură și primele gropi fuseseră umplute. Aldo zicea: „Vă aduceți aminte cînd mă jucam de-a telefericul și dedesubt era mina? Iată telefericul și aici, sub pămînt, este mina.“

Ettore zicea lui Aldo: „Hei, năzdrăvanule, de ce nu inventezi o rindea să retezi cocoasele?“

Iar Aldo îi răspunse: „Cînd ți-o trebui pentru cocoasa logodnicei tale, ți-o inventa-o“.

Și toată ziua se muncea și se cînta; eram ca soldații care merg la război cu muzica în frunte și chiar așa se și auzea că eram. Cînd încetam cîntatul, îndată scotea vecinul capul printre copaci să se uite dacă n-am crăpat, dar noi începeam din nou să cîntăm,

Seara ne adunam în grajd, făceam bilanțul zilei și fixam metodele de săpat pe a doua zi. Mama nu mai citea seara, ci lua și ea parte la discuții.

— Copiii mei, zicea, luați-o mai încet, pentru că e mult de lucru și asta vă obosește.

— Mamă, răspundea Aldo, cînd urcușul e greu trebuie să-l începi cu motorul sub presiune.

Dar într-o zi ne-am aflat într-o încurcătură mare. Ne ducem să săpăm o cocoașă și dăm de piatră. Săpăm pe de lături ca să vedem unde se termină, dar nu apărea decît stîncă, deoarece dedesubt era granit. Încercăm cu pîrghiile, dar degeaba. Ettore încearcă singur cu o șină. Dar cum să pui cocoașa pe șină? Nu era alt chip decît să facem să sară în aer. Ne punem să procurăm trotil și fitil și pierdem cu asta mai multe ceasuri. Aldo încearcă fitilul, apoi ne îndepărtează pe toți și-i dă foc. Se aude o explozie de să ne spargă urechile — pentru că dinamita era făcută o lecuță țărănește — și sătenii vin fuga să vadă ce s-a întîmplat, zicînd că Cervii au sărit în aer. Vin și jandarmii, vrînd să ne denunțe pentru fabricare clandestină de bombe. Aldo le vorbește și jandarmii se mărginesc să ne avertizeze numai, apoi rămîn să bea un păhărel de vin.

Reluăm asaltul. Erau 200.000 de metri pătrați de fărîmat și o grămadă de tone de pămînt de

mutat de pe un loc pe altul. Și în timp ce se săpa și se astupa, trebuia totodată dat pământului înclinația potrivită pentru a face să se scurgă apa fără piedici. Acesta era un lucru greu și ni se întâmplase o dată ca o bucată de ogor să iasă cu o altă înclinație și a trebuit să refacem ce am făcut. Au trecut așa luni și luni și noi tot la săpat eram și Battista tot la trasul vagonetelor înainte și înapoi, ca o locomotivă. În sfârșit, când totul fu nivelat, nici n-am mai stat să privim ogorul oblu și peste tot la fel, fiindcă a trebuit să ne apucăm să facem canalele de scurgere și să le legăm cu colectoarele. Aveam și pentru asta un plan ca de ingineri, cu toată rețeaua în așa fel făcută încît apa, după ce a fost irigat ogorul, să fie îndreptată spre altă parte a cîmpului și apoi să fie adunată fără să se oprească și să putrezească.

Așadar din nou măsurători și alcătuirii de pichete, lucru în care eram specialist, fiindcă aveam ochiul bun pentru așa ceva. În sfârșit, apa. Aceasta a fost o altă zi de biruință pentru noi, țărani, așa cum prima șarjă e pentru muncitori. Am poftit toți vecinii și pe cei de la Casa Funciară, ba chiar și pe jandarmi. Am pus animalelor funde, iar lui Battista, victoriosul, i-am atârnat o coroană frumoasă de grumaz. Toți erau pe arie, iar eu cu nevastă-mea făceam onorurile casei. Femeile pregătiseră *ravioli*, verdeturi și găluște și apoi vin din belșug.

Vecinii se plimbau pe ogor și tropăiau cu picioarele pe pământ ca să încerce dacă e bine îndesat, apoi își dădeau cu părerea: „Nimic de zis, nimic de zis.“

Învățătorul zicea: „He-hei, dacă ați fi învățat, erați acum ingineri.“

Și Agostino răspundea: „Lucrurile astea le-am luat din cărți, de ce oamenii cu cultură nu le practică?“

I-am adunat apoi pe toți lângă casă și băieții au început să trebăluiască în jurul fîntîinii ca să facă apa să curgă în canale. Apa purcede a aluneca prin ele ca untdelemnul și sistemul începu să funcționeze. Din canale se îndreaptă spre colectoare și Aldo explică de ce, iar toți cei de față se țin după apă alergînd cîtinel, pînă cînd văd cum se irighează o bucată de ogor, pămîntul o sugă bine și ceea ce rămîne ia drumul canalelor de scurgere.

O dată lucrurile puse la punct, visul s-a adevărit și nebunia noastră începe să-i apuce și pe alții. Ne strîng mîna și ne spun: „Bravo, nimic de zis!“ Băieții, în straie noi, primesc laudele fetelor, eu o îmbrățișez pe femeia mea și o sărut. Ea, cu strălucire în ochi, mă cuprinde și mă strînge tare. Mergem apoi cu toții la masă. Mîncăm, bem, facem gălăgie și rîdem. Învățătorul închină, spune cuvinte plăcute și termină cu povestea țaranului grosolan la port, dar sprinten la minte.

Eu îi răspund și zic :

— Ridic paharul meu pentru progres, pentru viitor, pentru fericirea poporului și pentru ca, din sărac și istovit, cum era pământul meu înainte, să ajungă bogat și prosper, cum va fi pământul meu mâine.

De atunci toți sătenii de prin partea locului au învățat să niveleze, iar astăzi în Reggio nu se mai găsesc pământuri cu cocoase și gropi.

POLITICĂ ȘI TEATRU

Acum, că pământul era nivelat trebuia să muncim mai mult decât înainte, pentru a câștiga timpul pierdut, așa că fiecare dintre noi trebuia să aibă un post al lui, ca la război. Aldo și Antenore — la cîmp ; Agostino și Ovidio — la grajd ; Ferdinando — la pivniță și stupi ; Gelindo — la porci ; Ettore, Aldo și cu mine — cu ale negoțului și cu târguielile.

Dar mai mult decât cu pământul trebuia să luptăm cu oamenii, pentru că se mirosise prin împrejurimi că eram împotriva regimului și fasciștii, din răutate, ne făceau mizerii. Apa pentru cîmpul nostru nivelat era hrana cea mai de seamă și înțelegerea aceea pe care o făcusem cu Casa Funciară ne era mai prețioasă decât lumina ochilor. Era însă la Campegine un afurisit de *dugarolo*, spurcăciune fascistă, care nu voia să ne dea apă, pentru ca să ne strice pro-

ducția. Într-o zi se arată prin preajma ariei noastre. Ferdinando era pe câmp și-l întreabă dacă avea să ne mai înșele mult cu rindul la apă.

— Și dacă da, ce-o să fie? îl înfruntă fascistul.

— Dacă da, te învățăm noi minte, îi răspunde Ferdinando.

Și atunci spurcăciunea îi zice:

— Cred că n-ai să mă arunci în canal, nu-i așa?

— Ba chiar te arunc, îi strigă fără a sta pe gânduri Ferdinando și îl și îmbrânțește în apă.

El se zbate puțin, se uită înspăimântat la Ferdinando, care stătea ca un leu, apoi o șterge ca un câine bătut.

Altă dată, când au venit la noi femeile de la casele vecine, cum e obiceiul, să strângă cocenii de porumb, Gelindo sta cu ele și, văzându-le cum se canonesc, a spus că Mussolini e un criminal pentru că sub o cârmuire dreaptă puteau fi scutite de toată osteneala asta. Femeile i-au dat dreptate, numai una din ele n-a spus nimic și apoi s-a dus să-l pirască că a spus despre Mussolini că e un criminal. Gelindo e arestat pentru ofensă adusă șefului mișcării fasciste și i se face proces. Președintele tribunalului cere femeii care a denunțat și unei rude a ei, chemată ca martor, să repete cuvintele care susțineau că le auziseră. Gelindo își pregătise un plan al lui și lăsașe să-i

crească barba în închisoare ca să sperie cu ea femeile la proces. Și într-adevăr când tribunalul le-a întrebat, el s-a întors deodată la ele cu barba lui ca de luningine și cu ochii ca tăciunii aprinși și când să răspundă, s-au împleticit la vorbă, au început să se bilbiie că nu-i adevărat, ba năpırca aceea fascistă, care se dusesse cu pıritul, a căzut și a leșinat. Tribunalul le-a condamnat la plata cheltuielilor de judecată și Gelindo s-a întors acasă.

Aldo, pe de altă parte, își continua activitatea politică și găsisse acum un alt sistem de a organiza oamenii. Cum deportații politici, atit de mulți în vremea aceea, erau hrăniți prost pe acolo unde erau trimiși, Aldo a început să umble prin casele țaranilor la Campeșine să întrebe dacă nu vor să trimită cite un pachet pentru oamenii lipsiți de toate, care luptă și pentru ei, și folosea acest prilej ca să le vorbească. Emilenii au fost întotdeauna oameni plini de înțelegere pentru asemenea lucruri, chiar când nu făceau politică, așa că mai întotdeauna ieșea cu cite un pachet. Și tot în felul acesta populația se înduioșă și devenea antifascistă. Apoi Aldo mai făcea colecte, subscripții și toți doreau să-l vadă pe la ei pe acasă pentru că le plăcea să-l audă vorbind. Dar și fasciștii prinseră de veste despre această activitate și își puseră în gînd să i-o plătească.

Pun la cale o expediție să-l pedepsească, dar pe urmă cei care trebuie să vie s-o execute n-au curajul și se agată în schimb de un nepot al nostru, un băiat foarte bun, care venea mereu pe la noi cu armonica să cînte. Era și el anti-fascist și într-o seară scrisese cu cretă pe un perete „Trăiască Stalin” și-și pusese dedesubt semnătura, Giuseppe Cervi. Așa că fasciștii l-au luat și l-au snopit în bătaie. Cînd am aflat de lucrul ăsta, am vrut să dăm o lecție fasciștilor acestora care s-au apucat să se lege de un copil. Ai mei hotărâsc deci să se ducă cu toți împreună după fasciști prin ținut, dar fasciștii s-au ascuns ca-n gaură de șarpe. Tatăl băiatului se ruga: „Pentru numele lui Dumnezeu, lăsați-i, că pînă la urmă tot de noi o să fie rău”.

Ajungem în '36 și la 9 mai *federalul* pregătește o mare adunare la Campegine pentru proclamarea Imperiului. Aldo desfășoară o întreagă propagandă printre săteni, slătuindu-i să se ducă, dar să facă o manifestație tăcută de protest, ceea ce s-a și întîmplat. Așezaseră pe clădirea unde era sediul partidului fascist un megalon, și cînd prin radio se auziră aplauzele de la Roma, *federalul* strigă: „Salutați în persoana ducelui pe creatorul Imperiului!” i se răspunse printr-o tăcere generală, după care se și goli piața.

Cînd a început războiul¹, Ferdinando s-a dus la preot să se spovedească și l-a întrebat dacă să răspundă la chemarea sub arme.

— Printre îndatoririle noastre, i-a răspuns preotul, e și aceea de a ajuta Patria.

— Dar de ce trebuie să mă duc săucid pe abisinieni? l-a întrebat Nando. Nu e treabă de creștin, și-apoi, o mamă neagră ori o mamă albă tot mamă e, și dacă o respect pe a mea, de ce n-aș respecta și pe una neagră?

Preotul nu i-a răspuns și Gelindo se hotărî cu de la sine putere să nu plece la războiul din Africa. Dar dacă nu s-a dus la război, nici la biserică nu s-a mai dus, pentru că, zicea el, la cele zece porunci ei au adăugat acum încă una care îți dă voie să ucizi și să-ți mîntuiești sufletul.

Fasciștii încercau mereu să ne cîștige. O dată a încercat-o secretarul politic din Campegine, care a trimis acasă la mine doi „ieniceri” cu un bilet, prin care mă chema să-mi facă niște comunicări urgente. Eu i-am răspuns pe contrapagina biletului: „Dacă secretarul are nevoie de mine, să poștească aici, fiindcă eu n-am timp să fac anticameră, că am de lucru”. Și i-am trimis pe „ieniceri” înapoi cu biletul. Sosi apoi o scrisoare pentru Agostino, unde i se spunea că

¹ E vorba de războiul declarat Abisiniei în 1935.

i se oferă carnet de membru al partidului fascist, cinste care nu se face decît la foarte puțini.

Agostino le-a răspuns ca să nu se ostenească, pentru că el nu poate primi ca partidul fascist să cheltuiască bani pentru dînsul.

În vremea aceea țineam ascunși mulți urmăritori politici.

Unii săteni ne priveau îngrijorați, alții aveau chiar teamă să vorbească cu noi, dar cei mai mulți erau alături de noi în luptă. Aldo socoti că toți aceștia ar trebui încurajați, făcuți să înțeleagă că fascismul n-o să ne poată opri în drumul nostru înainte și că noi eram mereu în frunte atît la lucru, cît și în tehnică.

Pe vremea aceea nu erau aproape de loc tractoare în partea de jos a ținutului și plugarii arau fiecare cu unelte lui proprii și cu osteneală multă. Și ne-am făcut socoteala că dacă am cumpăra un tractor, l-am putea imprumuta și altora și acesta ar fi totodată un mijloc de a reînvia prietenia cu sătenii mai bătători. Aldo s-a dus deci la Reggio de a cumpărat un *Landini* de cincizeci de cai putere și l-a adus acasă, trecînd pe uliță sub privirile mirate ale tuturor vecinilor. Mulți se țineau după el, alții alergau pe de lături ca să-l vadă cum merge și să se uite bine la lanțurile și angrenajele lui, să-l cerceteze. Aldo îi saluta pe toți de sus, de pe tractor, avînd lîngă el globul pămîntesc care se învîrtea și se reinvîrtea, după hîrtoape.

„Duc la plimbare lumea“, zicea el vesel, vrînd să dea a înțelege prin asta că progresul tehnic se poate înfăptui numai dacă te uiți și dincolo de zare, dacă ai ochii asupra lumii. Dar mai voia să spună și altceva: că muncitorii sînt sortiți lumii, cum lumea e sortită muncitorilor.

Și iată-ne ajunși în 1940, cînd Italia a intrat din nou în război.

Aldo voia să lărgască cîmpul de acțiune, dar îi lipseau legăturile, înțelegerea cu organizația. Se aștepta să vină vreun activist, dar cei mai mulți erau în închisori. În schimb sosi o trupă de teatru din cele ambulante. Venise să ia contact cu noi, fusese trimisă de partid. Dădea spectacole cu drame sociale și lucrări romantice ca *Fiii nimănui*, *Tosca*, *Scampolo* și juca toată familia (care se numea Sarzi): tata, vechi actor, și două fete, una de douăzeci de ani, Lucia, și alta de doisprezece. Un fiu al acestui Sarzi era în lagăr la Sant' Agata d'Esaro, în Calabria. Părea una din acele trupe, despre care se vorbește în romanele lui Victor Hugo, propovăduind demnitatea omului și eliberarea lui din sclavie. Fasciștii nu prea făceau caz de ea, mai întii pentru că erau ignoranți, și în afară de asta pentru că se lăudau că fascismul ar fi o revoluție socială. Lucia Sarzi juca pe Tosca și rostea pe scenă anumite cuvinte care mi-au rămas adînc întipărite, ca, de pildă:

— Luați-mi viața, să fiu cruțată de scîrba de a vă mai vedea. Zbiri infami ai unei și mai infame tiranii, cum poți tu, soare laș, să le mai dăruiești lumină?

Poporul înțelegea și bătea cu aprindere din palme. După reprezentații, Aldo cu Lucia, cu actorii ceilalți și cu alți tineri discutau situația și studiau economie politică. Apoi mai erau și manifestele de răspîndit. Le adusese într-o zi mama Luciei, care venise pe bicicletă cu o geantă plină. Sosise pe șoseaua dinspre Praticello și Gelindo, care se afla pe arie, privind-o, îi zise lui Agostino:

— Ia te uită, parcă e Mama din romanul lui Gorki.

Ea coti spre casa noastră și încredință feciorilor mei manifestele. Era și dînsa mamă de revoluționari și ținea s-o cunoască pe nevastă-mea și văzui astfel două mame bune, una catolică și alta comunistă, îmbrățișîndu-se și sărutîndu-se fără nici un cuvînt de amărăciune. Aldo și ceilalți răspîndiră manifestele pe la întreprinderi, prin casele sătenilor, prin cafenele și pînă și prin buzunarele pardesiilor atîrnate în cuier.

Cînd Lucia aducea ziarul *L'Unità*, care se tipărea la Milano, Aldo nu-i cerea decît un singur exemplar, spunînd că acesta e un sistem mai sigur, nu se prăpădesc numerele, iar pe de altă parte îi dă prilej să facă el personal ocolul prin case ca să-l citească și să-l explice. Mă ui-

tai și eu în *L'Unità* cînd sosi prima dată. Era o gazetă mică, cît o batistă, tipărită pe o hîrtie lîină ca o foiță de ceapă, dar cîte profeții nu făcea: Mussolini vrea să împingă Italia într-un nou măcel, să ne împotrivim războiului imperialist. Mai publica și informații asupra nedreptăților și samavolnicilor săvîrșite împotriva țăranilor și muncitorilor și parcă pretutindeni era ca la Campegine, totul se petrecea ca la noi. Am înțeles atunci mai bine ca înainte că fiii mei erau pe calea cea dreaptă, că nu erau singuri și că se uniseră cu acei care știau să vadă limpede viitorul.

Aldo își lua gazeta și se ducea prin case, seara. O dată m-am dus și eu și am văzut cum femeile strîngeau masa, bărbații se așezau atenți și respectuoși, copiii tăceau și credeau că Aldo spune povești. Aldo era simplu și serios. Spunea că Hitler cotopește Europa și explica ce-i imperialismul. Dădea ca exemplu pe industriașii care sînt în Italia și arăta cum aceștia îi fură pe țărani și pe muncitori, exploatînd forța de muncă, lumina electrică, îngrășămintele chimice, produsele agricole, uneltele industriale; apoi le explica concurența între monopolurile italiene și străine așa de limpede, încît țăranii vedeau acum atît de bine de ce se pornise războiul, de parcă ar fi citit într-un registru de socoteli. Apoi trecea la știrile zilei, pe care le povestea viu și colorat.

Într-o zi Lucia veni să spună că autoritățile au închis tipografia de la Milano și că partidul a hotărît ca de acum încolo ziarul să se tipărească în provincia noastră. Cum noi eram prea deocheați, s-a luat măsura ca el să fie tipărit la Rio Saliceto, în casa lui Borciani, apoi la Gelosini. Lucia și feciorii mei erau încărcăți cu casete pline cu litere de plumb din care se culegeau articolele. Parcă era unul din acele jocuri la care se pune la mare încercare răbdarea. Lucia aduse apoi acasă la noi o mașină pentru tipărit manifestele. Aldo le scria, adresându-se dijmașilor, celor care luau cu chirie pământul, meseriașilor, avînd cîte un cuvînt bun pentru fiecare, apoi Gelindo puneă în mișcare mașina, treabă care devenise obișnuită în casa noastră.

Într-o bună zi veni ordinul ca manifestele să fie distribuite și la Mantova. Plecară într-acolo Aldo, Gelindo și Lucia, și se apucară să le vîre în cutiile de scrisori, sub ușile caselor, prin grădinile publice, iar în cele din urmă se postară în fața unui teatru și, cînd lumea începu să iasă, le împrăștiară cu sutele, apoi o șterseră. Totuși Aldo voia neapărat să vadă cum le ridică lumea și le citește. Și într-adevăr s-au întors înapoi și au gustat acest spectacol.

L'Unità începu să fie cerută ca pîinea caldă. Treaba se mărise, muncindu-se acum ca într-o mare tipografie. Se tipăreau cîte 10.000 de exemplare o dată. Totuși fiii mei și Lucia nu

erau mulțumiți. Ziceau că ar trebui tipărite și cărți, pentru a se da oamenilor mai multă cultură. Și iată așa Lucia, care știa limba franceză, s-a apucat să traducă în italianește o carte despre Stalin¹, dar cum nu se găsea mașină de scris, s-a dus la partidul fascist (*Casa del fascio*) și acolo, sub cuvînt că vrea să copieze niște roluri pentru teatru, s-a așezat într-un birou unde era mașină și s-a pus să scrie. Fasciștii veneau din cînd în cînd în cameră ca să se mai lege de față, zicîndu-și că e actriță și că o să le meargă. Lucia îi lua peste picior și nici măcar nu se grăbea să schimbe hîrtia, deoarece netrebnicii ăștia nu băgau de seamă nimic, căci, în loc să se uite la hîrtie, se uitau la pieptul fetei.

Și surioara Luciei, cea de doisprezece ani, știa să plaseze bine *L'Unità*. Într-o zi fu trimisă pe bicicletă cu un pachet de ziare pînă la Bologna. Tovarășii bolognezi îi făgăduiră drept răsplată o păpușă. Păpușile îi plăceau de fapt, dar cînd, după ce făcu treaba, tovarășii o întrebară ce fel de păpușă ar vrea, ea le răspunse că nu mai e copil, s-a făcut mare și vrea carnet de membru de partid. Tovarășii din Bologna îi spuseră că dacă-l va merita, i-l vor da și o trimiseră și la Parma, tot cu *L'Unità*. Se făcuse seară și nu știa unde să se ducă să doarmă. Se prezentă

¹ Stalin de Henri Barbusse.

comisariatului gării și întrebă dacă puteau s-o țină acolo peste noapte. Cînd se întoarse la Campegine, Lucia o certă fiindcă se dusesese tocmai la comisariat. Dar ea îi răspunse simplu și natural: „Loc mai sigur decît acolo unde voiai să cau?”

Era mică, dar învățase arta *Forfecuței* care taie rădăcinile răutății.

Tot așa, lucrînd mereu împreună, Aldo și Lucia se împrieteniră și căpătară multă simpatie unul pentru altul. Într-o zi vorbiră despre suferințele care se strămută în alte persoane. Și ele se regăsesc totdeauna împreună în istorie și veșnic de partea stîngă. În timpul Risorgimentului au fost Garibaldi și Anita, sau altă dată Marx și soția sa, sau Agrippa și femeia lui, al cărei nume nu mi-l amintesc. Altă dată, vorbind despre dragoste, dar nu pentru că ar fi fost ceva între ei, Aldo o întrebă:

— Ești în stare să te îndrăgostești?

Lucia: •

— Nu am timp pentru asta.

— Nici măcar în clipele de răgaz?

— În clipele de răgaz studiez.

Lucia era îndîrjită în luptă, dar știa să și vorbească cu oamenii și să facă și glume cînd era cazul.

Antenore era fiul meu cel mai sălbatic și nu vorbea niciodată. Cu toate astea Lucia izbutea să-l facă să ridă. El era cu mintea numai la pro-

ducția de grîne și cum s-ar putea face ca ea să se mărească. Lucia îi spuse că ar fi o cale: să se arunce în mare toți munții Italiei și să o prefacem astfel toată în cîmpie. Antenore rîse și încă cu poftă.

În schimb cu Gelindo discuțiile nu se mai isprăveau. Zicea că și în Italia s-ar fi înscăunat comunismul, dacă sistemele agricole n-ar fi așa de diferite pe regiuni.

— Totuși și noi, zicea, vom face colhozuri, dar le vom spune cooperative agricole. Gîndiți-vă ce va fi cînd vom avea unul care se va întinde de aici pînă la Po! Vom umple adînciturile și vom nivela pămîntul în așa fel încît la ora mesei cineva să poată veni de-a dreptul cu motocicletă.

Pentru Rusia fiii mei aveau mare respect, fiindcă vedeau în ea dreptatea socială și emanciparea omului. Vedeau înfăptuite acolo visurile înaintașilor noștri, ale primilor propovăduitori reggieni ai socialismului, Evanghelia devenită pămînt, fier și legi pentru mulțumirea omului și împotriva călăilor și a tîlharilor. Familia mea a simțit întotdeauna că oamenii sînt egali și că trebuie să fie uniți pentru progres.

Și iată noi vedeam în Rusia o familie în care oamenii sînt egali și uniți în respectul și în democrația statului. Și așa cum noi nivelasem pămînturile și mărisem producția cu invențiile

noastre, la fel făcuseră și acolo, și așa cum noi cumpăraserăm cel dintîi tractorul, așa a vrut și Stalin, pentru că a înțeles vremurile, să aibă acolo tractoare. Andrea Costa spunea: „Trebuie să fim în pas cu vremea” și noi am crezut în asta totdeauna. Așa am devenit comuniști, țărani conștienți.

Ferdinando avea pasiune pentru albine, pentru că vedea în rînduiele lor o societate dreaptă, organizată în muncă, zicea el, ca cea sovietică.

Iar Aldo cumpărase globul fiindcă Stalin spusese: „Studiați situația internațională”.

Așa eram noi încă înainte de a cunoaște bine Uniunea Sovietică. Iar cînd am citit adevărul, ne-am dat seama că ne aflam aici la Praticello pe același drum, fără ca s-o știm. Aceasta a fost luminoasa descoperire: dacă — ne-am zis — noi, opt țărani din Praticello, de credință creștină, ne-am așezat pe un drum care în Rusia a dus la socialism, e semn că e o lege care s-a copt cu vremea și că pe toți îi îndeamnă inima spre această lege chiar fără să știe. Noi țăranii pricepeam bine lucrurile astea și atunci am priceput de asemenea că și noi eram socialismul, că și noi eram o lecuță Uniunea Sovietică. Așa vă puteți dumeri de ce în Emilia se dau nume sovietice la ațiția copii, de ce clasa țărănească simte că Uniunea Sovietică e ea, clasa țărănească, și totodată și propovăduitorii ei din trecut.

Intr-o zi, în '43, radio Moscova spuse că a sosit ceasul eliberării și că țăranii să semene mai mult grîu ca să nu fie foame și să se poată da mai multă pîine poporului flămînd. După emisiune feciorii mei s-au dus la cîmp și s-au pus să semene grîu și pe loturile de pămînt care fuseseră lăsate pentru trifoi. Spun asta pentru ca să vă arăt cum treceam la fapte fără șovăire. Iar cînd radio Moscova spunea: moarte nemților și fasciștilor, feciorii mei nu socoteau asta povești și voiau să păsească la acțiune. Se iscau atunci discuții cu Lucia. Ea le explica că fraza de la radio Moscova e întemeiată, dar că trebuie avută în vedere și situația italiană și organizarea. Și așa se încredințau treptat că aici e altceva decît cum e cu credința creștină, că acum unele lucruri trebuiau trecute mai mult prin creier. Mai tîrziu au înțeles bine că așa este, și dacă pentru noi, astăzi, asta a ajuns un lucru lesne de înțeles, pe atunci era nevoie de ostenală mare ca să-l pricepem.

Între timp se pregăteau. Lucia ținea legătura cu tovarășii din Reggio și Parma, aducea direcțiile și într-o zi ne spuse că trebuie cumpărate revolve. Pe atunci un revolver costa șaizeci de lire, ceea ce era o sumă cam mare. Lucia vorbi cu tatăl ei și hotărîră să dea *Fiii nimănui*, care era o piesă de succes pentru că se vorbea în ea de muncitorii dintr-o mină care se răsculau împotriva patronului, La spectacol a venit

o grămadă de lume, chiar și fasciștii, cu secretarul din Campegine în frunte. Aldo avusese grijă să pună la ușă un afiș: *Cabaret*, ceea ce însemna că în afară de prețul biletului, publicul mai trebuia să dea bani și pentru actrița reprezentației de gală, cum fac trupele franceze. La sfârșitul spectacolului, Aldo a ieșit în fața cortinei și a anunțat că domnișoara va trece prin public pentru cine ar mai vrea să ofere ceva ca să se cumpere flori în cinstea actriței. Și a adăugat: „Fiți siguri că acești bani sînt dați într-un scop frumos”.

Lucia trecu printre rîndurile de scaune și toți dădură bani. Secretarul organizației fasciste vru să se arate mărinimos și dădu zece lire, poate unicii bani cheltuiți bine în toată viața lui. Teatrul Sarzilor devenise o bază de luptă. Acolo aveau loc întîlnirile politice, acolo trăgeau tovarășii sosiți din alte localități. Într-un rînd, Lucia aștepta un tovarăș din Reggio, care trebuia să aducă revolverele. Dar acesta întîlni poliția și, spre a face să i se piardă urma, sosi tîrziu la locul stabilit. Se duse atunci acasă la Lucia, bătu la ușă și zise cu o voce subțire: „Lucia, am revolverele”. De după ușă însă nu era Lucia, ci paznicul. Acesta se duse să ia un vechi paloș de scenă, deschise ușa pe neașteptate, îl țintui pe tovarăș de perete cu vîrfurile paloșului sub bărbie, îl legă bine, apoi dădu fuga

s-o cheme pe Lucia. Tovarășul l-a lăsat să facă toate astea pentru că înțelesese echivocul.

După ce s-au strîns toate aceste revolvere, nu se știa cum să se procedeze pentru a le preda. Și atunci Lucia s-a apucat să coase o seamă de bonete sistem rusesc, din alea mițoase, și altele făcute plăcintă, așa că înăuntru să rămînă loc unde să se coase revolverul. Dar la un moment dat fasciștii aflară că fratele Luciei fugise din lagăr și veniră să facă o descindere la teatru. Nu-l găsiră, însă tatăl Luciei trebui să fugă deghizat așa cum era, în cardinalul Lambertini. Cînd Sarzii se aflau la Fabbrico, s-a dus Aldo la Lucia. În timp ce stăteau de vorbă, sosi preotul pentru binecuvîntarea de Paști. Aldo îl întrebă imediat pe părinte de ce n-a explicat fraților enciclica papală cu privire la ororile războiului. Preotul îi răspunse că n-a făcut-o pentru că oricum enoriașii n-ar fi înțeles-o. Atunci Aldo se supără, dar preotul rupe scurt șirul vorbeii și abia în ușă zice: „Trimită Dumnezeu Sfîntul lumină asupra acestei case”. Aldo însă, din capul scării, îi spune: „Nu, lumină aici avem, să facă mai bine Dumnezeu Sfîntul să aibă lumină toți țărani aceia care de jur-împrejur stau încă cu lămpi de gaz”.

Între timp *Annona*, pentru a putea da grîu și carne bandiților fasciști, îi hărțuiește pe țărani cu iscoade, prigoniri, răzbunări. „Totul la colecțări”, strigă organizația fascistă, pe cîtă vreme

partidul zicea: „Nimic la colectări, rezistență războiului fascist“. Ai mei încep de îndată să-i dumerească pe țărani care nici ei nu mai știau săracii cum să-și apere avutul de rechiziții. Aldo are o idee strategică. Se hotărăște să dea cîtă carne vor țăranilor care au dat vitele la colectări și nu mai aveau carne nici cu ce se hrăni, dar să le-o dea sub formă de împrumut cu scadență scurtă; în felul acesta țăranii trebuiau neapărat să sustragă cîteva capete de vite de la rechiziții spre a putea restitui datoria. Pe de altă parte, dacă veneau la el după bucate muncitori din Reggio și adesea muncitori de la Reggiane¹, unde se reparau avioane germane și se fabricau avioane italienești, Aldo le dădea și lor carne și făină, dar cu condiția ca să-i aducă în schimb piese de motor de avion. Astfel rezistența împotriva războiului nu mai era întemeiată numai pe propagandă, ci și pe lupta pentru trai. Într-o zi un muncitor de la Reggiane i-a adus capul unui cilindru de la un *Stukas*. Aldo zise atunci că sistemul începea să funcționeze bine.

O dată cu carnea și făina, Aldo le mai dădea *L'Unità* și alte ziare clandestine și în felul acesta țăranii înțelegeau dedesubtul acestui schimb. Noi nu dădeam nimic la colectări, iar pe cartelele noastre de aprovizionare puneam alte nume

¹ Importantă fabrică din Reggio.

și le treceam luptătorilor antifasciști din ilegalitate.

Între timp radio Moscova anunță că armatele nemțești mănîncă bătaie la Stalingrad și se predau rușilor. În Africa, Rommel mănîncă bătaie. Vestile acestea îi pun pe jeratic pe feciorii mei, care vor să facă fapte mai mari. Vine 1 mai și un funcționar de la Consorțiul Agrar, prieten cu Aldo, ne dăruiește o mașină de scris. Lucia are și ea acum de lucru și noapte de noapte se bat manifeste cu „Trăiască Armata Roșie“ și manifeste pentru lupta împotriva războiului. Apoi ai mei pleacă cu bicicleta la Reggio și le lipesc pe zidurile orașului. Iar ziua intră prin cinematografe și le aruncă din galerie de unde plouă cu ele jos la parter. Trebuie totuși făcut și ceva mai mult care să-i scoată din sărite pe fasciști.

Și ai mei găsesc un ferăstrău de oțel, îl încercă pe o stinghie de fier de la fereastră și văd că unealta taie bine. Noaptea, Nando și Agostino, împreună cu Massimo, se duc în zona localității Sant' Ilario și se apucă să taie un stîlp de înaltă tensiune. Lucrează la asta aproape toată noaptea, pînă la sfîrșeală, dar în cele din urmă stîlpul se prăbușește cu un zgomot ca de trăsnet și un incendiu izbucnește de jur-împrejur. Băieții o iau la fugă și Ferdinando zice alergînd: „Am ostenit oricum prea mult și prea repede, iar dacă mai alergăm și așa, să știți că ne dăm sufletul“.

Într-adevăr, am izbutit. Fasciștii spumegă. Vin la fața locului, studiază urmele de pași lăsate pe zăpadă, apoi se apucă să măsoare tălpile tuturor țăranilor din zonă, se duc pe la co-operative, prin lăptării, prin case și măsoară, și măsoară încălțăminte, ca în povestea cu Cenușăreasa. Mai târziu, țăranii din Sant' Ilario mi-au povestit că făcea toate paralele să-i vezi pe fasciști plecați la picioarele lor și mulți țineau picioarele nespălate anume ca să le grăiască mai înțepător fasciștilor când își vor apropia nasul de ele. Dar pînă la urmă nu găsiră picioare care să se potrivească cu măsurile de tălpi pe care le luaseră ei, deoarece ai mei își pusese rădăcină dinadins niște bocăncioi *à la* Carnera¹.

Un alt pocinog le făcu Aldo fasciștilor pe chestia aprovizionărilor. Din pricină că tot dădeam făină și carne tuturor care veneau să ceară, se strecură printre aceștia și o iscoadă din partea morarului de la Consorțiul Agrar, și puțin după asta, hop că sosesc la noi acasă fasciștii ca să ne facă o percheziție. Nu găsiră nimic, dar ca să se răzbune, s-au apucat de i-au arestat pe Gelindo și Ferdinando. Aldo nu era acasă. Cînd se întoarse, scrise de îndată un răvaș organizației fasciste prin care își lua toată răspunderea asupra lui și arăta că Gelindo și Ferdinando n-au în asta nici un amestec. Proș-

tii ăia de fasciști îi lasă liberi pe Nando și Gelindo și se reped acasă la noi ca să-l aresteze pe Aldo și să confiște făina. Dar cînd sosesc nu-l mai găsesc pe Aldo, care o luase din loc. Fugise cu trupa Sarzi și se da drept actor, ceea ce îi îngăduia adesea să se și deghizeze. Dar în primăvara lui '43, cînd americanii debarcă în Sicilia, Aldo se găsea din nou acasă și se gîndea la lupte mai mari pentru a da lovitura de moarte fascismului.

¹ Boxer italian de o statură uriașă.

DE LA 25 IULIE LA ARESTARE

La 25 iulie eram pe cîmp și nu auzisem radioul. Vin prieteni și ne spun că fascismul a căzut și că Mussolini e în pușcărie. E sărbătoare pentru toți. Noaptea, pe arie, cîntece și dansuri. Trebuiau să cadă! Păreau cine știe ce și de cum i-au atins i-au și prăbușit. Dar asta, pentru că în timp ce ei vorbeau de imperiu și făceau propagandă, poporul făcea ca *Forfecuța* din poveste: tăia, tăia, pînă a doborît tot castelul la pămînt. Mulți nu-și dădeau seama și ziceau: „Ce frumos castel!” Și cînd colo totul era înșelătorie și nerușinare.

Înjghebăm numaidecît un grup de țărani și plecăm la Reggio. Pe șosea ni se alătură alții și alții și coloana devine un întreg norod. Fiecare părea ca și cum biruința ar fi fost a lui și în asta stătea puterea noastră. Ne simțeam cu toții stăpîni.

Ajungem sub porțile închisorii San Tomaso și cerem eliberarea fraților noștri antifasciști. Porțile se deschid și încep să iasă cei care au pătimit și suferit, cei care s-au încăpățînat împotriva regimului, care au mers contra curentului, cei, într-un cuvînt, care au cumpănit cu creierul încotro se îndrepta într-adevăr curentul sub încrețiturile de deasupra. Au barbă și ochi arzători, ne îmbrățișează și, cînd îi îmbrățișăm la rîndul nostru, simțim că sub veșminte, tovarășii noștri sînt numai oase, alții, dimpotrivă, sînt puhavi și jilavi, din pricina întunericii.

Dar plăcerea e de scurtă durată, fiindcă trebuie să ne gîndim la situație. Și Aldo e acela care ne amintește fraza lui Badoglio: „Continuăm războiul alături de germani”. De fapt rîioșii ăia verzi¹ se și grăbeau să vadă în noi cătane și păreau că așteaptă ca să ne ia. Dar chiar Aldo ne zice să dăm îriu liber bucuriei și apoi om vedea. Și propune:

— Tată, hai să facem cînte cu niște macaroane la tot poporul.

— Bine, zic eu, barem să mănînce.

Și trecem imediat la organizare. Luăm brînză de la lăptărie în contul untului pe care Alcide Cervi se obligă să-l dea gratuit un anumit timp pînă la acoperire. Făina o aveam în casă, alți țărani au mai dat și ei. Și-apoi parcă și făina

¹ Aluzie la uniforme germane.

spunea: „Înfruptați-vă în voie, de vreme ce fascismul și tristețea și-au luat vrea”. Ne apucăm deci să facem împreună cu alte familii câteva chintale de macaroane. Femeile se mobilizează în case în jurul ceaunurilor, e o mare întrecere și cazanele cîntă un fel de simfonie. Am auzit multe cuvîntări despre căderea fascismului, dar cea mai frumoasă a fost a acestor macaroane în clocot. Mă uitam la băieții mei care săreau în sus și sărutau fetele și-mi ziceam: „Ferice de ei, sînt tineri și vor trăi în democrație, vor vedea statul poporului. Eu sînt bătrîn și pentru mine asta e ultima duminică.”

Între timp macaroanele s-au fierț și umpleam căruțele cu cazanele. Pe drum țărani ne salută, unii se iau după căruțe, e cea mai frumoasă înmormîntare a fascismului. Parte din macaroane cade pe șosea, copiii le ridică și le lipesc sub nas și pe pâr. Sosim la Campegine în uralele poporului și descărcăm birtul. Unul zice:

— Să-i punem la rînd pe toți și să le dăm rația.

Nando intervine:

— De ce? Să ia unii și de două ori dacă vor, că-i semn atunci că li-e foame cît doi.

Și hotărîm că atît cît este să mănînce fiecare cît vrea. Care în picioare, care șezînd, oamenii umplu piața cît e ea de mare și toți onorează macaroanele noastre. Dar iată că se apropie jandarmii și vor să împrăstie adunarea. Ge-

lindo își face drum spre ei și zice șefului de post:

— Domnule șef, răspund eu de toată lumea asta. Hai, poștiți și dumneavoastră.

Și jandarmii se pun și ei pe mîncare.

Între timp fasciștii dispăruseră ca gîndacii prin găuri. Dintre gîndăceii mai mici, unii își zvîrle cămășile negre, dar iată că se găsește și un altul care vrea să și-o păstreze. Zice că are puține cămăși și că asta îi vine bine. Agostino se ia în vorbă cu el:

— Dacă într-adevăr ai nevoie de ea, îți poți da seama la ce sărăcie te-a adus fascismul, dar dacă e numai o scuză, n-ai decît s-o porți și mai departe, căci și moliile vor să aibă sărbătoarea lor.

Fascistul se face alb ca varul la față și zvîrle cămașa.

Cițiva voiau totuși să dea o lecție fasciștilor.

— Haideți, zic ei, să-i scoatem din viziunile lor și să-i înțepăm nițeluș în pîntec.

Dar Aldo îi oprește, spunîndu-le:

— De ce cruzîme? Trebuie mai degrabă să-i convingem că ideea lor este greșită și mîine vor fi cu toții alături de noi.

Dar guvernul Badoglio nu gîndea la fel. Războiul continua, și mai întîi de toate împotriva poporului. După părerea lui Badoglio, nemții nu trebuiau să-și dea seama că Italia voia să schimbe aliații, însă nemții pricepuseră de mult

încotro merg lucrurile și așteptau numai să vadă dacă vor trebui să-și vîndă pielea scump sau nu. Prin urmare un guvern bun ar fi trebuit să înarmeze poporul și să-l alunge pe nemți care în zilele acelea erau cam înfricoșați și își aminteau de Risorgiment. Cînd colo tocmai la Reggio, mai mult decît în toate celelalte ținuturi din Italia, guvernul Badoglio s-a dovedit a fi dușman al poporului.

Aveam la Reggiane un nepot, muncitor, și la 25 iulie a fost și acolo bucurie mare. S-au alcătuit în grabă comitete, s-au făcut manifestații, s-au ținut toasturi și era veselie. Oamenii s-au dus în căutarea portretelor lui Mussolini, a fasciilor, a tipăriturilor și le-au rupt și tăiat în bucăți.

Dar muncitorii voiau să iasă în stradă. Ei și-au dat seama mai mult decît toți nățăflei că ceea ce se petrecuse la 25 iulie nu era de ajuns și că războiul trebuia să ia sfîrșit cu alungarea nemților. Dacă guvernul Badoglio nu se sprijinea pe popor, urma să aibă același sfîrșit ca și fascismul și atunci țara ar fi fost stăpînită de nemți.

— Să ieșim în piață, strigau muncitorii, să manifestăm pentru pace.

Porțile fabricii erau închise și în fața lor erau soldați în stare de război.

— Trăiască, trăiască, trăiască! striga un muncitor care se urcase sus în turla unui stîlp telegrafic și flutura un portret al regelui.

— Trăiască pacea! răspundeau muncitorii și alții care se aflau pe acolo. Trăiască regele!

Sosește între timp și o altă coloană, de la turnătorie.

— Pace, vrem pace!

Piața mare interioară a fabricii era plină de albastrul salopetelor muncitorilor care purtau plcarde și drapele tricolore și roșii.

— Să ieșim în piață, să strigăm că vrem pace! urlă un muncitor.

Ii răspund steagurile și muncitorii care se îndreaptă spre poartă, se împing în grilajul ei de fier, privesc soldații și pe ofițerașul nervos care îi roagă:

— Nu ieșiți, nu ieșiți!

— Fraților, soldați, strigă un muncitor, ascultați de regele vostru. Jos războiul fascist! Trăiască Italia democratică, trăiască pacea!

Iar un altul, înălțînd tricolorul, țipă:

— Soldați, uniți-vă cu poporul și alungați pe nemți! Trăiască Italia liberă.

Muncitorii strigau și întindeau brațele printre gratii, soldații încercau să stea drepti cu arma la picior, dar se mișcau nervoși, iar ofițerașul urla:

— Nu ieșiți, trîntorilor, că trag în voi!

Muncitorii se strâng într-un șuvoi și-i cer să-și retragă cuvîntul, dar cei din primele rînduri țin încă piept și vor să-i convingă pe soldați.

— Nu trageți în muncitori, sînt frații voștri!

— Aveți și voi mame, nu trageți!

— Uniți-vă cu noi pentru pace, n-avem nimic cu voi!

— Intoarceți puștile împotriva nemților, ajutați-ne să liberăm Italia!

O muncitoare își face drum cu coatele, pînă în primele rînduri, și strigă:

— Soldați, soldați, făceți-o în numele mame-
lor voastre, ale soțiilor voastre, puneți capăt războiului!

Soldații se simt mișcați și se uită la ofițerul lor, se sfătuiesc între ei, nu mai stau în rînd și, văzînd asta, muncitorii deschid porțile și dau năvală înspre ei.

— Stați! urlă ofițerul scoțînd din toc pistolul. Dacă mai faceți un pas înainte, tragem.

Muncitorii se opresc grămadă în fața plutonului. Se face tăcere. Ofițerului îi tremură pistolul în mînă. Soldații, cu mișcări greoaie, de parcă ar ridica kilograme de plumb, își înfing puștile în umăr, pentru „arma la ochi“, dar tremură și ei, așteptînd ca blestematul de ofițer să se prăbușească.

Muncitorii își reiau atunci agale marșul înainte, așteptînd momentul potrivit ca să sară să-i îmbrățișeze pe soldați, împiedicîndu-i să tragă.

De ofițer nici măcar nu se sinchisesc, el e unul singur, are un singur pistol și afară de asta e prea nevolnic.

— Trag — țipă ofițerul nevrîcînd — trag, tragem, atenție!

Soldații, unii țineau pușca în sus, alții la umăr, în timp ce muncitorii, ca un zid, înaintau încet, în tăcere.

— Trei pași înapoi! zbiară ofițerul către soldați, iar muncitorii, dimpotrivă, împing rîndurile lor înainte, ceea ce se și putea socoti un început de biruință.

— Foc!... Un zgomot spintecă aerul, fum și roșeață, muncitorii se aruncă la pămînt, se trag pe după copaci, nepotul meu rămîne pitit cu tovarășii săi, nemișcați ca și dînsul, pe pavaj, și privește, fără să ridice capul, trupurile vecine. Cel care stă cu spatele la el și e în margine are la tîmplă o gaură însîngerată. Un alt prieten al lui, un tînăr muncitor, stă cu fața la cer și geme slab: „Mamă!“

O femeie lipită cu spinarea de un copac și îmbrăcată în negru sîngera la pîntec și plîngea ca un copil.

Alte două femei, în camera portarului, boceau cu fața îngropată în palme.

Nepotul meu ridică puțin capul și vede alte corpuri însîngerate; sîngele curge pe jos, făcînd pete și sumedenie de pîrîiașe. Ceilalți muncitori, de dîndărătul copacilor, strigă: „Lașilor, asasi-

nilor", și aruncă cu pietre în pluton, în timp ce ofițerul se pleacă asupra corpurilor să se uite.

Erau nouă morți, nouă muncitori care voiau pace. Aceasta se întâmpla la 28 iulie 1943, când încă lumea mai sărbătorea evenimentul de la 25, dar morții aceia au făcut să se înțeleagă că italienii trebuiau să cucerească pacea cu prețul sîngelui. Prăbușirea fascismului nu însemna încă sfîrșitul acelor asupritori și bandiți care voiseră războiul.

Măcelul zguduise toată populația reggiană. Cînd Aldo află de la nepotul meu ceea ce se petrecuse, zise: „Muncitorii ne-au arătat drumul cel bun, trebuie să cerem pacea chiar cu prețul vieții noastre”.

Reggianele deveniră un centru de luptă împotriva războiului. De lucrul acesta își dădura seama mai tirziu nemții cînd trimiseră să li se repare *Stukas*-urile lor care nu se mai reparară, sau cînd începură să dispară lăzi cu proiectile ori mitraliere, care luau drumul munților și încăpeau în mîinile partizanilor.

Așa stînd lucrurile era logic să se ajungă la faimosul 8 septembrie. Am plecat la Reggio, am găsit acolo lumea împărțită, unii aveau fața întunecată a omului care știa ce se va întîmpla, alții credeau în armistițiu, văzînd în el sfîrșitul suferințelor, și țipau că vor pace. Dar iată că rîioșii aia verzi de fasciști, care la 25 iulie ne priveau și așteptau, se pun în mișcare și în

noaptea de 9 diviziile blindate S.S., care staționau în parcul Terrachini, ocupă orașul. A doua zi dimineată nemții, fanatici, străbat străzile din centru, cîntînd. Din cînd în cînd cite un verde din asta scîrbos se oprește și lipește de ziduri portretul lui Mussolini. Autoritățile militare italiene nu se arătau de loc, prefectul nu era, iar trupele aveau un armament de-a dreptul ridicol față de blindatele nemțești. Și cu toate astea soldații italieni și mulți ofițeri au știut să ne apere onoarea. Un bersalier, bunăoară, a căzut ucis după ce a tras cu pușca lui într-un car blindat; la cazarma Regimentului 3 artilerie, trupele au deschis focul contra nemților, care au izbutit însă apoi să intre și să le someze să se predea. Au fost morți și răniți, dar tot așa s-a rezistat și la cazarma bersalierilor, unde s-au apucat de au tras cu un mic tun antitanc care slujea pentru instrucție și au lovit un blindat german.

Populația făcea ca nisipurile umblătoare: înghițea soldații ca să-i scape de nemți. Îi trăgeau înăuntru, pe ferestre, le lăsau funii în jos de pe balcoane, îi ascundeau prin carele cu fîn, femeile luau la braț bărbați pe care nu-i mai văzuseră niciodată și în felul acesta, în districtul Reggio, naziștii nu izbutiră să dea decît peste trei soldați din două sute. La fel se făcea și cu prizonierii anglo-americani evadați. Casa noastră a devenit și ea un fel de gară de triaj. Dar

noi procedam altfel. Nu numai că ceream soldaților să ne dea armele și noi să le dăm în schimb straie, dar acelor care veneau fără arme le spuneam să se ducă să caute și să ne aducă. Așa, în câteva zile, finarele noastre au devenit niște arsenale, aveam pînă și o mitralieră. Cît despre casa noastră, ea ajunsese să fie plină de soldați și seara femeile le găteau hrana; iar băieții, pînă una-alta, umblau prin împrejurimi să caute haine civile, deoarece pe ale noastre le daseam de mult. Noaptea avea loc schimbarea. Îmbrăcați țărănește, soldații plecau în grupuri pe biciclete pe care le luam cu împrumut.

În timpul acesta nemții erau prinși cu organizarea ocupației și nu prea dădeau prin provincie. Feciorii mei profită și se duc la Reggio, se înfățișează unor tovarăși care au un garaj și iau de la ei două automobile. Cu ele străbat provincia de-a lungul și de-a latul în căutare de arme. Lucia Sarzi vine după ei și le spune că un grup de austrieci au dezertat. Ai mei se reped la fața locului și în schimbul unor straie țărănești iau de la ei uniforme Wehrmachtului. Apoi se întorc acasă și se îmbracă în hainele astea militare nemțești. Nu mai păreau blindele mele odrasle, ci aduceau și ei acum a spurcăciuni. Se urcă iar în mașini și pleacă la Ciano, unde era o cazarmă de jandarmi. Acolo

Aldo coboară și zice jandarmilor care făceau de gardă:

— Automobil *kaput*. Ajunor la *Kamerad*.

Carabinierii încep să se uite la mașină și în timpul ăsta ceilalți coboară iute din automobile și le iau armele. Intră apoi în cazarmă și dezarmează întreaga garnizoană. În vremea aceasta în tot ținutul Reggio țărani și muncitorii încep să se miște și partidul dă directive împotriva cotropitorului neamț. Încep actele de sabotaj și țărani atacă birourile de colectări ca să nu lase griul să încapă în mîinile nemților. Doctorul Guerriero, care funcționa ca prefect dar semna ordinele pe care i le dădeau nemții, întocmește de altfel un manifest unde zice că n-au săvîrșit acte de sabotaj și că se pregătesc represalii. La Reggio femeile apăreau pe sub ferestrele cazarmilor ca să aducă de mîncare soldaților italieni prizonieri ai nemților. — Dar cei din S.S. se repezeau asupra lor cu cravașe și patul puștii, iar femeile povesteau minioase toate astea bărbaților care se organizau. Îmi aduc aminte — și faptul atunci îmi făcuse mare bucurie — că nemții și fasciștii interziseră să se mai poarte mantale și dăduseră ordin să se dărime toate zaplazurile în provincie, căci răsăriseră gapiștii care trăgeau de sub mantale și dindărătul gardurilor. În fruntea acestor noi organizații se afla Vittorio Saltini, zis Toti, și alți conducători ajunși apoi eroi.

Dar activitatea desfășurată cel mai mult atunci era aceea de a stringe arme și a da îngrijire prizonierilor aliați evadați din lagărele de concentrare. Feciorii mei se chinuiseră mai întâi pentru arme, trebuia acum făcut ceva și pentru prizonieri.

Sosise între timp acasă la noi un anume Dante Castellucci, care îl cunoscuse în Calabria pe fratele Luciei Sarzi pe când era deportat, și care locuise mai mulți ani în Franța. Băiat cu fantezie și cu carte, picta și scria. Dimpreună cu el și cu Lucia, liii mei întocmire un plan pentru a înlesni evadarea prizonierilor din lagărul de la Fossoli. Se strecurară noaptea în preajma lagărului, tăiară sîrma ghimpată, iar Castellucci îi strigă pe prizonieri în franțuzește, așa cum strigă păsărarul păsările. Prizonierii evadează și, cînd ajung pe șosea, se văd așteptați de niște femei cu biciclete care îi aduc la mine acasă. Dacă mai înainte casa mea aducea a cazarmă, acum ea semăna cu Societatea Națiunilor. Prizonieri de toate neamurile : englezi, americani, ruși, neozelandezi și fiecare vorbea în limba lui. Ei au găsit gata putinele ca să-și facă baie, s-au bărbierit, și-au pus straiete noi pe care li le-am dat și s-au așezat cu toții în jurul mesei în odaia de mîncare.

Lucrurile acestea acumă par născocite, dar atunci n-aveam de loc simțul primejdiei. Pe drumurile de țară, pe la colțurile cocioabelor

să găsea veșnic cîte o femeie, cîte o bătrînă, care, de cum vedea pe unul îmbrăcat cam ciudat, jumătate soldat, jumătate civil, sau din acei cu bărbi lungi de partizani, se apropia îndată și întreba :

— Aveți nevoie de ceva ?

Și știau bine că pentru lucrul acesta îi aștepta pedeapsa cu moartea. Dar așa-i făcut neamul nostru reggian și noi nu sîntem cîtuși de puțin mai altfel

La cină, prin mijlocirea aceluiași Castellucci care tîlmăcea, i-am întrebat pe prizonieri ce voiau să facă, dacă vor să rămînă sau să plece să întîlnească trupele aliate. Mai toți voiau să plece, în afară de ruși, care cereau să lupte. Era însă greu de ajuns în Toscana unde erau trupele aliate și atunci tot Aldo a venit cu o idee ce să facă : i-a sfătuit pe prizonieri să urmeze mereu calea stîlpilor de înaltă tensiune, pentru că așa nu se vor rătăci. Prizonierii și-au luat rămas-bun, au glumit cu copiii, au lăsat cîte ceva ca amintire și au plecat. Noi le-am dat merinde la fiecare pentru trei zile și în afară de asta echipament împotriva frigului și a ploii.

Au rămas rușii și Aldo s-a gîndit să întreprindă împreună cu ei o acțiune. Hotărîsc să săvîrșescă un atentat împotriva secretarului federal fascist din Reggio și se postează noaptea în marginea șoselei județene unde pun un drug, o barieră. Dar mașina secretarului oco-

lește obstacolul, o ia pe câmp și după o bucată de drum revine pe șosea. Planul a dat greș.

În munți, în schimb, acțiunea e încă slabă. Aldo, Lucia și diverși prizonieri pleacă la Cervarezza cu muniții și merinde. Se pornesc la drum noaptea spre a nu fi văzuți, urmînd să ajungă la Secchia care duce pînă la Ventasso. În frunte mergea Aldo cu ranița în spinare, apoi Dante Castellucci și ceilalți. Pînă la Secchia aveau de străbătut mai mulți kilometri prin câmp și mergeau pe lîngă șirurile de viță de vie. Aldo era mereu cu băgare de seamă să nu-l zărească cineva, de teama represaliilor care ar fi venit peste noi. Dar aveau de urcat un zăgaz luminat din plin de lună și, în timp ce Aldo se suie sus, hop răsare ca din pămînt o bicicletă cu unul care i se uită drept în față. El se aruncă sub zăgaz, dar prea tîrziu, căci fusese văzut. A rămas cu întîmplarea asta întipărită în minte și tot timpul cît a stat în munți era cu gîndul la noi, fiindcă n-avea știri și se întreba dacă pățania lui nu ne-a adus nouă necazuri.

Apoi o altă întîlnire. Trec două coloane cu mașini naziste care duc nu se știe unde o seamă de prizonieri italieni. Stăteau toți înghesuți în picioare, ca vitele, și Aldo blestema că n-avea arme la el, căci, dacă ar fi avut, i-ar fi liberat. În sfîrșit sosesc la Secchia, pămîntul e nisipos, uscat și cu pietriș, prin mijloc curge o șuviță de

apă care pare de argint viu în lumina lunii. Ei calcă și pașii li se aud în tăcerea nopții. Aldo zice: „Pășii ușor că ne aud de pe șosea”. Umblă toată noaptea și le vine să cadă din picioare de oboseală. Merg acum în două grupuri și nu au nici puterea să vorbească. La un moment dat cei trei ruși încep să țipe: intraseră într-o băltoacă din care nu-și mai puteau trage afară picioarele. Aldo și cu ceilalți își dau mina, fac lanț și încep, cu smucituri puternice, să-i tragă și să-i tragă pe împotmoliți pînă îi scot pe tustrei. Toți se pun pe rîs și asta le mai redă veselia. Ajung pe primul deal și găsesc acolo o colibă din paie și trestie (coliba poate a unui păstor) și se culcă acolo și dorm ca boierii. Se trezesc pe la amiază, Aldo se uită spre ușă și are o neplăcută surpriză: în fața ușii stă, întors cu spatele, un fascist. „Am căzut în capcană”, se gîndește Aldo, și începe să cugete cam ce ar putea născoci pentru a o lua din loc. Dar fascistul se întoarce și zice:

— Să nu credeți cine știe ce, am dezertat din garda republicană.

Aldo mai stă șovăitor, dar vede că dezertorul n-are arme; omul îi spune că și-a aruncat pușca după un gard și cere să rămînă cu partizanii. E întrebat unde ă aruncat pușca. El îi conduce pînă la un gard unde într-adevăr găsesc pușca cu închizătorul lipsă.

— L-am aruncat în rîu, spune dezertorul.

Aldo intră atunci în apă pe acolo pe unde el arată că-l aruncase și găsește închizătorul. Hotărăsc să-l primească în rîndurile lor. Il chema Quarto Camurri și era un băiat bun. După întîmplarea asta se pornesc iar la drum, de data aceasta spre Ventasso. Se simt acum mai tari fiindcă au și o pușcă. Pe la jumătatea drumului se așază sub niște castani să examineze situația. Prima problemă e aceea a armelor, a doua, de a-și apropia pe oamenii din partea locului, că dacă nu, rămîn fără legături.

În ceea ce privește oamenii le vine în ajutor un bărbat ciudat, învățător la o școală elementară, care sosește neașteptat. Stăteau și se odihneau în munți, cînd văd deodată venind un individ cu pantaloni sportivi, haina descheiată, părul alb și cu o plasă de prins fluturi în mînă.

— Asta vine la prins fluturi cînd fluturi nu mai sînt de mult, zice Aldo. Dar lasă-l să se apropie, adăugă el adresîndu-se lui Quarto care era îngrijorat. Omul se apropie și Quarto îi spune:

— Nu sînt fluturi la vîrerea asta.

— Știu că nu sînt, răspunde omul, dar plasa asta e numai așa, de ochii lumii; sînt învățător în aceste locuri și am aflat despre voi care, ca și mine, n-ați venit la prins fluturi.

Omul părea isteț și merita să ți-l cîștigi de partea ta. Și într-adevăr se înțeleg că el se va întoarce în comună și va face pe omul de legă-

tură, urmînd ca, dacă va avea vreo știre cu privire la mișcările inamicului, să lase o scrisoare în crăpătura castanului din fața uscătorului.

Serviciul începu să funcționeze fără întîrziere, deoarece chiar a doua zi seara au găsit o scrisoare de la el în care spunea că: „În ținut e frămîntare mare pentru că s-a răspîndit vestea că fasciștii vor veni mîine să ia de la colectare făina de grîu și cea dulce, de castane, pentru a o preda stăpînilor naziști. Ținutul va fi lăsat pradă foametei. Trebuie împiedicat jaful cu orice preț.“ Semnat: „Fluturile.“ Zis și făcut: a doua zi dimineață ai noștri se postează de-a lungul șoselei care duce spre comună și cînd sosesc cele două camioane fasciste, ei aruncă cu grenade și fasciștii o iau la fugă în vilcea. Ai noștri capturează armele, iar mașinilor le dau foc.

Aldo s-a pus apoi în legătură cu tovarășii care lucrau mai demult în munți. Se întîlnise la Porta Castello cu Spartaco. Semnul lui de recunoaștere trebuia să fie o batistă *à la pompadour*. Își dau amîndoi întîlnire la Busana, unde se întrunesc într-o cafenea și cu Otello Sarzi, zis Otello-mantovanul. O apucă pe o uliță singuratică și fac prezentările, apoi pleacă la Cervarezza și, ajunși acolo, se îndreaptă înspre pădurile de castani. Otello-mantovanul fluieră de două ori, aceste două fluierături fiind semnalul pentru ceilalți partizani. Intră într-o casă nelo-

cuită plină de fîn și dau acolo peste cinci ruși, doi englezi, un sudafrican și doi reggieni. Le dau mîncarea ce fusese pregătită de două fețe din Cervarezza și încep să stea de vorbă. Cei doi englezi cer să se întoarcă la unitățile lor, toți ceilalți străini vor în schimb să lupte alături de partizani. Trebuie hotărît ce-i de făcut și Spartaco spune care e planul lui. Era vorba de dat o lovitură la cazarma carabinierilor din Villa Minozzo, unde se găseau armele rechiziționate de la populație. Înțelegi cu toții, urmau să se revadă la Sologno pentru a pregăti atacul. Deocamdată trebuia ca Spartaco și Otello să plece la Villa Minozzo să studieze bine planul și să se întâlnească mai tîrziu cu ceilalți la Sologno. Dar la întîlnirea stabilită — nimeni. Aldo i-a spus mai pe urmă lui Spartaco motivele, dar pînă una-alta nemții căraseră armele de la cazarmă.

Rămînea acum de încercat aceeași lovitură la cazarma de la Toano.

Mișcările acestea făcuseră ca populația să afle că la Sologno sînt partizani și vestea, răs-pîndindu-se din om în om, ajunse și la Don Pasquino Borghi, care conducea atunci biserica din Tapignola. Preotul vine imediat la Sologno ca să ajute partizanii și cere să aibă cu ei o întrevedere. Se duc Aldo, Spartaco și sudafricanul.

Don Pasquino era un preot tînăr, cu idei moderne și patriot. Cînd află că e și un sudafrican,

fu fericit să vorbească cu el englezește, ceea ce acolo în munți nu avusese prilejul s-o facă niciodată de cînd se întorsese din Sudan, unde fusese misionar. Preotul le oferi ospitalitate și toți trei îi mulțumiră. În zori, tot grupul, în afară de cei doi englezi care plecaseră pentru a trece în celelalte linii, o pornesc iar la drum, spre Toano, cu doi catiri. Dar se mergea prea încet și la un moment dat iau camionul unui telai, dar camionul era o vechitură. Intr-adevăr, după cîtiva kilometri, cauciucurile se fac praf. Norocul face ca pe acolo să treacă o camionetă care venea de la La Spezia; ei se urcă în ea și ajung la Toano.

Spartaco se desparte de grup, deoarece trebuia să se ducă la Minozzo să pregătească un adăpost pentru noapte și un loc unde să poată ascunde și să pună în siguranță prada de arme, iar băieții dau asalt cazarmii, dar nu găsesc decît 5 puști, 4 pistoale, 5 perechi de ghete și un radio. Slabă pradă, se vede că puștile de vînătoare ale populației stîrniseră poftă. După lovitură echipa se înapoiază la Villa Minozzo cu cîteva ceasuri înainte de ora întîlnirii și de aceea nu găsesc pregătirile gata. Nu era alta de făcut decît de mers la Don Pasquino Borghi. Intreabă unde e Tapignola și pornesc într-acolo.

Se înnoptează și au de trecut muntele Prampa; cum era ceață de nu se vedea la doi pași, rătăcesc drumul și umblă pe munte ca într-un

labirint, pînă dimineața. Aldo, Spartaco, Ezio și sudafricanul coboară ca să culeagă informații, dar se întîlnesc cu fasciștii care vin sus în camioane. Se ascund, fasciștii nu-i bagă de seamă, percheziționează casa unde fuseseră găzduiți partizanii, fură tot și se apucă de băut vin pînă se îmbată. Apoi pleacă chiuind și trăgînd cu armele ca nebunii.

După un lung marș ajung în sfîrșit la Tapignola unde Don Pasquino Borghi îi primește fericit și pune repede în mișcare femeile, cere arendașului să-i pună la dispoziție odăile de sus, așa că partizanii se aleg și cu mîncare caldă și cu paturi bune. Pe unul din cei doi reggieni îl dureau picioarele de nu se mai putea ține drept. Don Pasquino se duce în odăița lui, ia o pomadă specială, se pune în genunchi și începe să-i frece partizanului picioarele.

Asist și eu în fiecare an la biserică la spălătul picioarelor, dar nu mai văd ca cineva să fie mișcat de această datină. În schimb cînd am auzit de fapta părintelui Pasquino am fost adînc mișcat, fiindcă mi-am zis că dacă un preot se smerește să tămăduiască așa un partizan, înseamnă că mai există frăție și creștinism.

Dar parohul din Villa Minozzo era fascist și nu putea suferi ca Don Pasquino să-i sprijine pe partizani. Don Pasquino îi răspundea: „Un slujitor al lui Dumnezeu are datoria să ajute pe acei prizoniți cu care e frate întru Cristos, și e

de datoria oricărui preot să sprijine pe patrioții care apără Italia”. Înainte de a muri, Don Pasquino a fost schingiuit la Villa Minozzo, o femeie l-a scuiat în față, iar fasciștii au tras la sorți ca să vadă cine-l ucidă.

Don Pasquino ținea foarte mult la Aldo, zicea că știe să discute bine filozofia, chiar dacă e de părere diferită. Ba mai mult, avea pasiunea să discute cu el tocmai pentru că ideile lor se deosebeau. Cum însă asupra chestiunilor politice și patriotice erau de acord, discuțiile între ei se desfășurau pe probleme de teologie. Aldo spunea:

— Făcîndu-l pe Isus divin, voi îl micșorați. Pentru că, după voi, ceea ce făcea el se explică prin divinitatea lui, pe cînd eu îl socot om și atribui tot ce a făcut omeniei lui. De aceea eu prin asta îl prețuiesc mai mult decît voi.

Don Pasquino răspundea că așa e, Cristos era divin, dar s-a făcut și om și prin urmare întrupea în el ambele însușiri. Aldo, însă, nu se lăsa și zicea:

— Atunci toți partizanii care mor astăzi, cei mai mulți după o viață de luptă și de propovăduiri și care înainte de a muri sînt umiliți și schingiuiți și cu toate acestea primesc să moară din dragoste pentru oameni, sînt divini?

Se ciocneau în aceste discuții fără să știe că amîndoi vor muri în același fel. Într-adevăr,

Don Pasquino Borghi fu împuşcat o lună după moartea fiilor mei.

După popasul de la Tapignola, echipa o porni iar la drum. Voiau nici mai mult nici mai puţin decît să ocupe tot ţinutul, dar venea iarna, legăturile nu se mai puteau face şi sosi ordinul din partea comitetului de eliberare din Reggio ca să se retragă în munţi.

Aldo şi ceilalţi se supun cu strîngere de inimă, că altceva nu era de făcut, fiindcă riscau să fie prinşi, aşa că toţi se întorc acasă la mine.

Intr-o dimineaţă vine o ştafetă şi ne vesteşte că un aviator american a coborît cu paraşuta în cîmp pe lângă Rio Saliceto. Aldo şi încă cîţiva se duc numaidecît cu ştafeta şi-l găsesc pe american care sta culcat în mijlocul paraşutei albe ca într-un pat de nuntă şi din picior îi curgea sînge. Cînd îi vede pe ai noştri crede că sînt fascişti, le arată rana şi strigă de durere, dar ai mei îi spun că sînt partizani şi atunci americanul începe să ridă mulţumit. Îl iau pe braţe, înfăşoară paraşuta şi se întorc cu maşina acasă.

Americanul era un tip cu ciudăţeniile lui. A sărutat-o pe Genoveffa ca pe mama lui; cînd a dat cu ochii de patul moale şi curat care îl aştepta, a scos un ura şi s-a trîntit pe el. Feciorii mei i-au pus piciorul pe speteaza unui scaun şi Ferdinando, care organizase o infirmerie, i-a curăţat rana şi i-a înfăşurat-o cu cea mai bună pînză, aceea pe care chiar mama o ţesea. La

prînz i-au dus un pui-rasol ca să-l întremeze, că era slab, dar ce să vezi? Mănîncă numai carnea şi scuipă pielea deoparte. „Ah“, zice, ţinînd pielea între degete, şi după acest „ah“ face o strîmbătură cu gura, apoi arată spre burtă. Nu-i place mititelului pielea, şi eu mă înfurii, pentru că pe atunci un pui era aur şi nici unul dintre noi nu minca aşa ceva. Şi totuşi lui i s-a dat mereu pui, ba Genoveffa trimitea chiar să i se cumpere, cînd nu puteam tăia dintre ai noştri. Dar el nu s-a învăţat să mănînce pielea şi o scoteam şi o mîncam noi. Băiatul a început să se refacă şi vedeai cum zi de zi se umplea la faţă, aşa că s-a pus repede pe picioare. Voia acum să înveţe italianeşte. Venea jos în bucătărie şi întrebă femeile cum se cheamă asta, cum se cheamă aia, apoi lega cuvintele învăţate şi ţinea discursuri caraghioase. Înţelesese că eram comunişti, dar se prefăcea că nu ştie nimic, cine ştie ce-şi închipuia el că ar fi comuniştii. Apoi a venit la noi şi un rus care şi el căuta să înveţe niscaiva cuvinte italieneşti; americanul — cîteva cuvinte ruseşti, iar rusul — cîteva cuvinte americaneşti. Rusul lucra mult la cîmp şi cînd trecea cineva pe şosea se ascundea pe după garduri. Pe urmă au mai sosit şi neozelandezi şi canadieni; îi aveam pe toţi aliaţii. Intr-o seară, după cină, ne-am apucat să cîntăm fiecare din cîntecele ţării lui şi deodată ne-am pomenit cu toţii cîntînd *Internaţionala*. O ştiau cu toţii şi o cîntau

fiecare pe limba lui, dar în seara aceea a fost o singură limbă și o singură inimă: *Internaționala*.

Nu l-am văzut niciodată pe Aldo cu lacrimi în ochi, dar în seara aceea plîngea. Casa Cervi devenise o celulă a Internaționalei și cînd, în aceeași seară, am auzit la radio Moscova și *Imnul sovietic* și *Internaționala*, am fi vrut să ne audă și ei pe noi, să știe de casa Cervi, că ne luptăm cu dușmanii care erau și ai lor. După cîntat se naște o însuflețire generală. Rusul Anatol, amintind de fasciștii care făgăduiseră o răsplată de cinci kilograme de sare cui îi va denunța pe partizani, se ridică în picioare și spune Genovefiei: „Dacă vrei să sărați apa pentru supă, puteți să-mi tăiați o ureche și s-o aruncați în oală.” Toți rid și apoi fiecare începe să povestească fel de fel de lucruri din țara și din ținutul lui. Castellucci ne vorbește de Calabria, de stîncile și de păstorii ei și ne spune de un fruct pe care noi nu-l cunoaștem, smochina de India, un fel de prună, zicea el, cu ghimpi și fără simburi. Părea o ghicitoare, căci cine a mai pomenit un fruct cu ghimpi și fără simburi? Și cu toate astea pe la noi este un fruct ca ăsta. Răspundea Dante, și după ce o să se isprăvească războiul, am să vă invit în ținutul meu să mîncați smochine de India.

Între timp casa noastră devenise o adevărată fabrică de alimente, Gelindo și Antenore tăiau

des vite și puneau carnea la saramură ca s-o păstreze și să aibă oricînd ce da la drum prizonierilor care plecau înapoi. Ferdinando pusese albinele pe jeratic și culegea kilograme de miere. Femeile făceau pîine cîteodată și de cîte trei ori pe zi, iar străinii se împărțeau în două comisii. Una, în care se aflau sudafricanii și englezii, frămînta și cocea. Alta, unde erau rușii, făcea untul. Și nu se întîmpla de loc printre noi cum se întîmplă uneori la O.N.U., nu; între noi, cu toate că eram de diferite neamuri, domnea înțelegerea.

Dar untul nu sluja numai pentru casă și pentru prizonieri, trebuia să-l trimitem și în munți, partizanilor, căci partizanii duceau întotdeauna lipsă de unt. Or, ca să facem atîta unt, trebuia să ne oprim nouă toată producția de lapte pe mai multe săptămîni. Atunci am fi putut face munți de unt. Dar cum să ți-o oprești? Eram doar siliți s-o dăm statului. Feciorilor mei le-au venit întotdeauna în momentele grele ideii care ne-au salvat în toate împrejurările, în afară, bineînțeles, de ce-a fost la urmă, cînd au plătit pentru toate ideile avute în viață. Tot așa de data aceasta îi veni lui Gelindo ideea să facă niște semne vacilor să pară că au febră aftoasă. A luat un fier de călcat înroșit și a făcut pe botul vitelor semne întocmai ca acele pe care le capătă de la aftă și cînd a venit agentul veterinar nici n-a stat o

clipă pe gânduri și-a zis: „Urîtă infecție de astă dată”; apoi ne-a dat numaidecît un certificat că în grajdul nostru a izbucnit o epidemie. Asta însemna patruzeci de zile de izolare pentru vaci, deci patruzeci de zile de unt cît poțim; treabă din gros pentru ruși. Dar de data aceasta a pus umerii și comisia pentru pîine, din care făceau parte englezii și sudafricanii.

Asta era ziua, iar cînd venea noaptea, treceam din cînd în cînd la acțiune.

O dată Aldo și cu cei doi ruși s-au deghizat în nemți, au luat un automobil și s-au dus într-un ținut înțesat cu fasciști din garda republicană. Cîrciumile erau pline de adormiții aștia. Aldo și cu ceilalți intră în cîrciuma care era cea mai centrală. Din prag strigă: „Sînt fasciști aici?” Toți se scoală în picioare, bat călcîiele, salută, ici-colo răstoarnă în grabă cîte un scaun, cîtiva însă nu se ridică drept, ci se clatină ca pendulele.

Unul strigă: „Pentru camarazii germani, *Heil Hitler!*” Și toți răspund: „*Heil Hitler!*” cu brațul cît o prăjină. Aldo și cu ceilalți îi lasă să răsufle, stînd în picioare și cu fețele ca de marmură, apoi înaintează spre ei și cu mitralierele ca la atac îi dezarmează pe toți.

Fasciștii se posomorăsc și nu pot pricepe ce rău au făcut camarazilor lor germani. Dar nici unul nu se împotrivește, nici unul nu zice un cuvînt, toți stau cu brațele ridicate. Și totuși ei

erau vreo treizeci, iar ai noștri numai trei. Victor, rusul, nu s-a putut ține și, în timp ce ieșeau cu toată prada aceea de arme, le-a strigat în obraz: „Noi, partizani!”

Dar nici lămurirea aceasta nu le dădu mai mult curaj și ai noștri trei au putut pleca liniștiți cu mașina, fără a fi urmăriți.

Însă prea se înmulțiseră prizonierii la mine acasă, erau acuma treizeci, și într-una din primele zile ale lui noiembrie vine Lucia Sarzi și ne spune că din ordinul Comitetului de Eliberare prizonierii trebuie să se împrăstie, pentru că e prea mare riscul. Ultimul eșalon să plece pe ziua de 25. Dar Aldo zice că, oricum, am riscat pînă acum, și ar fi bine să se încerce ca cea mai mare parte a prizonierilor să rămînă în Reggio, chiar dacă nu în casa noastră, dar să rămînă să lupte alături de partizani.

Aldo era pe de altă parte foarte bucuros că în mijlocul acestei primejdii o revăzuse pe Lucia. Plecară împreună pe biciclete. Era ultima dată cînd se mai vedeau. La un moment dat Aldo, ca mînat de o presimțire, îi zice:

— Lucia, învață-mă un cîntec de-al nostru, că dacă mă împușcă, vreau, ca înainte de-a muri, să-l cînt.

— Ce gânduri negre, zice Lucia. Eu te învăț cîntecul, dar ca să trăiești!

— Ei, cum aș vrea să trăiesc și să iubesc, dar vine o vreme cînd i se cere fiecăruia să dea ce

are mai de preț. Tu, în orice caz, învață-mă cîntecul.

Lucia glumi pe seama acestor cuvinte profetice ale lui Aldo, dar apoi deveni serioasă și începu să cînte :

Nu mai sîntem Comuna din Paris
Ce tu, burghezule, în sînge ai strivit
In cete despărțite și răzlețe,
Ci marea clas-a oamenilor muncii...

Aldo rămase mișcat și zise :

— Adevărat, Lucia, înainte proletarii mureau cu toții fără să știe de ce se jertfeau, astăzi o știm. Dar astăzi sîngele mai cere sînge pînă va veni o zi cînd se va curma cu această soartă.

Lucia deveni gînditoare.

— Sigur, zice, noi sîntem cei care pregătim această zi, dar n-o vom vedea.

— Cine știe, îi răspunse Aldo. Totuși, dacă m-ar întreba cineva în ce vremuri aș vrea să mă nasc din nou, le-aș alege tot pe cele de acum.

Și așa și-au luat rămas-bun, urîndu-și unul altuia noroc. Dar în aer simțeau cum plutește încă din clipa aceea moartea. Din casa mea prizonierii începuseră să plece în grupuri mici. Mai rămăseseră doi ruși, un englez, un sudafrican, un australian, Castellucci și Quarto Camurri. Fasciștii erau acum furioși și voiau să încheie socotelile cu noi care n-am cedat niciodată nici

cît negru sub unghie. Toți știau și își dădeau bine seama că și mai departe vom ține piept fascismului. Cu războiul le mergea prost și atunci ce și-au zis ? Să-l biruie măcar pe acela împotriva Cervilor. Așa s-a ajuns la fatala zi de 25 noiembrie.

Era noapte, ploua cu găleata și noi dormeam cu toții. La un moment dat ne trezesc gemetele vitelor și niște împușcături.

— Cine e ? zic eu și sar din pat.

În tindă — Aldo, iar pe la uși — ceilalți ; ne așezăm la ferestre și ne uităm. Auzim că se trage dinspre cîmpie în jurul casei, dar altceva nu vedem nimic. Deodată o voce puternică strigă de pe țarină :

— Predați-vă, Cervilor !

Nu răspundem nici o vorbă și luăm numaidecît armele. Femeile vin tîrînd după ele în odăi lăzile cu muniții. Genoveffa sta mută în ușa camerei de culcare. O văd ca acum : palidă și cu ochii aprinși. Peste un timp se scutură și se duce să liniștească copiii. Noi apucaserăm să vîrim pistoalele prin crăpăturile din obloane, Aldo are mitraliera și deschide focul. Străinii trag și ei o dată cu noi. Ni se răspund cu alte împușcături și schimbul acesta de focuri ține cîteva zeci de minute. Apoi noi începem a ne rări tirul pînă cînd ne uităm unii la alții și ne întrebăm ce-i de făcut, munițiile s-au isprăvit. Aldo se uită de la fereastră spre coșarul de fin,

vede o vilvătaie și zice : „Arde, nu mai e nimic de făcut“.

Eu zic : „Nu mă predau cîinilor ăstora ; să mergem acolo cu toții, mai bine morți decît vii“.

Aldo mă oprește și-mi zice : „Nu se poate, tată, sînt femeile, copiii. Mai bine ne predăm.“

Și așa coborîm scările, încet, pentru ultima dată. Femeile îmbrățișează bărbații, cîte unul plînge. Agostino își ia în brațe băiețașul și-l sărută. La ușă, înainte de a ieși în curte, Aldo ne adună și zice :

— Ascultați bine ce vă spun. Cînd ne vor lua interogatoriul, numai eu și cu Gelindo ne vom lua răspunderea. Ceilalți nu știu nimic, e clar ?

Deschidem apoi poarta și ieșim în curte, eu dau fuga la grajd, dar un fascist pune mîna pe mine, eu răcnesc la el ; „Mișeilor, lăsați măcar vitele să scape“.

Se apropie două autocare ; am aflat mai tîrziu că veniseră 150 de oameni ca să ne ia. Casa ardea și în lumina flăcărilor se vedea bine cum fasciștii erau înarmați pînă în dinți. Ne iau cu brutalitate, dar noi spunem că ne urcăm singuri în furgon. Ajungem la ultimul rămas-bun. Băieții își îmbrățișează nevestele și le spun : „Fiți liniștite, se aranjează lucrurile, o să vedeți, nu-i prima dată că ne arestează“.

Irnes, care are în brațe pruncul cel mai mic, îl sărută pe Agostino, iar el îi spune : „Cînd mă întorc, vezi să știe să umble, da ?“

Antenore își sărută cei trei băieți și-i dăscălește :

— Să n-o lăsați niciodată pe mama singură, auziți ? Și să n-o supărați pe mama mare. Tata se va întoarce curînd.

Gelindo își îmbrățișează cei doi copii ai lui de mai multe ori. El știa că n-o să se mai întoarcă, cum poate o știa și Aldo care, cu toate acestea, își luă rămas-bun de la ai lui calm și liniștit.

Apoi toți feciorii vin în jurul Genoveffei și îi sărută unii obrazul, alții părul, alții mîinile, și-i zic : „La revedere, mamă, la revedere, vei vedea că ne întoarcem curînd, fii liniștită“.

Mama îi îmbrățișa pe care cum putea și-i strîngea la piept, îi mîngîia pe cap, plîngea și zicea :

— Mai bine aș muri, mai bine aș muri.

Dar fasciștii nu ne dau răgaz, ci ne împing în dubă. Cînd mă iau pe mine, Genoveffa mă întreabă :

— Și tu ?

— Sigur că și eu, îi răspund tare, în timp ce mă duc. Așa cel puțin știi că sînt eu cu feciorii tăi.

Genoveffa izbucnește în plîns, deoarece credea pînă atunci că mă vor cruța. Înainte ca ei să închidă ușile dubei, mai țipăm o dată :

— Fiți pe pace, ne-om întoarce în curînd !

Dar fețele lor se văd și nu se văd, după cum sînt ori ba în lumina flăcărilor. Mașina pornește cu noi în timp ce femeile și copiii rămîn singuri în casa care arde.

Mă gîndesc că plouă și poate așa incendiul se va stinge repede. Aflai mai tîrziu că întrădevăr focul s-a curmat repede, dar că fasciștii, de îndată ce noi am plecat, s-au apucat să jefuiască și să devasteze tot, mobile, mașini, prelate, apoi au ars cărțile, le-au făcut ferfeniță și le-au călcat în picioare. Era mai bine incendiul, că cel puțin ne rămîneau urmele.

La un moment dat duba nu mai putea merge din pricina noroiului. Fasciștii blestemă și agață doi boi, nu știu de unde i-au luat. În sfîrșit, ajungem la o răspîntie. Fasciștii coboară străinii și-i încarcă în altă mașină, ca să-i ducă la Parma. Camurri rămîne cu noi, pe cînd Castellucci începe a vorbi pe franțuzește și zice că e un soldat al lui De Gaulle ; fasciștii îl cred și-l trec în lotul străinilor.

Nu știu care a fost mai departe soarta acestor prizonieri, dar nici pînă în ziua de astăzi n-am primit de la ei vreo scrisoare ; numai englezul, ca să ne mulțumească, ne-a trimis un pachet de caramelle.

ACESTE ZIDURI VOR CADEA

Sosind la închisoarea Servi, am fost puși într-o cameră mare cu alți deținuți, iar băieților mei le-au luat interogatoriul. Nici unul n-a vrut să vorbească și atunci fasciștii i-au supus la tortura coborîrii scării. Trebuiau să coboare pe o scară între două rînduri de soldați care îi loveau cu picioarele, cu pumnii, cu patul puștii și erau asvîrliți de la un călău la altul pînă ajungeau jos însîngerăți, striviți și distruși.

Aldo s-a întors cu fruntea despicată și roșie de sînge. „Nu ți-e rușine ?” i-am zis eu unui fascist ; dar dintre fiii mei nici unul nu se văieta. Veni apoi o mărime ca să le ia interogatoriu, închipuindu-și că el va fi mai isteț cu o turmă de țărani. Aldo și Gelindo iau asupra lor toată răspunderea, ceilalți zic că nu știu de nimic.

În sfârșit se lasă noaptea, îngrijim de băieții răniți și trag nădejde că dacă ar adormi n-au să mai simtă așa durerea. Dar la miez de noapte fasciștii îi cheamă iar : „Să vie Cervii afară“, și îi pun din nou să coboare scara. Alte picioare, alți pumni, alte palme peste rănilile umflăte și deschise. Apoi îi închid pe fiecare în câte o cameră, îi interoghează aparte, dar tot cu bătaie, pînă cînd unuia dintre ai mei îi vine rău, altul leșină și, văzînd că nu le merge cu bătaia, fasciștii încearcă o ultimă carte. Îi adună împreună și le spun că dacă intră în garda republicană fascistă scapă cu viață.

Atunci unul răspunde pentru toți :

— Ne-am murdărit de-am face-o !

Fasciștii se lasă păgubași de a-i mai interoga. Era 25 noiembrie, o zi cețoasă. Ne-au vîrît într-o celulă care avea pe jos un strat de rumegătură de un sfert de metru. Opt, cîți eram, stîrneam prin cea mai neînsemnată mișcare nori de praf întepător și lemnos, care pe mine mă înăbușea de nu mai puteam să răsflu. Gelindo bate la ușă, cheamă paznicul și îi spune că tata nu poate să respire. Mă scot în ogradă, e plină de ceață, dar nu mă mai apasă așa la inimă. Primul lucru pe care îl descopăr e o poartă, e aproape și o deschid. Dau într-o grădină de zarzavat uscat de ger, dar mi se pare că parcă aș fi din nou acasă și mă uit la bițele plante. Sînt culturi fasciste, pentru că nu

se vede în ele dragostea pentru agricultură, și mi se face milă de ele. Și tot așa, plimbîndu-mă, văd un zid în față care pe muchia de sus e prevăzut cu vîrfuri ascuțite. Feciorii mei spuneau mereu că, să nu fi fost tata, eram de mult evadați. Și atunci eu îi îndemnam să fugă, să mă lase pe mine acolo, că eu sînt bătrîn și m-oi descurca eu. Dar dacă, îmi ziceam acum, m-ar trage peste zidul ăsta, m-aș putea rostogoli pînă pe partea cealaltă și atunci adio Cervi.

Tot făcîndu-mi socoteli din astea, mă întorc pe poartă și mă plimb pe sub ziduri și mă gîndesc ce s-ar putea face și cum să înduișez gardienii. Lovesc cu piciorul în pietre, fără să-mi dau seama, și deodată simt ceva de fier care răsună. Mă plec și ridic obiectul : era un mîner de lingură cu cîteva vîrfuri ca dinții. O pun în buzunar și vin fuga la fiii mei. Ferdinando și Aldo o învîrtesc pe o parte și pe alta și încearcă să roadă peretele. Mînerul zgîrie bine și, văzînd așa, se pun pe răzuială toată noaptea, pînă cînd în sfârșit către dimineață scot din perete o cărămidă groasă. Gelindo bagă capul și izbutește să-l treacă dincolo : va să zică fuga e pregătită ; apoi punem la loc cărămida, așteptînd să vie noaptea următoare. Cînd se arată paznicul, noi ne prefacem ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat, dar ochii ne rid și inima ne saltă.

Dar la unsprezece vin mai mulți gardieni și fasciști de ne iau și ne duc la închisoarea judiciară din San Tomaso. Ieșim dintr-o pușcărie pentru a intra în alta. Ne închid la etajul doi și șeful gardienilor, Morini, vine să încerce zăvoarele dacă nu sună fals.

— De ce sînteți mîhniți? mă întrebă.

— Sîntem opt bărbați și am lăsat acasă femeile și copiii cu optzeci de mii de lire datorii.

— Ce stai să te gîndești la datorii? îmi zic mîndri feciorii.

— Datoriile sînt datorii și se vor plăti, dar banii pe care mi i-au furat, nu-i mai văd.

— Ce bani? întrebă gardianul-șef.

— Cu gradații nu vorbesc, zic eu.

— Vorbește, că n-o să te pîrască!

— Cu gradele nu vorbesc, eu vorbesc cu oamenii.

Gardianul-șef își scoate atunci tunica și eu îi povestesc cum majurul Sidoli, de față fiind locotenentul Cagliari din Brigada Neagră, m-a jefuit în pragul casei mele de treizeci și două de mii de lire adunate din vînzarea porcilor. Erau zece mii de lire în bilete de cîte o sută, cincii mii în hîrtii de cîte cinci sute și zece mii în hîrtii de cîte cincizeci. În total, 31.916 lire.

— Dar asta-i furt curat, cum scrie la codul penal, îmi zice gardianul-șef.

— Tot fascismul e hoție, cum scrie la codul penal; ne-au jefuit toată casa, au furat pînă și mașina de cusut *Singer* a nurorii mele, mașină pe care au cărat-o jos pe scări ca s-o încarce în camionetă, dar eu am țipat s-o aducă înapoi sus că e dar de nuntă al unui tată către noră-sa și li s-a făcut rușine fasciștilor și s-au întors cu mașina pe scări. Ne-au furat pînă și batisatele din sertarul de la comodă.

— Despre bani trebuie să spuneți procurorului Republicii cînd o să vie să vă ia interogatoriul, îmi zice gardianul-șef.

Și cînd a venit procurorul, i-am și spus. El a telefonat la Brigada Neagră și l-a chemat în fața noastră pe locotenentul Cagliari. Dar el a tăgăduit și a spus că sînt nebun.

— Aveți dreptate, sînt nebun, pentru că dumneavoastră sînteți tari și puteți face ce poțiți.

Atuncea procurorul îi spune lui Cagliari:

— Locotenente, Cervi are mai multă judecată decît dumneata, nu-i așa?

Locotenentul lasă capul în jos și nu scoate un cuvînt.

În afară de gardianul-șef, devenise și ajutorul lui prieten cu noi. Pedrini, mai mult decît adjutant, era cap de familie și avea atîtea guri de hrănit acasă, încît se gîndea mai mult la unt și făină decît la regulament. Era un om cu chibzuială și plin de omenie. Aldo și cu ceilalți au început de îndată pregătirile pentru fugă:

știa acum și unde era telefonul ca să-i taie firele și unde erau cheile de la celule.

Urmas să-l răsplătească pe Pedrini cu bunuri în natură ca să-și poată hrăni familia. Așa strinseră legăturile și Aldo scrisese femeilor noastre un bilețel, pe care Pedrini îl duse acasă la noi, și unde le spunea să aibă încredere în acest om. Massimo, un nepot al meu, ne trimise vorbă prin Pedrini că pregătește un plan de evadare și că o să ne prevină la timp. Așteptam, și tot așteptând vine Crăciunul. În ajun ne pomenim în celulă cu Don Stefano, sosit pentru spovedanie.

— Noi n-avem păcate de ispășit, zisei eu și feciorii mei.

— Atunci de ce sînteți aici?

— Pentru că am făcut fapte de milostivire și îndurare, răspunsei eu.

— Și care sînt aceste fapte de milostivire? întreabă preotul.

— Păi dacă nu le știi dumneata care ești preot, cine să le știe? Am dat adăpost prigonitilor, am dat de mîncare înfometatilor, am dat de băut însetatilor, am păstrat mamelor feciorii și nevestelor bărbații. Am propovăduit dreptatea împotriva călăilor fasciști și a tilharilor, împotriva bogaților mîncători de trudă și sînge.

— Dar, lăsînd deoparte ce-i politică, tot restul sînt lucruri de care vorbește Evanghelia și nu sînt crime.

— Sînt crime, părinte, și cine le săvîrșește moare. Isus le-a propovăduit și le-a făptuit, de aceea a fost răstignit. Și noi le-am făcut și tocmai de asta sîntem aici. Cît despre politică, dacă ceea ce vrei să spunei e ceea ce am înțeles eu, nu ne este frică și mărturisim că sîntem comuniști, dar un lucru să știți de la mine, că astăzi comunist, socialist, creștin sînt totuna, sînt oameni adevărați, după cum cere dreptatea.

Don Stefano se încruntă și-o luă repede din loc. După oarecare tăcere, Ovidio începu să cînte litaniile, întrerupîndu-se pentru a ne spune că dacă îl vor împușca, prohodul și-l va cînta el însuși. Agostino se gîndea la Mario, băiețelul lui care încă nu știa să meargă, și zicea că acum are vreme berechet și ar putea să-l învețe primii pași. Cîntecul și aceste gînduri ne-au întristat, dar cu gîndul la fugă ne-am smuls tristeții. Aflai mai tirziu toate peripețiile cu planul de evadare. Castellucci izbutise să scape din închisoarea din Parma și după multe cutreierări se întoarse acasă la noi. Era rănit și femeile l-au ajutat să se pună iar pe picioare, dar pe el îl frămînta mereu gîndul cum să ne facă pe noi scăpați. Împreună cu cumnatul Massimo, stringe cinci oameni: pe Otello Sarzi, un prizonier rus și alți trei partizani. Voiau să-și facă rost de cinci uniforme de jandarmi pentru a se prezenta la închisoarea din San

Tomaso sub pretextul de a duce acolo un deținut. La închisoare urmau să-i atace pe gardieni și, cu complicitatea cîtorva, să ne elibereze pe noi și încă pe alți deținuți politici. Între timp noi l-am trimis pe Pedrini la Praticello. Cînd se întoarce și ne aduce la cunoștință planul pus la cale, Aldo scrie iar un bilețel acasă: „Grăbiți-vă!” Pedrini îl duce, se înapoiază și ne spune că a rămas pentru noaptea de Crăciun cînd, din pricina sărbătorii, sînt mai puțini gardieni. Dar Dante caută în fel și chip să facă rost de uniforme acelea de jandarmi și nu izbutește să găsească decît trei, ceea ce nu era de ajuns. Pe de altă parte, Massimo, nepotul, se îmbolnăvește. Și așa fuga e amînată pentru Anul Nou, altă sărbătoare prielnică. În răstimpul ăsta se mai putea lua înțelegere asupra planului de evadare. Dante se gîndește în acest scop să trimită pe una din neveste la vorbitor, dar în cele din urmă se hotărăsc să dea această sarcină Mariei, soră cu Irnes, și care, pentru că o să fie mai puțin mișcată, va putea face treaba mai bine.

Totul era gata, dar s-a întîmplat ceea ce s-a întîmplat și după cărămida de la Servi.

Fasciștii deschid ușa celei noastre și strigă:

— Familia Cervi afară!

Ies eu cel dintîi, dar mi se spune:

— Ce vrei? Tu ești bătrîn, treci înapoi înapoi.

— Sînt capul familiei și vreau să fiu împreună cu feciorii mei!

Între timp vine un contraordin: toți iar înapoi în celulă, încă nu e gata.

Ne spun:

— Treceți înapoi de vă culcați, rămîne pentru mîine dimineată.

În zori strigă din nou; ies cei șapte fii ai mei și cu Camurri. Întreb unde îi duc.

— La Parma, pentru proces, mi se răspunde. Și îi iau atît de repede, încît abia mai am timp să-mi iau rămas-bun de la ei.

Cum am rămas singur, mă mută în celula numărul 3, împreună cu Manlio Mariani, avocatul, cu Ubaldo Morini, Ferrari Mario și Elio Levoni, care erau împotriva regimului, și Bruno Ergellini care ascunsese la el arme după 8 septembrie. Mă împrietenii numai decît cu avocatul Mariani, pentru că voiam să discut cu el despre procesul de la Parma. Ii zic: „Care poate fi soarta fiilor mei? Noi am ascultat de legile omeniei, am adăpostit pibegii, am dat de mîncare înfometaților, am îmbrăcat pe cei goi, indiferent de rasă și neam, fiii mei sînt prin urmare nevinovați în fața lui Dumnezeu și a oamenilor și dacă au fost uciși, sîngele lor va cădea pe capul ucigașilor lor.”

Dar avocatul mă ia așa cum iei bătrînii: „Fii liniștit, vei vedea că totul se va aranja“. El încă nu-i cunoștea pe Cervi și atunci îi spusei: „Nădăjduiesc că va fi așa cum spui dumneata, dar îți jur că dacă fiii mei au fost uciși, cei zece băieți ai lor care au rămas acasă vor fi crescuți în aceleași principii și aceleași idealuri și vor lupta pentru că ele să triumfe, sau mai bine vor muri“.

Între timp ne fu adus în celula numărul 3 un alt frate de suferință: scriitorul Arrigo Benedetti. Zicea că s-a copromis după 25 iulie și că la 8 septembrie fugise în munții noștri unde, împreună cu parohul, ajutase diverși prizonieri aliați. Așacă și el aștepta procesul de la Parma. Cînd intră, ne ridicarăm cu toții în picioare să aflăm ce mai e nou și el ne vorbi de războiul din Rusia și din Italia. „La primăvară“, zisei eu și el se uită la mine.

— Cervi, mă prezentai.

— Benedetti, îmi răspunse el.

— Cervi, zise și tînărul Morini care purta barbă și era cam smintit, apoi își plecă urechile și scoase un răget de animal. Alteori cînta *Răsună goarna neînfricăta*. Benedetti se așeză pe pat și privi curios la Ergellini care îmi trecea mucerile de țigări, iar eu le puneam în paharul de aluminiu pentru deținuți din celelalte celule care n-aveau bani de țigări. Eu mă învîrteam și mă suceam pentru că mă su-

păra un ulcer la stomac și ei vorbeau de medicul închisorii care mă lăsase ținîndu-mă cu o mîină în față și cu alta la spate, fără să-mi dea îngrijiri anume.

— Dragii mei, spusei, doctorul n-a fost drăguț cu mine, dar așa e meseria lui; e obișnuit numai cu tîlhari și ucigași. Uită că astăzi a venit rîndul oamenilor de treabă să stea închiși.

Toți tăceau, iar pe mine nu mă prindea somnul.

— Am șapte feciori, zic, și nu mai am nici o veste de la ei. Acum cîteva dimineți, pe cînd dormeam împreună, au venit să ne cheme. Au cerut să vie toată familia Cervi, cu capul familiei în frunte, dar cînd am ieșit mi-au spus: „Ești bătrîn, du-te înapoi și te culcă“. Le-am răspuns: „Cum adică, nu sînt capul familiei?“

Simțeam nevoia să amintesc de ultimele zile cînd am mai fost împreună cu fiii mei.

— În zorii unei zile ne pomenim că fasciștii năvălesc pe pămîntul nostru, înconjoară casa și grajdul. Noi încă dormeam și, de cum au sosit, au dat foc coșarei. Fiul meu Aldo a zis atunci: „Arde, nu mai e nimic de făcut“.

Avocatul Morini aminti de distribuirea macaroanelor de la 26 iulie. „Să mănînce tot tinutul, adăugai eu, și ce mulțumiți eram; spuneam fiilor mei că acum avem libertate, să lăsăm deoparte orice răzbunare“.

Dar să nu creadă că fiii mei sînt niște boier-
nași. La închisoarea Servi, cînd bandiții negri
le-au spus : „Vreți să vi se ierte totul ? Intrați
în garda republicană !” fiii mei le-au răspuns :
„Am socoti că ne-am murdări”. Așa sîntem
croiți noi, Cervi, iubim libertatea. Feciorii mei
sînt niște țărani voinici, nu li-e teamă de ro-
boteală, și dacă i-au dat cumva pe mîna nem-
ților să-i ducă în Polonia, vor munci, dar nu-și vor
lăsa sufletul acolo. Sînt sigur că se vor întoarce.

Tot atunci rostii acele cuvinte care mai pe
urmă s-au adeverit : „Fiindcă ascultați ce vă
zic eu : în curînd aceste ziduri se vor prăbuși,
și asupritorii poporului vor lua locul asupriți-
lor și noi ne vom întoarce la casele noastre și
vom reclădi Italia. Eu sînt bătrîn, dar fiii mei
sînt tineri, toți în floarea vîrstei.”

Imi dădui seama că ridicasem glasul și co-
borîi tonul. Uneori îmi ziceam : „S-ar putea
să fi și murit, dar nu cred să fie mort, mi-ar
spune-o inima”.

Gardianul-șef Pedrini auzise vorbele mele și
veni să spună noapte bună.

— Noapte bună îi zisei.

Iar tînărul cel nebun strigă :

— *Tut pas, tut las, tut cas.*¹ Iată deviza lui
San Tomaso !

¹ Zicătoare franceză : *Tout passe, tout lasse, tout
casse*, prin care se exprimă deșertăciunea lucrurilor
omenești și ideea că totul trece.

Zilele treceau anevoie, cîte unul se juca cu
cărțile făcute de mînă acolo pe loc, altul căuta
știri dinafară. Frontul rus înaintază, frontul
rus se prăbușește, speranțele țineau o clipă, o
știre contrazicea pe cealaltă. Eu stam aproape
mereu întins pe pat, pentru că mă sîcîia
ulcerul. Apoi, cînd venea ceasul plimbării
prin curte, îmi puneam mantaua și făceam
cîțiva pași. Morini nebunul se săturase și
voia să treacă în garda republicană, iar eu
mă străduiam să-l conving să n-o facă. De acasă
ne veneau mereu pachete cu plăcinte și dul-
ciuri. În ziua aceea de 7 ianuarie 1944 femeile
noastre ne trimiseseră miere. Imi aduc bine
aminte, pentru că era o dimineață foarte lumi-
noasă, iar seara se adeveri prorocirea mea. La
orele nouă auzim niște aeroplane. Ergellini,
ascultîndu-le motoarele, zice că sînt aliate. Se
vede la un moment dat o lumină ca de fulger și
Morini se catără pe fereastră și țipă : „Vai, ce-
rule !” Îl tragem jos și deodată zidurile se cla-
tină din încheieturi, ne luăm repede catrafusele
și ieșim pe coridorul dinăuntru. Delicvenții de
drept comun zbiară la gardieni : „Tîlharilor,
deschideți-ne !” și urlă ca animalele încolțite
de flăcări. Li se deschid ușile și ne amestecăm
toți de-a valma în fugă pe coridor, cîte unul
lunecînd și rănindu-se, deoarece geamurile se
spărseseră și căzuseră pe jos, iar noi alergam
pe grămezi de cioburi de sticlă. Am ajuns în

curte: cerul avea o culoare portocalie de la parașutele luminoase care coborau încet-încet, ca fulgii. Alt cutremur de pământ și zidurile închisorii se năruie în mijlocul unei explozii de moloz și praf. Unii strigă ajutor și scot brațele pe sub dărîmături. Salvăm astfel cîțiva gardieni. Eu mă strecor prin deschizătura ghișeului care slujea la primirea pachetelor și sar în stradă; alții, la adăpostul prafului, trec prin dărîmături.

Toți alergau spre Santa Croce, pe cîtă vreme eu o iau pe *Via Emilia*. Erau acolo doi jandarmi și puteau să mă recunoască după papuci, dar se vede că aveau să se gîndească la altele în clipa aceea. Ajung la podul Crostolo și mă îndrept spre Reggio; văd un mănunchi de flăcări și lum pe cerul portocaliu. De cum trec de drumul de fier, mă apropii de o casă unde locuia o familie pe care o cunoșteam și strig: „Garavelli, Garavelli!” dar nimeni nu-mi răspunde și atunci sar gardul. Cînd cunoscuții mei mă văd, se miră grozav și-mi spun să rămîn la ei. Eu zic:

— Nu, dați-mi o bicicletă să mă duc acasă, că dacă fasciștii mă găsesc aici, dau foc și casei, și la tot.

Cînd plec, mă întreb:

— Dar cum ai intrat?

— Pe sus, zic, am sărit poarta.

— Cum?

— Iac-așa, am sărit.

Alergam pe bicicletă, în timp ce de-a lungul șoselei un șir întreg de oameni stăteau pitiți în dosul copacilor din pricina bombardamentului. Ajung acasă pe la unsprezece noaptea. Toți dormeau. Intru, strig și, fără să-mi dau seama, mă uit la cuiere să văd dacă băieții mei s-au întors acasă. Nu s-au întors. Genoveffa și nuroile coboară, mă sărută, mă strîng puternic în brațe, mă întrebă ce mai fac, mă conduc în bucătărie și îmi dau să beau ceva cald. Dar despre băieți nu vorbea nimeni nimic și atunci întreb eu:

— Nu știți nimic despre băieți?

Nevasta îmi răspunde ca dusă pe gînduri:

— Dacă nu știi tu, noi de unde vrei să știm ceva?

Înțeleg atunci că e nevoie să-i ridic moralul și spun:

— I-au dus la Parma, la proces, mi-a spus Pedrini și apoi și avocatul Mariani. Băieții știu să fie curajoși la procese, vei vedea că mai devreme ori mai tîrziu îi vom avea acasă.

Dar ea nu avea chef să vorbească, iar nuroile tăceau și se mărgineau să se învîrtă în jurul meu ca să-mi tot dea de mincare.

— Și dacă nu i-au dus la Parma și toate astea sînt minciuni? mă întrebă nevasta, încercînd să vadă ce se petrece în sufletul meu.

Eu tot stărui s-o îmbărbătez.

— Dacă nu i-au dus la Parma, i-or fi deportat în Polonia, la muncă, dar îți inchipui și tu că, deprinși cum sînt cu munca, ce rău poate să le facă asta?

Nevastă-mea încetă să mai discute despre acest lucru, fiindcă își dădu seama că nu știu nimic. Ne-am dus la culcare și mi-a zis să dorm liniștit și m-a sărutat. Vreme de o lună și jumătate nu mi-a mai spus un cuvînt despre băieți. Aștepta să mă refac de pe urma ulcerului și a închisorii și în fiecare seară se ducea la culcare cu taina în suflet. Și eu care nu pricepeam nimic și vorbeam de ei ca și cum ar fi fost în viață... Spuneam: „Cînd se va întoarce Ferdinando trebuie să-l rugăm să reînnoiască stupii; pe Aldo am să-l trimit să cumpere o vacă elvețiană și Gelindo trebuie să facă iar rost de chimicale că nu mai avem“. Mama tăcea, în vreme ce eu tot o chinuiam mai departe. Într-o zi încercă să mă facă să înțeleg mai mult și îmi zise:

— Băieții noștri n-au să se mai întoarcă, nu vezi cîți morți sînt pe drumuri pe care nici nu-i mai recunoști, printre ei or fi și feciorii noștri.

Iar eu, încăpățînat:

— Mereu cobești, așa ai fost tu întotdeauna.

Atunci nevasta, pe care n-o mai putea răbda inima, îmi spuse:

— Băieții noștri nu se vor mai întoarce. Au fost împușcați toți șapte.

Rămăsei înlemnit și mut, apoi întrebai într-a-iurea:

— Nu se vor mai întoarce?

Și ea:

— Nu, nu se vor mai întoarce niciodată, au murit toți șapte.

Nurorile s-au apropiat de mină și eu începui să-mi plîng feciorii. Dar după ce mi-am șters lacrimile am zis:

— După o recoltă vine alta. Să mergem înainte.

MOARTEA FIILOR MEI ȘI A MAMEI LOR

După ce am aflat, a început să mă chinuie remușcarea. Nu înțelesesem nimic, nimic, și-i salutaseam cu mîna, ultima dată, plin de speranță că se duceau la proces și că ei, atît de căliți și de iscusiți, o să-i înfunde pe fasciști. Cînd colo, se duceau la moarte. Ei știau, dar voiau să-mi lase amăgirea și și-au luat rămas-bun de la mine, surizînd; cu surisul acela și-au luat de la mine adio pentru totdeauna. Fiilor, de ce ați avut milă de bătrînețele mele, de ce nu mi-ați spus că plecați ca să vă împuște? Aș fi urlat la fasciști, cum am făcut întotdeauna, și poate n-ați fi acum în mormînt. Acum, după ce mi s-a spus tot și am aflat de la tovarășii voștri de închisoare cuvintele ce le-ați rostit, remușcarea mea e mare.

Cînd gardianul fascist ne-a spus: „Duceți-vă de dormiți, rămîne pentru mîine dimineață“, tu

Gelindo ai răspuns: „De ce vreți să ne ducem să dormim, dormim de atîta vreme, și mergem și spre somnul cel veșnic“. Dar cuvintele astea eu nu le-am auzit, fiindcă altminteri aș fi înțeles. Iar cînd tu, Ettore, cel mai mic și cel mai drag, ai lăsat flanela ta albă lui Codeluppi, te-am întreat: „De ce o lași? La Parma e frig!“ Și tu mi-ai zîmbit fără să-mi răspunzi. Dar acum am aflat că lui Codeluppi îi spuseseși: „De ce să mi-o găurească? E nouă și mai bine s-o ai tu pentru fecioru-tău, cel puțin va sluji la ceva.“

De ce ați făcut asta, copiii mei? E vina mea dacă am crezut întotdeauna în voi și mi s-a părut că nimeni n-o să vă poată înfringe vreodată? Dar n-a fost așa întotdeauna cînd eram împreună și vă întorceați biruitori de la procese, din închisori, din luptele cu fasciștii, din loviturile date cu partizanii? La moarte, însă, la moarte nu m-am gîndit niciodată. Merit, merit să mă roadă remușcarea eu, semețul, care credeam că pe voi moartea nu vă poate atinge. Și chiar dacă în închisoare spuneam că ați putea muri, inima mea nu credea și se răzvrătea la gîndul acesta. Dar tații și mamele așa sînt făcuți, acum înțeleg. Gîndesc că ei vor muri, că și lumea va muri, dar că odraslele lor nu-i vor părăsi niciodată, nici măcar după moarte, și că vor sta mereu să se joace cu copilașii lor pe care i-au crescut atîția ani, moartea fiind pentru

ei străină. Ce știe moartea de toate jertfele voastre, de sărutările pe care mi le-ați dat pînă v-ați făcut mari, de veghile la paturile voastre, de tot ce-ți ia o viață întreagă cînd ai șapte fii de crescut? Ce știe moartea? Uite, tu, Gelindo, care erai întotdeauna gata la răspuns, acum nu mă mai cunoști și nu-mi mai răspunzi. Iar tu, Ettore, care în iarba înaltă te ascundeai și spuneai: „Nu mai sînt“, iată că acum iarba înaltă într-adevăr te-a acoperit de tot și nu mai ești. Și cum tu, Aldo, atît de tare și de isteț în viață, te-ai lăsat biruit de moarte?

Blestemată fie mila și blestemat cine de sus din cer mi-a astupat urechile și mi-a legat ochii, ca să nu pricep și să rămîn în viață, în locul vostru! Nimic nu mai știu de voi în ultimele clipe, nici un cuvînt, nici o privire, nici un gînd. Știu numai că erați toți șapte împreună chiar și în fața morții, că v-ați îmbrățișat, v-ați sărutat și că Gelindo, înainte de a se comanda „Foc!“, a strigat: „Voi ne omoriți, dar noi nu vom muri niciodată“.

E adevărat, fiii mei, tatăl vostru avea dreptate, bine i-a zis sufletul că voi nu puteți muri. Și aceasta este puterea care mă face să merg înainte, care nu mă lasă doborît de durere, altminteri aș fi venit după voi repede, ca mama voastră.

Am suferit și am cugetat zi și noapte, dar așa cum nevasta mea îmi tănuise sufletul ei vreme

de o lună și jumătate, tot astfel i-l tănuisem și eu pe-al meu, spre a o îmbărbăta. În afară de asta, credința în cauza lor, partizanii, femeile, tovarășii, muncitorii, florile, lespezile, dragostea care din toate părțile îi înconjoară pe fiii mei mi-au dat o putere nemăsurată, care m-a făcut să rezist nenorocirii.

Această putere a devenit, e drept, mai limpede în ultimii ani, dar nici înainte nu m-a părăsit niciodată, nici măcar în clipa cînd mama mă înștiințase de împușcarea băieților. Mai tîrziu mi s-a povestit cum s-au petrecut faptele care au dus la uciderea lor.

La 27 decembrie un gappist l-a curățat pe secretarul fascist din Bagnolo in Piano. Ștabii provinciei s-au întrunit la o adunare funeabră în aceeași noapte la cîmpătușul mortului și au jurat răzbunare. „Penfriu unul, zece!“ au țipat dumnealor, care învățaseră ceva de la nemți. Federalul dă citire unei liste de nume, dar unul vine cu ideea: „Să-i împușcăm pe cei șapte frați Cervi!“ — „Bună idee, camaradul e deștept“ și se hotărăște cum a zis el.

Și într-adevăr sînt luați și duși la poligonul de tragere unde apare și Don Stefano, preotul, pe care îl cunoscusem în închisoare, și-i întreabă dacă vor să se spovedească. Ai mei îi răspund că nu au păcate de care să se pocăiască, și fasciștii sînt mulțumiți pentru că erau tare grăbiți să termine. Șeful plutonului îi întreabă pe soldați

cine vrea să aibă cinstea de a trage, și un soldat, cu numele de Vulcano, zice: „Eu“, și după el mai cer această onoare și alții, pînă împlinesc numărul de care era nevoie.

Don Stefano a declarat mai apoi că ai mei au murit ca niște cinici, cînd de fapt el a supraviețuit ca un cinic, deoarece locul lui de creștin era alături de nevinovați, nu de călăi.

Dar de acum încolo ceea ce s-a făcut, s-a făcut.

Nurorile mele mi-au povestit la rîndul lor cum au aflat de moartea soților lor. Irnes și cu fie-mea Diomira s-au dus pe ziua de 28 la oraș, pentru că mama le spusese: „Eu nu pot să umblu, duceți-vă voi. Dar să-mi mărturisiți adevărul.“ În piață, la Reggio, aud strigîndu-se jurnalele cu comunicatul execuției, dar comunicatul nu dădea nici un nume și atunci se gîndesc să ceară o întrevvedere, zicîndu-și că dacă nu li se va acorda autorizația să vorbească cu ei, e semn că ei sînt cei împușcați. Se duc la San Tomaso și, cînd cer voie să dea niște dulciuri și să vorbească cu rudele lor, văd că sînt lăsate mereu la urmă, în timp ce altor femei li se îngăduie. Irnes începe atunci să protesteze că altele sînt lăsate să treacă înaintea lor. Fascistul îi spune în cele din urmă: „Așteptați o clipă“, și intră în birou, apoi se întoarce și le spune că lucrurile pentru Cervi nu le poate primi. Irnes întreabă de ce, și fascistul îi tot dă mereu cu povestea că au fost trimiși la Parma pentru

proces. Irnes revine a doua zi dimineată, însoțită de Massimo, și se duce la prefectură să afle ce-i cu soțul ei și cu ceilalți. I se răspunde că o să afle la sfîrșitul războiului și că acum să nu mai pună alte întrebări. Noră-mea ceru atunci să i se încuviințele să vorbească cu mine, dar fasciștii îi spuseră să nu mai ceară atîtea și-i făcură vînt să plece. Massimo află însă adevărul de la gardianul-șef, Pedrini. Fiii mei fuseseră îngropați la Villa Ospizio, și în timpul bombardamentului pămîntul de pe coșciugele lor a fost aruncat în aer, lăsîndu-le descoperite.

Acasă, Genoveffa lăsase conducerea muncilor pe seama nurorii celei mai mari, Margherita, iar ea se îngrijea numai de treburile ogrăzii. Într-o dimineată deschise porțița unui coteț cu iepuri de casă dar, cînd s-o închidă la loc, porțița nu mai voia să stea pe balama și atunci se jelui: „Cum se vede că nu mai sînt băieții mei, că nu mai are cine să dregă cel mai mic lucru“. În clipa aceea un nepoțel care era cu ea, băiețelul lui Agostino, sare și zice: „Sînt eu, bunico!“ La aceste cuvinte ale nepotului ea izbucni în lacrimi, luă copilul în brațe și zise: „E adevărat, mititelule, sînteți voi, bunicuța vă cere iertare că v-a uitat“. Și din ziua aceea se dădu trup și suflet celor unsprezece nepoți. Dar ochii ei nu mai priveau pe acest pămînt, iar mîinile ei lucrau mai degrabă singure, deoarece cu mintea era departe, departe, cu fiii ei. Eu o

mai scuturam din cînd în cînd și încercam s-o îmbărbătez, dar ea era ca atunci cînd m-am întors de la închisoare și se uita la mine cu suferință în priviri. Și iată așa se prăpădea, nu mai citea și nici măcar la biserică nu se mai arăta, spunînd ca Isus pe cruce: „Doamne, Dumnezeul meu, de ce m-ai părăsit?”

Iar fasciștii mergeau cu ura mai departe. Un văr de-al meu, proprietar, zicea că bine ne-a făcut și, într-o zi, cînd eu nu eram acasă, i-a spus Genoveffei: „Acum nurorile se vor rămărita și vor lua copiii cu ele, și tu vei rămînea singură“. Dar ea, acoperindu-i vocea, îi țipa că fiii ei au murit pentru o cauză dreaptă și asta-i de ajuns. Însă nu numai cu vorbele ne striveau fasciștii. Ne-au ars casa cînd ne-au arestat, apoi ne-au ucis feciorii, dar nici cu atîta nu s-au mulțumit și au venit să dea iar foc, la 10 octombrie 1944. La data aceea nu eram acasă decît noi, cei doi bătrîni, cele patru femei și unsprezece copii. Dar pentru fasciști și bătrîni, și femeile, și copiii trebuiesc aruncați în foc, dacă au vina de a fi comuniști. Au tăbărit deci pe noi, hoștește, noaptea, au dat foc la coșare și apoi au șters-o.

Ieșim din casă și începem cu toții, cu copii cu tot, să aruncăm cu apă peste foc. Cînd Genoveffa văzu flăcările, retrăi noaptea aceea de groază cu împușcăturile, cu feciorii ținînd mîinile sus, în curte, cu despărțirea, cu duba care pleca.

O apucă inima și căzu. Avea un atac. Stătu la pat o lună, cu gîndul numai la nepoți. Voia cel puțin să le coasă ceva, dar trebuia să stea nemîșcată și n-avea voie nici măcar să se întoarcă pe o coastă. S-a stins la 14 noiembrie 1944, după ce-și pierduse cunoștința. Numai o dată în cursul agoniei a putut spune cîteva cuvinte, și aceste cuvinte au fost: „Mă duc să fiu împreună cu fiii mei“.

Și fiii ei erau de mai de mult timp în inima atîtor partizani care plecau să se organizeze, să înființeze batalioanele „Cervi“. Între timp ura împotriva nemților crescuse și mai tare la țară și în orașe, pînă cînd în cele din urmă zidurile închisorii se prăbușiră și deasupra Italiei se deschise cerul eliberării.

Incheiere

Iată, am istorisit povestea familiei mele și a mea așa cum a știut inima mea s-o spună. Am istorisit-o cu trudă și durere, dar aveam un țel: să spun aceste lucruri tuturor taților de familie italieni care trăiesc în lipsuri și suferințe, care încărunțesc muncind pînă să-și vadă copiii mari și mulțumiți de părinții lor. Să le spun mai întîi bătrînilor ca mine care au fost înșelați o viață întreagă de stăpîni, de guverne și de războaie, iar acum se găsesc din nou așa cum erau la douăzeci de ani: fără lucru și fără parale, fără o țigară, fără pensie sau cu cinci mii de lire pe lună, dar și cu dorința aprinsă de a muri, pentru ca să nu mai aibă nevoie să mănînce și să ceară. Bătrînilor pâlmași din Italia setoasă de pămînt și muncă, acelor bătrîni care o viață întreagă au fost ca niște sape și lopeți, ce se închiriază numai pe cîteva luni pe an, și

care în restul timpului trebuie să născocească fel de fel de meserii — dacă pot să le născocească — spre a rezista pînă la sezonul următor. Fraților țărani săraci din miazăzi, care prin lupta și singele lor au făcut să filfîie și mai fâlnic steagul roșu. Tovarășilor mei de dijmășie, a căror recoltă este pe jumătate furată de stăpîni care dau Italiei numai ignoranță și trădare. Funcționarilor de birou care știu că statul, deși o duce rău, risipește totuși banii, în timp ce ei trebuie să lucreze peste orele de birou și să stea mereu cu frica în sîn să nu facă copii. Intelectualilor care nu pot crea ceva folositor, pentru că astăzi cultura cea căutată e aceea care aduce bănet ce servește la amăgire și război, în timp ce învățătorii n-au de lucru, iar analfabeții n-au învățători. Muncitorilor șomeri din Italia, care ar putea salva țara cu inteligența și cinstea lor, dar nu izbutesc să-și salveze odraslele de foame și boli.

Vouă tuturor vă zic: „Retrăiți, cum am făcut eu, povestea familiei voastre și veți vedea că toate faptele spun același lucru. Căci natura țipă tare ce trebuie făcut, societatea, așijderea, dar oamenii nu înțeleg încă toți și își fac rău cu propriile lor mîini“. Dacă toate poveștile familiilor italiene care trăiesc din muncă glăsuiesc același lucru, înseamnă că și aici e o lege pe care dacă n-o ascultați, se duce totul de ripă. E legea care zice că acest sistem care stoarce pe

cel slab și îngrășă pe cel puternic și cel hoț nu mai dă rod. De asta am venit pe pământ? Eu i-am spus președintelui Republicii: „Trebuie schimbate lucrurile, sistemul nu mai merge, și eu aș întruni Camera, aș aduna la un loc propunerile bune din toate părțile, așa cum s-a făcut la întocmirea Constituției, și aș chema pe toți italienii să se unească pentru a salva țara și neamul“. Mi se răspunde: „Ar fi frumos, dar mai e și politica externă, e America, ea ne-ar părăsi apoi“. Eu nu știu să vorbesc de politică externă, Aldo ar fi putut explica lucrurile mai limpede, dar eu știu un lucru care are mai mult preț decît vorbele.

Eu am primit în casa mea mai bine de optzeci de prizonieri, în cea mai mare parte englezi și americani, care veneau rupți și cu păduchi, unii din ei numai în izmene, și se întorceau curați, îmbrăcați, îngrășați. Femeile noastre lucrau pînă la unu noaptea ca să le pregătească veșmintele și cămășile, se duceau să cumpere pînă și pui — cînd nu ne rămîneau decît găinile pentru ouă — ca să le poată da răniților și bolnavilor carne ușoară. Toți șapte fiii mei au plătit cu viața pentru acest bine și mama lor a plecat după ei, de inimă rea.

Și care a fost recunoștința? Că pînă astăzi americanii au fost de partea celor care ne-au ars de cinci ori casa și ne-au distrus familia! Ei au fost aceia care au adus laude prigonitori-

lor partidului fiilor mei, ai comuniștilor. În lă-turi cu asemenea prieteni! Te împing la moarte, și apoi memoriei celor morți și rămașilor în viață după ei le dau cu tifla. Și să nu vă închipuiți voi, care stați la guvern, că veți avea din partea lor mai multă recunoștință, dacă vreți să vîrîți mai departe dihonnia între italieni. Se slujesc de voi și apoi vă dau cu piciorul, pentru că nu se sinchisesc de pacte și sînt prieteni numai ai capitalului lor. Au făcut așa cu Italia după războiul din '15—'18, la fel după războiul acesta și ne jefuiesc mereu pînă la sînge. Spun că italienii sînt șireți și se dau întotdeauna de partea celui mai tare. Eu zic că sînt niște proști dacă stau mai departe alături de asupritorii și țilharii care acum ne răsfață pentru că vor să le dăm aeroporturi, ca să-și depoziteze bombele lor atomice. Eu spun italianilor: „Nu vă expuneți casa la foc cum am făcut eu, salvați-vă feciorii, nevestele, alungați pe cei care se prezintă cu caramele și aduc moarte și nenorocire în sinul familiilor“.

Cînd mi s-a dat vestea despre moartea fiilor mei, am răspuns: „După o recoltă vine o alta“. Dar recolta nu vine de la sine, trebuie s-o cultivi și să trudești, ca să nu se prăpădească. Am crescut șapte feciori, acu trebuia să cresc unsprezece nepoți. Urma ca fiecare să ia locul tatilor lor și trebuia să încep totul de la început ca să-i învăț. Două luni după ce m-am întors

din închisoare, s-a născut al treilea băiat al lui Gelindo, căruia i-am și dat numele lui taică-său. Băiețelul nostru era prin urmare cel mai mic dintre nepoți, iar cea mai mare era fetița lui Antenore și a Margheritei, Maria, care avea zece ani.

Mici, deci, cu toții; totuși așa de mici cum erau, eu tot îi învățam. I-am dus într-o dimineață la cîmp și celor care puteau pricepe le-am arătat cum se seceră, dar mai întîi de toate cum să nu-ți tai degetele cînd se ascute tășul.

Pe Giovanni, și el tot feciorul lui Gelindo. I-am învățat cum se îngrijește de albine, marea pasiune a lui Ferdinando. I-am dat să-și pună masca lui unchiu-său și asta l-a amuzat grozav, voia să facă scrimă și să facă pe scafandru. Pe Maria, pe Giovanni și Alcide, care erau gemeni și aveau nouă ani, i-am învățat cum se mulg și cum se stăpînesc animalele.

Pe toți cei mai măricei i-am învățat pe arie cum se merge cu bicicleta, pentru ca atunci cînd va fi cazul să poată face și cite un comision. Erau apoi de refăcut părțile arse ale casei, i-am pus și la asta să-mi ajute, trecîndu-mi cărămizile și aducîndu-mi în doi roaba și covata.

Copiii creșteau veseli și luau din ce în ce mai mult caracterul taților lor. Alcide se arăta zburdalnic și hazliu, veșnic cu cite o șotie în cap. Ennio, fiul lui Antenore, dîmpotrivă, cumînte și tăcut ca taică-său. Și toți au aceeași manie de

a citi și răsfoi cărțile. Toată biblioteca școlii a trecut prin mîinile lor și împrumutau și ei cărți de la biblioteca populară din Campegine: cărți de istorie, de agricultură, romane cu subiect social. Maria a făcut două clase de școală comercială; celelalte două fete, Antonietta și Luciana, fac școala profesională, dar după clasa a treia se vor lăsa de învățătură, pentru că e nevoie de ajutorul lor acasă.

Astfel astăzi Maria are 21 de ani, Giovanni și Alcide 20, Luigi 19, Ennio 17, Antonietta 15, Luciana 14, Antonio 13, Mario și Adeldo 12, și Gelindo, cel mai mic, 11. Dar s-ar putea să ne mai vină și alții, de la nepotul Massimo și de la Irnes, care sînt încă tineri. Oricum, însă, peăștia ar urma să-i învețe ei, pentru că eu acum trebuie să mă învăț pe mine însumi cu bătrînețele, ca să știu cum să nu fiu povară nimănui. Da, fiindcă eu am împlinit optzeci de ani și aștept să-mi vie de pe o zi pe alta mandatul de aducere, deși mă mai simt în stare să amin treaba asta pe încă vreo cîțiva ani.

Optzeci de ani și cerul încă nu s-a limpezit cu totul. Vine iar vremea de cătănie pentru nepoți, și Maria, fata lui Antenore, la fel se duce să cuvînteze împotriva războiului și a fascismului, cum se ducea Aldo. Dar acum sînt milioane de oameni care ne ascultă, care știu despre cei șapte fii ai mei, și se apropie ziua, cum zicea Aldo, cînd umbrele morții se vor risipi și cînd

omenirea se va gândi numai să trăiască, să îmbunătățească holdele, să fabrice tractoare, să cerceteze lumea, așa cum doreau feciorii mei.

Pentru că acum nu ne vor mai opri. Vreți dovadă? Priviți familia mea: aveam șapte fii și acum am unsprezece nepoți. Aveam 4 vaci de lapte și acum am 54 de capete de vite, iar producția de grâu s-a urcat de cinci ori pe atîta cît era în '35. Eram dijmași plini de datorii, și mai avem și acum datorii de plătit pe treizeci de ani, dar pămîntul e al nepoților și al nurilor mele. Ei nu vor mai trebui să umble ca nomazii de la o moșie la alta, iar cînd e de adus vreo îmbunătățire, ei nu trebuie să întreb pe stăpîn, ci se întrunește consiliul de familie și ceea ce hotărăște el, aceea se face. Afară de asta, am dat șapte vieți Patriei.

Și dacă va fi nevoie să ne mai dăm viața, familia Cervi e gata s-o facă, dar unul, doi tot vor supraviețui dintre noi și vor pune iar totul pe picioare, mai bine ca înainte. Iată de ce spun că nu ne vor mai putea opri.

Dar căutați de mă înțelegeți: eu aș fi vrut să-i am pe feciorii mei vii, alături de mine și acuma. Și orice tată de familie ține la viața și la binele fiilor lui. Pentru această mîntuire și acest bine nu există decît un mijloc: ca italienii să se simtă frați între ei, să nu se lase învrăbiți de minciuni și ură, să se plămădească în

sfrîșit unitatea Italiei, dar o unitate a sufletelor, o unitate a inimilor patriotice.

Spun toate lucrurile acestea nu în scopuri politice, le-am gândit întotdeauna și dacă ați citit toată cartea, știți că ele alcătuiesc povestea familiei mele. Căci dacă ar fi adevărat că socialiștii, comuniștii și catolicii nu se pot înțelege, atunci povestea familiei mele nu mai stă în picioare, fiindcă dacă ea a făcut ceva bun, a făcut pentru că avea în suflet puterea celor două credințe. Dacă voi spuneți că nu se pot înțelege, înseamnă atunci că mama care a rămas catolică pînă la moarte nu se înțelegea cu fiii ei și că eu însumi îi stam împotrivă, și mai înseamnă că renegați toată credința din tinerețe a fiilor mei, acea credință creștină din care ei au luat sămînța cea mai bună și au unit-o cu marea idee comunistă. Dacă voi despărțiți aceste lucruri, atunci e drept că fiii mei au murit de adevăratelea și că jertfa familiei mele n-a fost jertfă.

Eu aș vrea să vă fac să simțiți ce înseamnă să ai optzeci de ani, să-ți aștepti moartea de la o clipă la alta și să te gîndești că poate atîta jertfă n-a folosit la nimic, dacă se mai poate încă și acum ațîța ura între italieni.

Facă-se ca cerul să se lumineze, ca asupra Italiei să se întoarcă pacea și buna înțelegere, ca morții noștri să-i inspire pe cei vii, ca jertfa lor să rămină adînc săpată în inima pămîntului și a oamenilor.

Atunci da, voi putea spune și eu că n-am trăit degeaba și voi putea spune blindei și dragăstoasei mame, soției mele adorate: „Pământul nu mai e așa cum era când te aflai tu; pe pământ se poate acum trăi, nu numai muri de inimă rea”. Iar fiilor mei le voi putea spune: „Italia voastră e izbăvită, odihniți-vă în pace, copiii mei!”

CUPRINS

	<u>Pag.</u>
<i>Șapte frați și un tată de Piero Calamandrei</i>	3
<i>Notă</i>	11
De ce m-am hotărît să povestesc	13
Amintiri din tinerețe	23
Nevasta și feciorii	36
La Universitatea închisorii	47
Biblioteca din Campegine	61
Nivelarea pământurilor	75
Politică și teatru	97
De la 25 iulie la arestare	118
Aceste ziduri vor cădea	151
Moartea fiilor mei și a mamei lor	168
Incheiere	176

Responsabil de carte : Florin Chirițescu
Tehnoredactor : Sorina Malcaș
Corector : Mada Sufaru

---

*Dat la cules 15.05.57. Bun de tipar 06.07.57. Tiraj
10.110 ex. Hirtie semivelină sat. de 65 gr. m².
Ft. 700×1000/32. Coli ed. 6,04. Coli de tipar 5,87.
Ediția I. Comanda 3.319. A. nr. 0,1522. Pentru bi-
bliotecile mici indicele de clasificare 8. A=32.*

Tiparul executat sub com. nr. 765 la Combinatul
Poligrafic Casa Științei „I. V. STALIN”,
București — R.P.R.

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

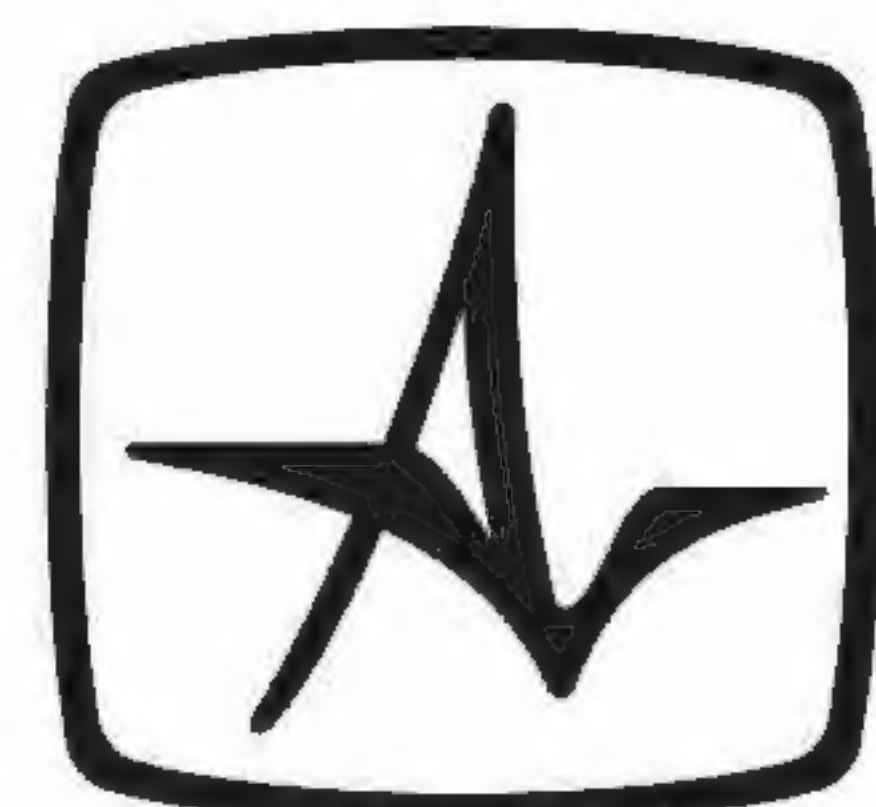

și

CAT Graur

Antwerpen

2023

